Alvin Toffler

Autorul bestseller-urilor Puterea în mişcare : Război şi Anti-Război

ECO- SPASM

SPASMUL ECONOMIC

RAPORT despre ECO-SPASM

Din prăbuşirea civilizaţiei industriale, pe planetă îşi face apariţia o civilizaţie complet nouă...

antet

Politicienii şi analiştii se agită să afirme că problema cheie a zilelor noastre este inflaţia... sau depresiunea... sau amândouă. GREŞESC.

Actuala criză economică diferă de tot ceea ce am cunoscut vreodată. Ea face parte din prăbuşirea generală a societăţii industriale şi naşterea unei noi civilizaţii.

Este un ECO-SPASM
ISTORIA NU SE REPETĂ

Ceea ce vedem astăzi nu este numai o fră-mântare economică, ci un fenomen mult mai profund, ceva ce nu poate fi înţeles în cadrul economiei convenţionale. Din acest motiv economiştii, din ce în ce mai derutaţi, se plâng că «vechile reguli nu se mai aplică». Ceea ce vedem este criza generală, o criză care ne sfâşie simultan baza energetică, sistemele de valori, structurile familiale, instituţiile, modurile de comunicare, sentimentul spaţiului şi al timpului, epistemologia, precum şi economia. Ceea ce se întâmplă este, nici mai mult nici mai puţin, prăbuşirea civilizaţiei industriale a planetei şi prima apariţie fragmentară a unei noi ordini sociale, dramatică şi complet nouă: o civilizaţie supra-industrială care va fi tehnologică, dar nu va mai fi industrială.

Alvin Toffler
Raport despre ECO-SPASM

Autorul celebrelor analize:
RĂZBOI ŞI ANTI-RĂZBOI
PUTEREA ÎN MIŞCARE
..REA O NOUĂ CIVILIZAŢIE ne oferă o panoramă densă a crizei economice actuale... Unde ne aflăm şi încotro ne îndreptăm.

ISBN 973-9241-07-7

Lei 5500

Alvin Toffler, The Eco-spasm report

ISBN: 973-9241-07-7

Editura ANTET.

PREFAŢĂ

În 1972, când majoritatea naţiunilor industriale erau caracterizate prin delăsarea economică, iar lumea încă nu auzise de criza energiei, embargouri de petrol sau petrodolari, am început să alcătuiesc un dosar despre ceea ce numeam într-o doară „depresiunea viitorului". În acel dosar am colecţionat la întâmplare decupaje din presa mondială, câteva statistici economice, precum şi un număr de interviuri cu directori de firme şi oficialităţi ale bunăstării sociale. I-am întrebat cum ar fi putut organizaţiile lor să fie afectate de depresiune. În general, răspunsurile păreau lipsite de sens: nici nu-şi puteau imagina o asemenea situaţie.

Deşi eram angajat în lucru la o carte mai amplă despre politica viitorului, în curând am descoperit şi eu, alături de toţi ceilalţi, că situaţia economică îmi atrăgea atenţia tot mai insistent. Era fascinant de văzut, în nici măcar un an, cum puteau fi răsturnate toate concepţiile noastre de durată asupra belşugului, timpului liber şi dezvoltării nelimitate. Toate speranţele trandafirii ale anilor '50 şi '60, se părea, fuseseră dintr-o dată împinse în lături de către o crescândă groază a publicului faţă de ceea ce, atât de recent, fusese inimaginabil.

În iulie 1974, redactorii revistei *„Esquire"* mi-au cerut să efectuez o cercetare prelungită a următoarei depresiuni. Am acceptat, dar nu complet. Căci trăsesem deja concluzia că dosarul meu era depăşit; că depresiunea din viitor n-avea să reprezinte deloc o depresiune, ci un fenomen inedit, straniu şi mult mai dificil de învins.

Între lunile august şi octombrie, am călătorit – din Noua Zeelandă şi Australia până în Singapore, Beirut şi Roma; până la Copenhaga şi Londra, şi pe tot întinsul Statelor Unite. Am ţinut o serie de conferinţe şi am luat interviuri. Am discutat cu un prim ministru, mulţi membri de guvern, cu economişti, oameni de afaceri şi lideri de sindicat, feministe, studenţi, ecologişti, extremişti de dreapta şi democraţi de centru. Am participat la mitinguri şi am citit manifeste. Şi am descoperit curând că ezitarea mea cu privire la termenul „depresiune" fusese justificată.

Şi astfel, am oferit revistei *„Esquire"* un articol lung, intitulat „Dincolo de depresiune", care analiza actuala criză a naţiunilor industriale, numind-o, în lipsa unui termen mai adecvat, un „eco-spasm".

Acel articol, cu scenariile sale dramatice, alcătuieşte numai o parte din această carte. Date fiind stringentele limite de spaţiu şi convenţiile redacţionale de tip revistă, articolul se întrerupea în mijloc, ca să zicem aşa.

Prezenta în esenţă o optică pesimistă asupra crizei şi lăsa foarte puţin loc de discuţie pentru variantele pozitive şi posibilitatea de a le folosi.

Articolul a generat o reacţie promptă. Termenul „eco-spasm" a început imediat să apară în tot felul de locuri. Analize detaliate şi critici ale articolului au apărut în periodicele financiare şi articolele de ziar. *„Esquire"* a raportat că primise, în urma acelui material, mai multe scrisori şi răspunsuri de altă natură decât pentru oricare altul publicat, de ani de zile. Totuşi, pe mulţi cititori, inclusiv unii prieteni ai mei, articolul i-a dezamăgit, prin aparentul său pesimism. După cum a remarcat futuristul John McHale: „prea multă depresiune; prea puţin dincolo".

Bazată pe acest articol, dar aproape de trei ori mai lungă, cartea de faţă reprezintă un răspuns faţă de propria mea senzaţie că acele critici erau îndreptăţite. Pe tot parcursul lucrării au fost inserate noi materiale, problemele complexe sunt explicate mai clar şi mai complet, şi s-a adăugat un set de „strategii de tranziţie" pentru a face faţă crizei.

Problemele noastre globale sunt, categoric, ameninţătoare. Lumea s-ar putea să se sfârşească nu cu o bubuitură sau un scâncet, ci cu un eco-spasm. Totuşi, nu suntem în nici un caz neputincioşi. Cred că aceste strategii pot nu numai să uşureze criza, ci şi să ne conducă spre un viitor mai just şi mai raţional.

Rezumând, aşadar, această carte este un raport intermediar, în situaţia dată, asupra stării societăţii industriale de azi, însoţit de câteva modalităţi de abordare. Documentată timp de luni de zile dar scrisă în mare viteză, cu ultimele pagini dictate prin telefon de la Londra la New York şi publicate acolo virtualmente peste noapte, „Raport despre eco-spasm" este în sine un experiment a ceea ce s-a putea numi „activitatea editorială accelerativă". A apărut, sperăm, la timp pentru a ne ajuta să înţelegem şi să tratăm problemele pe care le descrie. Este o încercare de a rezolva cele mai serioase şi complexe chestiuni, într-o formă densă, lizibilă, riguroasă, şi în perspectiva viitorului.

1. CAZINOUL GLOBAL

Banii şi nebunia oferă două dintre cele mai generoase teme ale literaturii occidentale. Astăzi, când grevele, falimentele, penuriile şi scumpirile ne bombardează conştiinţa, când marile profituri şi şomajul în masă concurează pe primele pagini ale ziarelor, când acţiunile se învârtesc scăpate de sub control, iar inflaţia şi depresiunea îşi dispută întâietatea, adeseori se pare că sistemul financiar mondial însuşi lunecă spre nebunie. Psihiatrii ne spun că schizofrenia, una dintre cele mai răspândite şi dramatice boli mintale, este marcată de „fluctuaţii rapide între însufleţire şi depresie". Victima manifestă „preocupări excentrice faţă de lume şi faţă de sine însăşi". Pot apărea amăgiri, halucinaţii, precum şi „insomnie, vise înfricoşătoare, o groază de neînţeles". Toate aceste expresii descriu adecvat atmosfera economică din zilele noastre. Căci trăim într-o economie schizofrenică, un sistem care a pierdut contactul cu realitatea. Iar „groaza de neînţeles" se răspândeşte pe scară largă.

Pe colinele verzi unduitoare din Connecticut, în Dorset şi Devon, în fincas-urile de lângă Bogota şi fermele de la nord de Sydney, coşmaruri apocaliptice hărţuiesc agricultorii – imagini ale orăşenilor disperaţi rămaşi fără hrană, asistenţă medicală, energie şi apă, răspândindu-se la ţară ca o armată ieşită la jaf, instalându-se abuziv pe teritoriile fermelor, furând animale şi produse agricole.

În oraşe, milioane de oameni citesc cu ticuri nervoase ziarele, vorbesc despre cultivarea alimentelor pe terasele caselor când magazinele se vor goli, şi nu pot să nu se întrebe cum se vor târî afară dintre ruine când se va produce catastrofala prăbuşire finală.

Până nu demult, aceste viziuni, parţial Hieronymus Bosch, parţial Orson Welles, s-au datorat temerii de răsturnări ecologice, de coliziunea societăţilor industriale cu limitele capacităţii de dezvoltare a naturii. Mai recent, aceste temeri s-au alimentat şi din anxietatea economică, aparte faţă de cea ecologică. Astăzi, se vorbeşte despre un colaps dezastruos al sistemului monetar mondial. Şi nu numai maniacii "pletoşi ai energiei solare sau ai morilor de vânt caută ascunzişuri izolate pentru a se adăposti pe durata declinului şi prăbuşirii anticipate. în Londra, se zice că financiarul Jim Slater a făcut lista a ceea ce consideră el a fi trusa fundamentală de supravieţuire în faţa hiper-inflaţiei: cutii de sardele, o bicicletă, o provizie de monede Sud-africane de aur şi o mitralieră. Un cunoscut de-al meu, capitalist de frunte care a creat vaste companii de computere, şi pe care afacerile îl poartă din Park Avenue în Silicon Valley, de unde provin toţi semiconductorii din California, susţine că va fi mai rău decât îşi poate închipui cineva. Atât de rău, spune el, încât se aprovizionează cu rachete şi mingi de tenis.

Nu mulţi împărtăşesc un asemenea *sang-froid*. James Needham, preşedinte al Bursei de Acţiuni din New York, a avertizat că „o criză majoră de capital" ar putea spulbera planurile de dezvoltare în construcţia de locuinţe, transporturi, energie şi modernizarea afacerilor, împingând la faliment mii de firme şi propagând vertiginos şomajul.

Gerald Ford şi Henry Kissinger emit ameninţări sforăitoare privind economia mondială. Iar Giscard d'Estaing, preşedintele Franţei, susţine că toate curbele socio-politice actuale „duc la catastrofă". Ziarul *„New York Times"* rezumă succint: „Profeţiile care odinioară ar fi fost desfiinţate ca demente sau macabre" sunt acum luate în serios.

Pretutindeni se pune aceeaşi întrebare: se poate repeta acelaşi lucru, „Lucrul", desigur, este Marea Depresiune[1] care a zguduit lumea în anii 1930, începând cu cozile la pâine şi sfârşind cu Buchenwald. „1929" – număr folosit aici ca prescurtare a întregului deceniu ce a urmat – a mutilat o generaţie şi i-a conturat politica. Iar noi cei de acum, la jumătatea anilor şaptezeci, îi aşteptăm reluarea. În uluitoarea noastră inocenţă, încă mai credem că istoria se repetă. De parcă lumea ar sta trasă pe marginea scaunului, aşteptând o reluare instantanee a tragediei de ieri. E o naivitate înduioşătoare. Căci ceea ce ne aşteaptă poate fi mai uşor sau mai greu decât „1929". Singurul lucru cert este că nu se va întâmpla acelaşi lucru.

Într-adevăr, ceea ce vedem astăzi nu e numai o frământare *economică,* ci un fenomen mult mai profund, ceva ce nu poate fi înţeles în cadrul economiei convenţionale. Din acest motiv, economiştii din ce în ce mai derutaţi se plâng că „vechile reguli nu se mai aplică". Ceea ce vedem este criza generală a industrialismului – o criză care transcende diferenţele dintre capitalism şi comunismul de stil sovietic, o criză care ne sfâşie simultan baza energetică, sistemele de valori, structurile familiale, instituţiile, modurile de comunicare, sentimentul spaţiului şi al timpului, epistemologia, precum şi economia. Ceea ce se întâmplă e, nici mai mult nici mai puţin, prăbuşirea civilizaţiei industriale a planetei şi prima apariţie fragmentară a unei noi ordini sociale, dramatică şi complet nouă: o civilizaţie supra-industrială care va fi tehnologică, dar nu va mai fi industrială.

Aceia care insistă că trecem doar printr-o de mult necesară „corecţie" ignoră toate semnalele care ne bombardează din colţurile non-economice. ale societăţii. Uită că un colaps economic poate fi simptomul unei mai ample transformări, putând fi generată de forţe pe care economiştii nici nu se gândesc să le studieze. Mai mult, tocmai fiindcă istoria nu se repetă, fiindcă

---

1 **(În orig.) *The Great Depression;* deşi, în vocabularul românesc, fenomenul s-a încetăţenit sub denumirea „Marea Criză", în textul de faţă optăm pentru cuvântul „depresiune", pentru a respecta consecvenţa folosirii termenilor „criză" şi „depresiune" în conformitate cu originalul, (n.tr.)**

intrăm într-o tehnocultură complet nouă, toate „stabilizatoarele" atent construite în cadrul economiilor avansate pentru a împiedica o repetare a anului 1929 devin în mare măsură irelevante.

Economiştii citează în mod tipic, de exemplu, existenţa Corporaţiei de Asigurări a Depozitelor Federale[2], care asigură depunerile din 14.470 de bănci. Ei indică Sistemul de Rezerve Federale din S.U.A. sau băncile centrale din străinătate, care s-ar presupune că împiedică bancherii să facă prostii prea mari. Sistemul taxelor de securitate socială, al ajutoarelor de şomaj şi al pensiilor, ne spun ei, va menţine puterea de cumpărare în eventualitatea unei căderi. Mai mult, în toate ţările, angajările în sectorul de stat s-au răspândit atât de mult, încât servesc ca stabilizator suplimentar, întrucât e de presupus că nu se supun fluctuaţiilor ciclului de afaceri. („Dacă toată lumea ar lucra în armată," îmi explica un economist răutăcios, „n-ar mai exista problema şomajului.")

Pe deasupra, ni se spune, economiştii înşişi sunt în prezent mult mai deştepţi şi mai puternici decât în acele vremuri negre, ignorante şi necomputerizate, de acum patru decenii. Folosesc complicate modele economice pe computer, coeficienţi de intrare-ieşire şi alte instrumente miraculoase pentru a analiza şi prognoza, şi deţin poziţii influente în guvern, învăţând preşedinţi, prim-miniştri şi parlamente cum să aplice terapia keynesiană a cheltuielilor, impozitărilor şi controalelor de credit contraciclice. Luate la un loc, toate sună extrem de liniştitoare – un formidabil arsenal de arme.

Economia Maginot

Totuşi, o privire mai atentă relevă faptul că, asemenea generalilor, economiştii sunt ocupaţi să poarte ultimul război din trecut. Stabilizatorii şi uneltele lor par tot mai mult asemenea unei versiuni economice acoperită cu pânze de păianjen a Liniei Maginot – o puternică fortăreaţă cu tunuri îndreptate în direcţii absurde. Căci toate mijloacele lor de apărare se bazează pe premisa perpetuării societăţii industriale, nu pe transformarea ei în ceva nou, ciudat şi radicalmente diferit. Nimic, în istoria societăţilor industriale de tradiţie, nu le-a pregătit (nici pe ele, nici pe noi) pentru actuala lume accelerată a comunicaţiilor instantanee, Eurodolarilor, petrodolarilor, corporaţiilor multinaţionale şi consorţiilor bancare internaţionale de tip ganglionar.

Una dintre caracteristicile acestei noi lumi economice este incapabilitatea mecanismelor regulatoare naţionale de a face faţă realităţilor economice transnaţionale. Acest lucru s-a impus cu dramatism în aprilie 1970, odată cu

[2] **(în orig.) Federal Deposit Insurance Corporation (n.tr.).**

prăbuşirea imperiului lui Bernard Cornfeld, *Investors Overseas Services*[3] şi o întreagă serie de scandaluri mai mici şi conflicte bazate tocmai pe această slăbiciune a ordinii economice emergente. Prin 1968, aproximativ o sută şaizeci şi cinci de fonduri mutuale „externe", cu sediile în locuri ca Nassau, Insulele Cayman, Liberia, Panama şi Antilele Olandeze, manevrau şi bine şi rău miliardele primite de la investitorii creduli din zeci de ţări. Operând pe bază de căsuţe poştale, birouri-fantomă, castele hefneriene şi, într-un caz, chiar de pe un iaht numit *„Give-Up"*[4] aceşti ingenioşi manageri de investiţii s-a pomenit în mod încântător scutiţi de orice reglementări guvernamentale. Un biograf al financiarului fugit Robert Vesco scrie: „Însemna că un fond încorporat în Panama dar administrat greşit, dintr-o vilă cu vedere spre Lacul Lugano din Elveţia, de către un director grec, şi vândut prin intermediul unui distribuitor din Lichtenstein unor investitori brazilieni şi scandinavi, nu avea şanse să beneficieze de prea multă atenţie într-un tribunal panamez."

Prăbuşirea multora dintre aceste fonduri şi, în consecinţă, jefuirea I.O.S. de către Vesco (a cărui influenţă penetrase birourile şefilor de stat dintr-o jumătate de duzină de ţări şi care, numai ca să fie sigur, a oferit $ 200.000 pentru a contribui la realegerea lui Richard Nixon) erau, însă, numai micul vârf mirositor al adevăratului aisberg. Oricât de colorate au fost, aceste scandaluri, defalcări, cecuri fără acoperire, investiţii necugetate şi rapoarte anuale mincinoase, aveau doar o semnificaţie limitată (pentru oricine, cu excepţia celor prinşi în naufragiu). Ele, însă, au depăşit vastele schimbări care cuprinseseră economia începând din 1929 şi au semnalat desuetudinea unei părţi din Linia Maginot.

Însăşi ideea unui fond reciproc cuprinzând tot globul, ca I.O.S., care vindea părţi mai multor mii de mici investitori risipiţi pe întreaga planetă, presupunea o clasă mijlocie anterior inexistentă, în multe ţări. Mai presupunea şi un nivel de dezvoltare tehnologică şi comunicaţii care în 1929 ar fi părut incredibil. Avionul personal al lui Cornfeld şi computerele aflate la dispoziţia lui îl ajutau să depăşească pe departe graniţele naţionale, efectuând tranzacţii cu viteze vertiginoase – operând, pe scurt, în moduri inimaginabile cu patruzeci de ani în urmă.

Aproape la fel de radical schimbate au fost şi noile valori care s-au ivit odată cu prăbuşirea sistemului industrial tradiţional. În anii '20, pe când bancherii şi consilierii de investiţii ar fi trebuit să fie nişte conservatori severi, solizi şi în costume cu dungi, s-ar fi gândit cineva să încredinţeze un singur dolar unei forme conduse de un pseudo-socialist pletos care apărea în repetate rânduri fotografiat într-un sediu plin cu echivalente ale fetiţelor din Playboy?

3 **Servicii de Investiţii în Străinătate (n.tr.).**

4 „A se preda", „a renunţa" (n.tr.).

Răspunsul e subînţeles din întrebare. Era o lume pentru care regulatorii şi economiştii, condiţionaţi de către anii douăzeci şi treizeci, erau comic de nepregătiţi.

Mult mai fundamental a fost eşecul măsurilor de control şi stabilizare concepute spre a trata cu întreprinderile ultra-legitime. Căci nu numai tranzactorii şi comercianţii cu pantofi albaştri din piele de căprioară, din agenţiile de bursă, au descoperit noile libertăţi, ci şi bancherii cu reputaţie impecabilă. Şi ei au reuşit să ia prin învăluire Linia Maginot economică.

Astăzi, deşi avem bănci centrale, există atât de multe bănci noi ale atâtor grupări transnaţionale, sau grupuri de bănci, răspândite prin atâtea ţări, încât nimeni nu vrea să-şi asume responsabilitatea lor. Dacă un consorţiu bancar dă faliment, care bancă naţională centrală trebuie să achite datoriile? Îi revine vreuneia acest rol? Cum reglementează S.U.A., de pildă, un subsidiar străin al unei bănci proprii, când acel subsidiar poate fi proprietatea asociată a unor bănci din Japonia, Anglia, Suedia sau Germania? Şi ce îi împiedică pe bancheri să facă în străinătate, legal, ceea ce în ţară e considerat categoric ilegal, dacă nu şi imoral? (De fapt, o fac în mod curent. Acasă, băncilor S.U.A, li se interzice să „subscrie, vândă sau distribuie" securităţi corporatiste. Peste hotare, însă, multe dintre ele exact asta fac, operând ca şi cum ar finanţatori, brokeri sau comercianţi din Wall Street.)

Cum, în această economie schizofrenică, ar putea cineva să reglementeze fie băncile mamut, fie musculiţele şi ţânţarii care acţionează în umbra lor, când fiecare ţară refuză în mod explicit să acorde altcuiva dreptul de reglementare? Martin Mayer, în recentul său studiu analitic „Bancherii", citează un director din Banca Angliei: „Pe *mine* nu mă interesează dacă Citibank încalcă regulamentele americane la Londra. Nu ţin neapărat să ştiu." Mayer vorbeşte despre doi experţi bancari suedezi care au fost literalmente daţi afară din Elveţia – escortaţi de poliţie până la aeroport – când au încercat să verifice activităţile unei bănci elveţiene din Zürich.

Şi de unde ştie administraţia de la vârf ce se întâmplă, când banca sa a devenit atât de mare, descentralizată şi diversificată, încât sfidează orice înţelegere amănunţită? *First National City Bank,* ale cărei împrumuturi şi valori patrimoniale s-au dublat în şase ani, extrage mai mult de jumătate din profituri din vreo 311 filiale sau subsidiari aflaţi în 65 de ţări. Are 22.000 de salariaţi în străinătate, ale căror operaţiuni sunt prea multiple şi rapide pentru a fi urmărite eficient de la sediu. Iar Citibank nu e în nici un caz singura. Conform afirmaţiilor unui funcţionar al băncii Morgan din Londra, „la New York se ştie ce fac, fiindcă le trimit cifrele – cu vreo săptămână întârziere, mult prea târziu ca să mai poată face ceva." În asemenea împrejurări, chiar şi cel mai prudent preşedinte de bancă din Zürich, Osaka, Frankfurt sau New York, poate ţine cu adevărat hăţurile în mână?

Falimentele băncilor din Germania, Marea Britanie şi S.U.A, au atras atenţia asupra frânghiei pe care s-au pomenit mergând în echilibru marile bănci, îndeosebi – sunt supra-extinse, implicate în de toate, incapabile să-şi digereze propria mărime şi mult dincolo de bătaia trăgătorilor de pe Linia Maginot. Recent, când s-a prăbuşit Bankhaus Herstatt din Germania, a lăsat în urmă revendicări cifrându-se la $100.000.000, sau chiar mai mult. Când s-a răsturnat Franklin National – una dintre cele mai mari optsprezece bănci din S.U.A. – a luat măsuri de salvare disperate, reuşind la limită să împiedice dezastrul total.[5] Nu demult, revista *„Bank Credit Analyst"* a spus-o pe faţă: „În primele şapte luni ale anului 1974, structura bancară [europeană] ... a suferit o frământare fară precedent de la criza bancară a anilor treizeci." Cât despre S.U.A., Mayer, după cinci sute de pagini de disecţii cinice, conchide: „În sistem există potenţiale împrumuturi pierdute în valoare de miliarde de dolari, iar ceasul ticăie spre momentul exploziei. Structura bancară care se clădeşte acum *poate* să se prăbuşească; cu cât îi permite să crească mai mare aparatul regulator, cu atât mai catastrofică va fi prăbuşirea."

Problema este că însuşi acest „aparat" în care investim atâta credinţă este de acum depăşit şi incapabil să mai controleze situaţia. Cât de eficiente sunt băncile centrale, chiar şi între graniţele ţărilor lor proprii? Când banca engleză *London & County Securitiess* – s-a prăbuşit, declanşând o criză printre băncile secundare, s-a descoperit rapid că, cu cuvintele ziarului *„London Times",* "multe dintre băncile marginale încălcaseră toate regulile convenţionale din cartea bancherului," câtă vreme Banca Angliei, înecată în date irelevante, ducea lipsă de sistemele informative de tip nou care ar fi putut-o ajuta să le monitorizeze.

Eşecul vechilor mecanisme şi apariţia forţelor noi, nereglementate, au transformat piaţa de schimburi externe într-un cazinou ţipător, populat la margini de cartofori, şeici, directori de corporaţii multinaţionale, gangsteri, prostituate şi peşti de înaltă clasă. Comercianţii de schimburi externe, neurmăriţi, au speculat fluctuaţiile monetare, pierzând milioane din banii băncilor lor, în timp ce le jefuiau pe „o scară realmente masivă", cum se exprimă *„International Currency Review". „I.C.R."* declară sus şi tare că au cedat unor „tentaţii intolerabile", inclusiv maşini şi animatoare. Băncile centrale, numai în ultimii cinci ani, pierduseră deja aproximativ

---

5 Interesele de control ale lui Franklin fuseseră cumpărate în 1972 de către Michele Sindona, o obscură operatoare financiară italiană, care avea legături strânse cu Vaticanul şi, prin urmare, a fost acuzată că se folosise de Franklin pentru a ajuta salvarea pe cauţiune a guvernului italian aproape falit. După tot scandalul, F.D.I.C. a aranjat vânzarea cadavrului lui Franklin unui consorţiu germano-olandez-austriac-francez-belgian-englez, numit European-American. European-American a cules tot ce mai merita atenţie; resturile, inclusiv câteva împrumuturi care n-au mai putut fi achitate niciodată, au fost aruncate la uşa Băncii de Rezerve Federale, pasând astfel problema publicului american. (n a.).

$10.000.000.000, bani acoperiţi discret dar neînduplecat pe spinarea consumatorilor şi a contribuabililor.

Plase de fluturi

Dacă sistemul bancar mondial se clatină la limita pierderii controlului, un motiv subzistă în eufonicul termen „eurodolari". La fel ca avioanele cu reacţie, computerele, bombele nucleare, D.D.T.-ul şi bikinii, nici eurodolarii nu existau în 1929. Sunt un produs al tranziţiei de la industrialism spre o civilizaţie supra-industrială (şi transnaţională). Pentru cei neinformaţi, cum suntem majoritatea, eurodolarii sunt verzişori americani depuşi în băncile din străinătate, dar nesupuşi regulilor bancare naţionale. Reprezintă un soi de monedă transnaţională.

Sunt spectrali, aproape metafizici. Pot consta din dolari „reali'- monedă propriu-zisă – depusă în câte o bancă europeană sau asiatică. Sau pot exista numai în forma unor intrări complicate în felurite registre. O corporaţie americană multinaţională, de exemplu, poate transfera $10.000.000 dintr-o bancă din Chicago într-o bancă din Milano. Banca milaneză, cu dolarii în mână, poate acum, pe baza lor, să împrumute $50.000.000 sau chiar mai mult unei companii strâmtorate din Manchester sau Marsilia. Nu e nevoie ca nici o monedă propriu-zisă să treacă dintr-o mână în alta – nu circulă nici un curier în noapte, cu serviete doldora de verzituri. Însă $50.000.000 se vor fi strecurat în Anglia sau Franţa – bani asupra cărora băncile lor centrale nu au nici un control.

Astfel, enorme rezerve de eurodolari se pot acumula în Germania sau Belgia – sau, de ce nu, în Bahamas – iscând fel de fel de necazuri economiei locale, politicienilor şi experţilor care încearcă să-i administreze. Ici, „euroşii" contribuie la inflaţie, colo, modifică balanţa de plăţi, dincolo subminează moneda naţională – în timp ce zburdă în debandadă dintr-un loc în altul. Încercând să le atenueze efectele, afirmă economista Jane Sneddon Little, autoarea unei scurte şi complicate cărţi pe acest subiect, „bancherii centrali au ajuns în poziţia imposibilă de a fugări un elefant cu plase de fluturi". În alt loc, declară: „Nici chiar cele mai bogate naţiuni din lume n-au reuşit să-şi protejeze economia de amestecul acestei fantome."

Eurodolarii au devenit şi au rămas o problemă, fiindcă i-au iubit atâţia oameni. Ruşii şi arabii i-au iubit fiindcă le ofereau o cale de a se ţine de dolarii din afara S.U.A. – şi, prin urmare, dolari pe care guvernul american nu-i putea expropria, într-un acces de râcă politică, aşa cum ar fi putut dacă erau efectiv depuşi în bănci de pe teritoriul Statelor Unite. Corporaţiile multinaţionale i-au iubit fiindcă erau mai uşor de manevrat şi, în principiu, mai siguri decât dongii,

piaştrii, dinarii sau baht-ii. Bancherii, mai ales, i-au iubit pentru că puteau împrumuta oricât de mulţi pofteau, cât de des pofteau, fără a se lovi de cerinţele de rezervă stabilite de băncile centrale. Îi puteau împrumuta foarte profitabil şi puteau acumula baloane de credit mai mari decât ar fi putut cu bani naţionali (şi, prin urmare, reglementaţi).

Astăzi, o sumă estimativă de 180.000.000.000 de asemenea eurodolari se bălăcesc prin sistemul monetar mondial, inaccesibili mecanismelor de control ale oricărei naţiuni. Întregul sistem Eurocredit umflat – pe care un editorialist îl numeşte „un lanţ de I.O.U.-ri"[6] – s-a înmulţit precum ciupercile după ploaie, mai repede decât l-ar fi putut oricine înţelege, stăpâni sau administra.

Pretutindeni, tentacule

Nu are nici un rost să precizăm că dezvoltarea băncilor transnaţionale, alături de spectaculoasa ascensiune a eurodolarilor, nu au fost nişte accidente ale sorţii. Ambele au apărut în mare măsură pentru a sluji o altă instituţie nouă: corporaţia globală, altfel cunoscută şi ca multinaţionala sau (uneori) transnaţionala.

Marile companii internaţionale nu sunt, desigur, noi. Încă din primele decenii ale secolului XX, companii ca *United Fruit, Standard Oil* şi *International Nickel* făceau afaceri pe plan global. *Anaconda Copper* şi *Coca-Cola* s-au înscris curând şi ele pe listă. Din Olanda, a venit *Phillips.* Din Anglia, *Imperial Chemical Industries* şi *British Petroleum.* Din Germania, *I. G. Farben.* Din Elveţia, *Nestle.* Au cules banane, au săpat după petrol, au ambalat ciocolată, au colportat răcoritoare, maşini de cusut şi altele asemenea.

Dar abia după Al Doilea Război Mondial, în zorii epocii sateliţilor de telecomunicaţii şi a reţelelor de computere, companiile americane au invadat Europa pe scară largă şi au declanşat boom-ul multinaţional. În 1950, companiile din S.U.A, investiseră aproape $12.000.000.000 peste hotare, mai ales în emisfera vestică şi Orientul Mijlociu, şi îndeosebi în petrol şi minerale. Prin 1968, suma sărise la $65.000.000.000 bătuţi pe muchie, din care două treimi erau investite în Europa şi, mai ales, în fabricaţie şi comerţ, nu în extracţia de resurse. În anii şaizeci, când curentul a început să se întoarcă împotriva dolarului, s-a pornit şi un val de investiţii europene în S.U.A., aducând în scenă firme ca Bayer, Courtaulds şi Pechiney.

Astăzi, corporaţiile multinaţionale domină producţia mondială. Astfel, în 1973, într-un raport despre impactul „detentei" asupra naţiunilor în curs de dezvoltare, economistul latino-american Horacio Godoy observa că 140 de

---

6 ***I.O.U.:*** **(abr.)** ***I Owe You =*** **îţi datorez; formulă desemnând o datorie (n.tr.).**

multinaţionale americane aveau vânzări de agregate în valoare de $380.000.000.000 – o sumă mai mare decât produsul naţional brut al oricărei alte ţări în afară de S.U.A, şi U.R.S.S. Unele corporaţii individuale sunt din punct de vedere economic mai mari decât ţările în care acţionează. Conform unui studiu al Comisiei de Finanţe din Senatul American care compara vânzările cu P.N.B., pe baza statisticilor din 1970, General Motors era mai mare decât Africa de Sud, Ford decât Austria, Exxon decât Danemarca, I.T.&T. decât Portugalia sau Peru. Multinaţionalele îşi operează propriile reţele de informaţii, flote de avioane şi bănci de computere. Sub toate aspectele practice, îşi duc propria politică externă, adeseori independent faţă de ţara de origine. Astfel, în timpul crizei petrolului din 1973, directorii de la Exxon au dat Arabiei Saudite date de rafinare secrete, care s-au folosit pentru a reduce aprovizionarea cu ţiţei a unităţilor militare americane. I.T.&T. a îndemnat guvernul S.U.A, să „destabilizeze" regimul Allende, oferind ţării o caniotă de fonduri în acest scop. (Statele Unite n-aveau nevoie de prea multe îndemnuri, dar asta-i altă poveste.) Cel mai adesea, acţiunile multinaţionalelor se opun politicii economice a ţărilor în care operează – ceea ce e valabil nu numai în cazul naţiunilor mici sau subdezvoltate. Recent, când Comisia Preţurilor din Marea Britanie a refuzat să aprobe scumpirea cu 50% a produselor *Shell Chemicals,* corporaţia a ameninţat cu încetarea vânzărilor în Marea Britanie.

Multinaţionalele au apărut profitând de ceea ce economiştilor le place să numească „economii la scară" şi „raţionalizări tehnologice". Puteau atinge rezultatele mai ieftin decât micile companii şi puteau folosi eficient ultimele realizări tehnologice, integrându-le pe tot întinsul lumii. Puteau să toarne piesele într-o ţară, să le monteze în alta, să le finiseze şi vopsească într-o a treia, să le depoziteze într-a patra şi să le vândă în cea de-a cincea, dacă aşa preferau, profitând de caracteristicile particulare ale fiecărei economii locale. Puteau coordona proiecte peste hotare – adeseori, mult mai bine decât erau în stare guvernele. La începutul jocului, I.B.M., de exemplu, a coordonat activitatea în Germania, Marea Britanie şi S.U.A., pentru a-şi crea computerul 360. Acestea, însă, nu erau singurele motive ale ascensiunii corporaţiei globale.

Asemenea băncilor care le manevrează banii, multinaţionalele se bucură de o libertate de acţiune la care nu au dreptul micile companii, încătuşate de legislaţia unei singure ţări. A încerca să apuci o multinaţională, e ca şi cum ai căuta să prinzi cu două degete un peşte care se zbate. Prin intermediul „contabilităţii creatoare", ele sunt adeseori capabile să-şi transfere obligaţiile fiscale dintr-o ţară în alta, în moduri care le reduc la minimum. Pot frecvent să eschiveze standardele de muncă ale unei ţări, transferând producţia în fabrici din locuri unde cerinţele salariale, de sănătate sau protecţia muncii sunt mai

mici.[7] Dacă o naţiune stabileşte un control strict antipoluare, multinaţionala, în principiu, poate muta producţia peste graniţă, unde poate intoxica netulburată râurile. Mai mult, deciziile multinaţionalelor de a accelera sau încetini plata lefurilor duce la schimbări bruşte în mişcarea fondurilor peste hotare, dereglând planurile naţionale, balanţele de plăţi şi ratele de schimb valutar. Oamenii care au conceput stabilizatoarele post-Depresiune nu au avut în vedere multinaţionalele.

Dolarul temporar

Pe acest fundal, s-a ivit încă un factor care să modifice şi să complice economia lumii: ratele de schimb „flotante" – un sistem de relaţii tranzitorii, în continuă schimbare, între monedele naţionale, în locul relaţiilor mai stabile bazate pe standardul aurului, care au dominat înainte. Revoluţia supra-industrială este caracterizată prin schimbare accelerată şi efemeritate crescută a relaţiilor personale, informaţionale şi de proprietate. Comutarea ratelor de schimb flotante n-a făcut decât să includă şi sistemul monetar internaţional în această lume intens-tranzitorie.

După Al Doilea Război Mondial, când Europa era în ruine şi dolarul era rege, la o conferinţă din Bretton Woods, New Hampshire, s-a pus la punct o înţelegere care în esenţă îngheţa ratele la care dolarul putea fi schimbat oficial cu alte valute. Acestor rate li se permitea să fluctueze doar în proporţie infimă – plus minus 1%. La rândul său, dolarul era asociat unui preţ fix al aurului, iar S.U.A, au acceptat să convertească dolari în aur la acel preţ: $35 uncia. Concluzia a fost un sistem relativ stabil, construit în jurul dolarului, în care toată lumea ştia, în orice moment, cât valorează un dolar în lire sterline, mărci sau yeni.

Această stabilitate relativă se baza, desigur, pe proeminenţa puternicei economii americane, în contrast cu slăbiciunea celorlalte economii capitaliste. Respectiva proeminenţă a început să se risipească în anii cincizeci, pe măsură ce Germania, Japonia, Franţa şi alte ţări se înviorau. A scăzut şi mai mult, când corporaţiile americane s-au aruncat într-un dezmăţ de investiţii străine, turnând dolari în fabricile din străinătate şi slăbind balanţa de plăţi a S.U.A. Costul Războiului din Vietnam a înclinat şi mai mult balanţa puterii economice.

Această mutaţie le-a devenit evidentă, nu mai demult de acum zece ani, unor economişti, inclusiv Ernest Mandel, un marxist belgian, care în 1965 a

[7] **Pentru a contracara acest procedeu, multe sindicate devin transnaţionale. Federaţia Internaţională a Sindicatelor Muncitoreşti Generale şi din Chimie, de pildă, are sediul la Geneva şi încearcă să coordoneze politica sindicală peste frontiere. (n.tr.).**

scris că „totalul obligaţiilor S.U.A. ...în alte ţări este actualmente mai mare decât totalul rezervelor de aur ale S.U.A. Aceasta înseamnă că dacă toate băncile străine, centrale şi particulare, ar cere plata în acelaşi timp, şi plata numai în aur, nu în dolari, S.U.A, şi-ar pierde tot aurul şi dolarul s-ar prăbuşi." Avea dreptate.

În ziua de 15 august 1971, cu inflaţia bătând la uşă, cu balanţa de plăţi a S.U.A, dezechilibrată dureros, cu valoarea reală, dacă nu şi oficială, a dolarului căzând, Washington-ul a anunţat că nu mai promitea livrarea aurului la $35 uncia, nici unei bănci centrale, agenţii monetare internaţionale sau guvern care venea să le ceară. Ratele de schimb valutar fluctuau peste tot atât de necontrolat încât, patru luni mai târziu, guvernele-cheie au fost silite să lase ratele să „floteze" în sus şi-n jos. Şi s-a zis cu orice pretenţie de stabilitate.

De atunci, conferinţele monetare au fost una după alta date uitării, dar previzibilitatea dinainte nu s-a mai putut reface niciodată. Ratele se răstoarnă încontinuu, astfel că toate relaţiile dintre valute sunt inconsistente şi de scurtă durată. Au loc controverse complicate, aproape teologice, despre presupusele virtuţi şi vicii ale ratelor flotante. Dar, cu excepţia unor intuiţii răzleţe, nimeni nu înţelege încă deplinele consecinţe ale acestei mutaţii, şi cu atât mai puţin cum să-i facă faţă.

Astfel, vedem cum toate vechile structuri şi reguli ale jocului economic internaţional – în care economiile interne ale tuturor naţiunilor sunt de acum împletite inextricabil – s-au schimbat rapid. A ieşit la iveală un nou cazinou global, cu mize noi şi mult mai mari.

2. ENERGIE/TENSIUNE

În momentul de faţă, toţi ceilalţi participanţi la jocul mondial sunt puşi în umbră, evident, de către şeicii ţiţeiului cu „petrodolarii" pe care-i câştigă. Niciodată în istoria sistemului financiar global, un grup de naţiuni nu a capturat atât de rapid, şi cu o asemenea precizie chirurgicală, o atât de bogată pradă monetară, astfel destabilizând întregul sistem. Naţiunile industriale sunt monoculturi, dependente complet de combustibilii fosili. Noua societate trebuie să aibă şi va avea o bază energetică diversificată, la fel cum va avea şi o bază socială diversificată. Între timp, însă, nevoia de a recicla banii din petrol – a-i arunca înapoi în circulaţie fără a crea dezechilibre de plată catastrofale – aplică o tensiune neprevăzută şi mai mare asupra sistemului bancar şi reflectă, încă odată, o situaţie care nu s-ar fi putut crea în anii douăzeci sau treizeci. Într-adevăr, afirmă Gary L. Seevers, membri al Consiliului de Consultanţi Economici din Washington, problema „este un lucru la care economiştii nici n-ar fi visat, cu cinci, zece ani în urmă."

Când arabii şi alte naţiuni producătoare de petrol, după ani întregi de încercări, şi-au organizat în sfârşit eficient cartelul, în 1973, şi au forţat preţul ţiţeiului brut să crească în cincisprezece luni cu 400%, Orientul Mijlociu a părut pe cale să fie copleşit de o maree de bani. În iulie 1974, Banca Mondială estima că, până în 1980, naţiunile exportatoare de petrol aveau să stea pe un munte de $654.000.000.000. Prin 1985, afirma banca, acest total avea să se ridice la $1.200.000.000.000. În termeni ceva mai puţin isterici, Departamentul Trezoreriei S.U.A, a coborât estimaţiile la doar $200-$250 de miliarde, până în 1980. Această acumulare financiară, ne învaţă înţelepciunea nou-dobândită, este administrabilă – se poate recicla fără a distruge complet sistemul monetar mondial.

Dar, în timp ce economiştii se contrazic cu privire la estimaţii şi dacă sistemul este sau nu este suficient de flexibil pentru a face faţă ameninţării petrodolarului, ei ignoră un fapt mai semnificativ, care ar putea totuşi să le dea peste cap toate calculele. Este conceptul de „energie netă" introdus de către un profesor de inginerie ambientală din Florida, pe nume Howard T. Odum, care la sfârşitul anului 1973, într-un articol pentru Academia Regală Suedeză, a atras atenţia asupra unui fapt simplu pe care virtualmente toţi înţelepţii energiei şi vrăjitorii financiari îl scăpaseră din vedere. Evaluând rezervele de ţiţei şi alte surse de energie disponibile economiilor industriale, toate calculele se bazaseră pe potenţialul *brut,* în locul celui *net.* Estimăm că Libia sau Louisiana sau Marea Nordului acopere un număr de X barili, sau că Munţii Stâncoşi pot conţine X tone de cărbune. Aceste numere pot să fie sau să nu fie exacte. Dar pentru obţinerea energiei este nevoie de energie, subliniază Odum, şi fiecare platformă de foraj marin, fiecare puţ de mină, fiecare centrală nucleară, reprezintă o *cheltuială* de energie, precum şi returnarea acesteia.

Ceea ce înseamnă că avem la dispoziţie o cantitate de energie reală considerabil mai mică decât cea sugerată în mod normal; şi, cu cât suntem siliţi să abordăm filoane de cărbune ori zăcăminte de ţiţei mai greu accesibile, sau instalaţii nucleare mai elaborate, cu atât mai mult creşte costul iniţial al energiei şi scade beneficiul net. Ignorarea acest lucru, aşa cum s-a procedat până acum, ar echivala cu a face contabilitatea unui magazin universal calculând vânzările şi uitând să punem la socoteală preţul angro al mărfurilor vândute.

Imaginea nu e în nici un caz clară, dar când începem să privim energia în termeni neţi, nu bruţi, constatăm că în decursul ultimei generaţii, aproximativ, să zicem din 1929, s-a înregistrat o creştere acută a costului energiei nete – cea netă fiind singura pe care o putem folosi efectiv. Astfel, M. King Hubbert din Comisia Geologică a S.U.A, a demonstrat că dacă măsurăm cantitatea de ţiţei găsit pentru fiecare metru pătrat de prospecţii şi foraje, cheltuim mai mult decât câştigăm. În anii '30, în Statele Unite, se putea prevedea obţinerea a

275-300 barili de ţiţei brut pentru fiecare metru pătrat de foraje. Până în 1970, proporţia a căzut la 20-30 de barili. Una dintre cele mai frapante concluzii ale analizei energiei nete este aceea că, în termeni energetici (nu dolari), petrolul arăbesc este de-a dreptul ieftin, în contrast cu „preţul energiei" pe care îl plătim pentru extracţia de cărbune şi energia nucleară.

Odum insistă că o parte din recenta inflaţie din societăţile industriale se datorează în mod direct scumpirii energiei nete, pe care el o consideră un proces continuu şi fundamental.

Nu este momentul unei discuţii exhaustive despre energie, economie şi toate sursele alternative care pot modifica radical sistemul. E suficient, deocamdată, să recunoaştem că există o situaţie nouă – o situaţie incomparabilă cu cea din 1929, pentru care economia convenţională e neadecvată.

O pletoră de penurii

Nimic nu subliniază mai clar contrastul dintre condiţiile anilor douăzeci şi treizeci şi cele cu care ne confruntăm astăzi, decât o caricatură de Fitz- patrick, în numărul din 11 ianuarie 1931 al *„St. Louis Post-Dispatcb".* Desenul e împărţit în trei imagini orizontale. Imaginea de sus arată sonde de petrol scuipând ţiţei spre cer. Poartă legenda: „Prea mult petrol". În mijloc, vedem silozuri grase, dând pe dinafară. Textul se plânge: „Prea mult grâu". Ultimul desen reprezintă o coadă la supă şi e intitulat: „Prea multă sărăcie".

Preocupaţi de supraproducţie, economiştii şi politicienii depresiunii aveau nevoie să pompeze putere de cumpărare în mâinile oamenilor, în scopul de a mări cererea. Astăzi, declară economistul Leonard Silk, criza „izvorăşte nu dintr-o deficienţă a cererii, ci dintr-una a ofertei, ale cărei cele mai dramatice manifestări au constat în penuria de alimente şi saltul preţurilor la mâncare, precum şi penuria de petrol şi saltul preţurilor la energie."

Cu o populaţie mondială aproape de două ori mai numeroasă decât era în 1929, şi în creştere rapidă, suntem siliţi să folosim tot mai multe teritorii şi resurse marginale. Legăturile globale dintre populaţie şi resurse sunt mult mai complicate decât indică majoritatea studiilor, fiind mult mai implicate în problemele valorilor, politicii, intereselor de clasă, religiei şi culturii, decât recunosc majoritatea analiştilor. Simpla convingere malthusiană că populaţia *trebuie* să întreacă resursele dă un credit minim capacităţii oamenilor de a face un pas mic şi un salt uriaş, aplicând imaginaţia culturală sau tehnologică. A accepta proiecţiile în linie dreaptă care duc la ziua de apoi înseamnă a capitula în faţa pesimismului la modă. Cu toate acestea, nu e necesar să adoptăm opinia apocaliptică, pentru a recunoaşte marea probabilitate că, alături de

belşugurile periodice, vom suferi penurii de alimente şi, posibil, ale altor resurse, ca bauxita, cuprul, plumbul, cromita, manganul şi magneziul.

Mai important, în 1929 lumea încă mai trăia în era colonială. Astăzi, ia naştere o ordine politică absolut nouă, iar zilele resurselor ieftine şi ale „băştinaşilor" docili şi comozi au apus. Întreaga aliniere a puterii naţiunilor se cere dramatic revizuită. Ar putea fi necesare „războaie de reîmpărţire", pentru a instala această structură schimbată a puterii globale, dar cu sau fără vărsare de sânge, enorma putere concentrată a marilor naţiuni industriale, comuniste şi capitaliste, e condamnată să scadă, iar puterea naţiunilor considerate actualmente sărace, „înapoiate" şi „slabe" va creşte în proporţie acută. Iar aceasta nu e doar o optică a extremiştilor de stânga sau a utopicilor. Nucleul lumii corporatiste o recunoaşte de asemenea. Cu cuvintele doctorului Carl Madden, economist şef în Camera de Comerţ a S.U.A., „trecem printr-o mare tranziţie, marcată de o comutare a puterii între ţările industriale şi ţările producătoare de materii prime." Nici chiar cel mai anticolonial militant ilegal din anii 1920 n-ar fi îndrăznit să spere atât de mult.

Erupţia metabolică

Nici chiar acest catalog al circumstanţelor economice modificate nu epuizează motivele pentru care viitorul nu poate reproduce pur şi simplu trecutul – motivele pentru care crizele economice ale viitorului trebuie să difere de cele ale zilei de ieri. Există doi factori psihosociali care trebuie luaţi de asemenea în calcul.

Mai întâi, toate naţiunile de înaltă tehnicitate sunt socialmente mai diversificate decât erau în urmă cu patruzeci de ani. Numărul noilor ocupaţii a crescut enorm. Există, totodată, mai multe subculturi, mai multe grupări de interese, forţe politice mai uşor de definit; iar divergenţele regionale, în loc să se atenueze, devin tot mai intense. În Marea Britanie, scoţienii şi galezii pretind autonomie. În Belgia, se citeşte *„Pouvoir aux provinces!"* mâzgălit pe pasajele supraterane ale şoselelor. În Franţa, corsicanii şi bretonii murmură despre secesiune. În Canada, atât quebechezii cât şi columbienii britanici, din motive contrarii, îşi accentuează disensiunile faţă de societatea ca întreg. În S.U.A., vechiul cazan începe să crape sub loviturile noului pluralism. Această mutaţie istorică spre diversitatea socială este opusă tradiţionalei presiuni către uniformitate şi standardizare care caracteriza epoca lanţului-de-montaj, creînd o economie mult mai complexă. Ceea ce indică această mare diversitate este faptul că societatea se transferă de pe bazele ei industriale – îndepărtându-se de monocultura reprezentată de industrialism, către multicultura în care va

consta supra-industrialismul. Modul unei multiculturi de a reacţiona faţă de criza economică diferă enorm de reacţia unei monoculturi.

Un al doilea factor critic care face ca anii şaptezeci să difere radical de anii treizeci este ritmul accelerat în care problemele ajung la punctul de igniţie. Toate sistemele economice şi toate sistemele politice sunt reglate, indiferent că observă cineva sau nu, să funcţioneze într-un anumit *ritm.* Reacţiile guvernamentale faţă de schimbările economice, precum şi viteza tranzacţiilor de afaceri, fac parte din ceea ce s-ar putea un sistem ritmic cultural. Date fiind noile tehnologii de comunicaţii şi transporturi, economia de azi clocoteşte probabil în ritmuri de câteva ori mai rapide decât era cazul înaintea sau în timpul Marii Depresiuni.

În „Şocul viitorului", am descris accelerarea schimbărilor tehnologice şi sociale care determină grave dislocări personale şi organizaţionale. Această accelerare afectează şi economia. Astfel, periodicul *„Fortune"* vorbeşte neliniştit despre „viteza vertiginoasă" cu care a lovit actuala criză economică. *„Business Week"* citând cifrele expansiunii de credite, scrie: „Trăsătura uluitoare a Economiei Datoriilor constă în repeziciunea cu care s-a întins." Şi mai „uluitoare" a fost rata de dezvoltare a pieţei eurodolarului menţionată mai sus. La jumătatea anilor şaizeci, această rezervă de bani şi credite creştea în ritmul de 25% pe an. În 1969, ajunsese la proporţii de inundaţie, extin- zându-se cu 50%. În următorii trei ani, rata a scăzut întrucâtva, dar prin 1973 creştea din nou cu 37% pe an. O asemenea dezvoltare accelerată, indiferent de domeniu, implică profunde dificultăţi de adaptare.

Mai mult, eurodolarii nu numai că proliferează rapid, sau se reproduc peste măsură, dar şi zburdă încoace şi-ncolo cu viteze electronice. Economista Jane Little vorbeşte despre formidabilele probleme pe care le prezintă velocitatea lor pentru băncile centrale şi se referă la „mutaţii spectaculoase" când banii gonesc dintr-o ţară în alta. Aceste mutaţii sunt atât de iuţi, spune ea, încât „se pot obţine... aproape peste noapte" sume echivalente cu o treime din întreaga masă monetară a unei ţari de mărimea Suediei. Lucru deloc surprinzător, *„Business Week"* constată că şi „dezastrele bancare" se desfăşoară cu o „viteză surprinzătoare".

Corporaţiile împrumută în prezent fonduri excesive pe perioade nu mai lungi de douăzeci şi patru de ore, iar portofoliile planurilor de pensionare se află în continuă schimbare. „În condiţiile pieţei de azi," declară purtătorul de cuvânt al unei companii de fabricaţie din Pittsburgh, ,,... un holding înseamnă că vei fi măcelărit."

Nu numai banii, ci şi relaţiile organizatorice, planurile şi oamenii se mişcă mai rapid, ca rezultat al acestei acceleraţii. În 1974, de exemplu, industria reclamelor din S.U.A, a cunoscut un salt de 26% în numărul dolarilor mutaţi de clienţi de la o agenţie la alta – determinând dereglări continue. În Detroit,

constructorii de maşini, în loc să-şi plănuiască în voie campaniile publicitare cu un an în avans, sunt siliţi să lucreze în baremuri de câte şase zile. Iar în Marea Britanie, Departamentul Muncii emite un comunicat enigmatic, anunţând că între 300.000 şi 350.000 de oameni intră şi ies lunar din câmpul muncii – cifră foarte mare, în raport cu nivelul total al angajărilor. Peste graniţe, accelerarea schimbărilor produce o situaţie nervoasă şi volatilă.

Astfel, se întâmplă două lucruri simultan: sistemul devine mai complex datorită diversificării, iar ritmul său metabolic atinge frenezia. Combinaţia acestor doi factori – complexitatea şi viteza – este explozivă.

Sisteme suprasolicitate

Intrăm, aşadar, în noua criză economică, având sistemele sociale deja suprasolicitate, clătinându-se în pragul cedării, sub presiuni informaţionale şi ritmice, distincte de cele pur economice. Senila societate industrială e supusă unor intense pulsaţii de informaţie, energie şi bani, foarte rapide şi precis ţintite. Vechile sale structuri, însă, nu le pot mitralia în succesiunile necesare, cu vitezele adecvate. Rezultatul constă în oscilaţie.

În depresiunile clasice, de tip 1929, economiile sufereau de supraproducţie; în perioadele inflaţioniste, cererea o ia razna. Ceea ce se întâmplă azi e o oscilaţie haotică între cele două, ca în cazul unui arc de oţel supus unei tensiuni maxime şi apoi lăsat să se contracte. Într-o anumită lună, Casa Albă sau primul ministru vorbeşte despre necesitatea unei creşteri a impozitelor, iar în următoarea, despre o reducere fiscală. Într-o zi, consumatorii sunt sfătuiţi să „submineze inflaţia" precupeţind fiecare bănuţ şi cumpărând numai strictul necesar, pentru a reduce cheltuielile. A doua zi, li se spune că târguielile sunt o datorie patriotică. Tunarii Maginot îşi învârt turelele, nesiguri unde să tragă următorul foc.

Pe piaţa acţiunilor, aceste oscilaţii au dus la un anumit umor macabru. Cu ani în urmă, J.P. Morgan, rugat să caracterizeze bursa de acţiuni, a răspuns sec: „fluctuează". Astăzi, revista *„Financial World'* vorbeşte despre „şocul fluctuaţiilor". Anunţă că „amplitudinea mişcărilor pieţei s-a accelerat până în măsura în care oscilaţiile de preţuri realizate în mod normal de-a lungul câtorva luni se contractă la săptămâni, săptămânile la zile, iar zilele, la ore. Cât de miraculos e că pieţele scot atât de repede din calcul evenimentele viitoare. Gândiţi-vă numai: dacă ritmul continuă, vom putea sconta întregul secol XXI până la sfârşitul săptămânii viitoare."

Oricine are simţul perspectivei ar trebui să se teamă de prea rapidele creşteri de preţuri, ca şi de căderile vertiginoase ale acestora; astfel se dezvăluie instabilitatea sistemului. Iar această oscilaţie necontrolată nu se

rezumă la bursa de acţiuni. Şi comercianţii de bunuri sunt răscoliţi. Iată cum o descrie *„Barrons',* o altă publicaţie financiară: „...mulţi comercianţi îşi trădează nostalgia faţă de vechile vremuri de acum, să zicem, trei ani, dorul de pieţe relativ ordonate şi (cum să spunem?) niveluri acceptabile ale preţurilor. Căci, în mod destul de curios, îi deranjează extrema volatilitate ... iar preţurile crescute îi alarmează de asemenea. Îşi amintesc de vremea când o schimbare cu trei cenţi a preţului la porumb era interesantă; acum, mişcarea limită[8] e un factor de rutină, dar nu mai e interesantă, e înspăimântătoare."

Au dreptul la spaimele lor particulare, căci analiza sistemelor ne arată că oscilaţiile necontrolate reprezintă adeseori un simptom al colapsului. Iar aceste mişcări oscilatorii sunt evidente şi în alte zone ale sistemului social. Rezultatul: valuri-valuri de dereglări şi dislocări – serviciile poştale, sistemele de sănătate, trafic şi tranzit, serviciile sanitare şi de poliţie, toate funcţionează spasmodic, nu cu regularitatea statornică şi previzibilă presupusă de sistemul industrial.

Însăşi complexitatea acestor sisteme şi interconectivitatea lor sporesc posibilităţile eşecurilor pe scară foarte mare. Într-adevăr, analistul sistemelor Roberto Vacca, într-una dintre, cu siguranţă, cele mai sumbre cărţi ale deceniului, *„The Coming Dark Age"*[9] argumentează că „proliferarea marilor sisteme până ajung la dimensiuni critice, instabile şi neeconomice, va fi urmată de o prăbuşire cel puţin la fel de rapidă ca expansiunea prealabilă şi însoţită de numeroase evenimente catastrofale." El imaginează o serie sau convergenţă de prăbuşiri, antrenându-se una pe alta, până se produce un colaps total – ca şi cum în timpul marii pene de curent electric din 1965, când s-au stins toate luminile din sudul Canadei până la New York, ar fi avut loc şi o întrerupere a alimentării cu apă, şi a serviciilor telefonice, şi o drastică penurie de benzină, toate acestea, la rândul lor, generând alte defecţiuni şi dezintegrări, până când toate drumurile se blocau cu vehicule imobile, apa şi hrana dispăreau, spitalele nu mai puteau funcţiona din lipsă de apă, oxigen şi curent electric, radioul şi televiziunea amuţeau şi aşa mai departe. Vacca prognozează moartea a zeci de milioane de oameni – nu în Bangladesh sau India, ci exact în naţiunile de înaltă tehnicitate unde dependenţa de aceste sisteme a devenit aproape totală.

Fie că dorim, fie că nu, să acceptăm posibilitatea unor asemenea calamităţi pe scară largă, rămâne faptul că lumea anului 1929 era mult mai simplă şi mai înceată, iar oamenii de rând, deşi flămânzi şi fără slujbă, ştiau mai mult sau mai puţin ce loc ocupau în ordinea lucrurilor. Astăzi, sub presiunea schimbărilor rapide, a diversităţii şi a tensiunii decizionale, aşa ceva nu mai este valabil. Milioane de oameni sunt copleşiţi de incertitudini, au

---

8 **Schimbarea maximă de preţ permisă la schimb într-o singură zi (n.a.).**

9 **„Era întunecată care urmează" (n.tr.).**

identităţile fragmentate, loialităţile confuze şi auto-anulate. Acest fapt psihologic are consecinţe economice decisive. Astfel, spune Raymond Fletcher, membru al Parlamentului Britanic şi vicepreşedinte al Consiliului Europei, „nu accept concepţia ortodoxă a inflaţiei. ... Nu cred că falimentul economic determină consecinţele sociale; consider că faptele sociale pot aduce crahul economic.

«Şocul viitorului»," afirmă el, „joacă un rol de seamă. Oamenii se îndreaptă mult prea repede spre viitor. În comportamentul lor există un element de panică. Simt că trebuie să apuce tot ceea ce este solid acum şi aici, altminteri le va scăpa printre degete. Acest sindrom este ilustrat în goana după zahăr – oameni care se duc pe continent pentru a cumpăra douăsprezece livre, douăzeci şi patru de livre de zahăr, făcând curăţenie în întregul Calais! Toată lumea vrea mai mult, ceea ce a reprezentat dintotdeauna forţa propulsoare de la baza progresului. Diferenţa este aceea că sunt atât de speriaţi de acest viitor în care sunt împinşi de la spate, încât îl doresc *acum...* iar fenomenul este mult mai important ca explicaţie a inflaţiei decât argumentele economice standard."

Noi forţe economice, corporaţii, bănci şi sindicate multinaţionale, carteluri de producţie a resurselor, vaste rezerve de credite nereglementate, rate de schimb valutar flotante în locul celor fixe, creştere a populaţiei, noi tehnologii puternice, prăbuşiri ale sistemelor majore de servicii şi o subtilă dar profundă schimbare în condiţiile psihologice ale vieţii cotidiene – acestea, deci, formează contextul în care se va produce orice colaps economic al viitorului apropiat. Întregul context diferă radical de cel care a încadrat dezastrul din anii treizeci. Experienţa însumată în termenul „1929" nu mai poate servi ca ghid pentru ceea ce ne aşteaptă.

3. DESUETUDINEA ECONOMIEI

Înainte de a putea depăşi ochelarii-de-cal din 1929 pentru a privi în faţă noile realităţi economice, va trebui să ne eliberăm de întregul set de idei învechite care se numesc economia convenţională. Peste câteva momente, ne vom adânci într-un număr de scenarii dramatice, pentru a vedea cum s-ar putea să arate viitorul nostru economic imediat. Mai întâi, însă, e necesar să recunoaştem cât de anacronic gândim.

Acest lucru se poate vedea imediat în modul cum abordăm problema inflaţiei. Avocaţii stângii şi ai dreptei susţin ad nauseam că vina e fie a goanei după profit, fie a creşterilor salariale necontrolate. Preţurile administrate, marile cheltuieli guvernamentale, expansiunea nejustificată a masei monetare, cererile excesive, politica angajărilor integrale – toate au fost indicate drept cauze, iar analizei lor i se dedică o vastă literatură de specialitate. În cea mai

mare parte, argumentele care fac ravagii în problemele respective ar fi putut să fie perfect valabile acum treizeci de ani – şi au fost. Majoritatea cercetărilor economice din generaţia anterioară s-au orientat spre acutizarea nuanţelor, mai degrabă decât reconceptualizarea problemei în ansamblu.

Recent, în discuţie au început să intre noi teme. Cea mai manifestă dintre acestea se referă la cartelizarea producţiei de petrol de către arabi; printre unii necunoscători, inflaţia a ajuns să fie considerată o invenţie islamică, cam ca dansul din buric sau numărul zero, dar infinit mai periculoasă. Discuţia a fost silită în proporţie crescândă să ţină seama de schimbarea ecuaţiei populaţie-energie-resurse, sugerându-se că, pe măsură ce intră în joc surse de energie şi materii prime mai marginale, preţurile trebuie să crească. Această chestiune fundamentală abia acum începe să fie luată în serios, dar nici până în ziua de azi majoritatea economiştilor nu par să fi auzit despre „energia netă" sau s-o fi inclus în calcule.

Ceea ce au în comun toate aceste teorii, însă, este faptul că sunt, de fapt, *economice* – şi discută despre economie ca şi cum ar fi izolată ermetic de sistemul social, cu rapidele sale schimbări de valori, gusturi, comportamente sexuale, optici religioase, stiluri culturale, aranjamente familiale şi forme de organizare. Economiştii convenţionali caută indicii ale problemei inflaţiei (şi ale altor probleme similare) exclusiv în cadrul setului de abstracţiuni măsurabile pe care ei înşişi le-au creat. Dar realitatea nu se livrează ambalată astfel. Economia nu e un sistem închis.

Astfel, am argumentat aici şi prin alte părţi că una dintre schimbările cu adevărat mari ale timpurilor noastre constă într-o profundă şi rapidă mutaţie spre diversitatea socială şi culturală a naţiunilor industriale. Această fragmentare a societăţilor industriale cândva omogene reflectă şi totodată afectează diviziunea economică a muncii.

Încă de la Adam Smith, economiştii au jurat că specializarea e extrem de eficientă, fiindcă, conform cuvintelor din manualul clasic al lui Paul Samuelson, este „mai bine ca oamenii graşi să pescuiască, cei slabi să vâneze, iar deştepţii să facă medicamentele..." Societăţile industriale au împins diviziunea muncii până la proporţii năucitoare, şi toate nemulţumirile privind efectele ei negative se concentrează de obicei asupra alienării muncitorilor pe care o produce. Astfel, Samuelson afirmă: „specializarea poate implica unele costuri, generând semi-oameni – funcţionari anemici, fochişti abrutizaţi – şi producând alienarea socială." Costurile umane de acest fel sunt înlăturate rapid fiindcă, se susţine, eficienţa de ansamblu a sistemului e radical îmbunătăţită.

S-a acordat foarte puţină atenţie, însă, ideii că pot exista limite superioare ale avantajelor diviziunii muncii, şi că e posibil, cel puţin în anumite sectoare ale economiei, să se fi atins deja acest stadiu.

Până şi în cea mai simplă formă de diviziune a muncii, lucrătorii trebuie să cheltuiască energie pentru două funcţii diferite: una este efectuarea propriu-zisă a sarcinii; cealaltă constă în menţinerea legăturii cu ceilalţi participanţi la proces. Săpătorul, ţesătoarea, filatoarea, docherul – ca să nu-i mai pomenim pe cercetătorul chimist şi inginer – trebuie să acorde un anume timp şi energie acestei relaţii. Săpătorul îi poate spune colegului său: „Auzi, puţin mai adânc pe stânga," sau „E timpul să ne-apucăm iar!" Până şi aceste mesaje prescurtate şi aparent simple sunt absolut esenţiale coordonării muncii în orice grup.

Pe măsură de societatea devine din ce în ce mai diferenţiată, echilibrul dintre aceste două componente ale muncii – „producţia" şi „legătura" – se schimbă, trebuind să se investească tot mai multă energie în componenta de legătură, motiv pentru care în prezent avem atâtea milioane de oameni care aleargă cu hârtii în mâini – funcţionari, expeditori, supraveghetori, vicepreşedinţi adjuncţi, coordonatori şi birocraţi. În procesul schimburilor de informaţii trebuie să se consume tot mai multă energie, pentru a menţine echilibrul sistemului muncii ca întreg. Ca rezultat, intervine o schimbare fundamentală, nu numai în ocupaţiile oamenilor (un declin al locurilor de muncă pentru salopete albastre, o creştere a numărului de gulere albe), ci şi o comutare a genurilor de personalităţi preferate în cadrul forţei de muncă (oameni care „se înţeleg" cu ceilalţi).

Acest proces de guler-albire şi impulsul spre ceea ce David Riesman denumea „nou-dirijare" sunt legate amândouă, însă, de creşterea nivelurilor de diversitate socială, distinctă de cea pur economică. Tehnologiile avansate necesită o şi mai mare diviziune a muncii; aceasta, la rândul ei, determină varietatea în rândurile populaţiei. Dar, simultan, noua infuzie a stilurilor de viaţă, subculturilor, grupărilor etnice, specialităţilor regionale, „grupurilor de afinitate" recreativă, toate generează cererea unei proliferări de mărfuri şi servicii variate.

Criticii contemporani ai capitalismului ca Gal- braith şi Marcuse afirmă că acesta e un rezultat al manipulării consumatorului şi că reflectă „false nevoi". În unele privinţe, fără îndoială, aşa este. Dar creşterea rapidă a diversităţii bunurilor materiale şi serviciilor reflectă totodată şi actuala comutare a sistemului spre niveluri mult mai înalte de diversitate socială şi culturală, fracturarea omogenei mase industriale.

Respectiva cerere de noi şi variate produse şi servicii aduce cu sine o proliferare a noilor şi variatelor procese, sisteme de muncă alternativă atât pentru salopetele albastre cât şi pentru gulerele albe, astfel că ajungem la oameni şi mai diferenţiaţi, şi mai individualizaţi, efectuând şi mai multe sarcini diverse. Iar acest fenomen, încă odată, escaladează enorm costurile de coordonare, extrăgând un cost ascuns, cum s-ar zice, din economie, şi

contribuind la orice presiuni inflaţioniste apar din alte surse. Problema nu implică numai banii, însă; implică şi controlul. Astfel, Hazel Henderson, o membră a noului contingent de „economişti subterani" ieşiţi din limitările convenţionale ale domeniului, declară: „...devine tot mai dificil să se modeleze labirintul variabilelor într-o asemenea reţea de sisteme sociale şi fizice" şi „orice sistem care nu poate fi modelat, nu poate fi administrat."

Motiv pentru care societăţile industriale ateroscle- rotice, muribunde, atât din Est cât şi din Vest, dau o asemenea impresie de sufocantă complexitate şiincapacitate de a fi administrate. Henderson a inventat provocatorul concept de „cost al tranzacţiei sociale", pentru a sugera că poate deveni şi mai greu, atât în termeni umani cât şi economici, să se rezolve *ceva.* Ca şi cum ar fi de învins o barieră suplimentară a inerţiei – o creştere a fricţiunilor interne ce se traduce în costul inflaţionist. Prin urmare, sistemul, numai încercând să se mai ţină o vreme pe picioare, se pomeneşte confruntat cu o nouă dilemă economică. Exprimându-se astfel, autoarea scrie: „Proporţia de produs naţional brut care trebuie cheltuit în medierea conflictelor, controlarea infracţionalităţii, protecţia consumatorilor şi a mediului, creînd o coordonare birocratică şi mai comprehensivă şi în general încercând să menţină «homeostaza socială»", începe să crească exponenţial."

Până când economiştii nu vor începe să studieze problema echilibrului social, până nu vor învăţa ce impact au asupra economiei diversitatea socială şi noile sisteme de comunicare, nu vor putea înţelege nici măcar un proces relativ simplu ca inflaţia.

Economia accelerării

În mod similar, există efecte în mare măsură neobservate ale accelerării schimbărilor. Actuala grăbire generalizată a ritmului vieţii creează o situaţie economică fără precedent. Strâns legat de noua diversitate, de proporţiile populaţiei, nivelurile mai înalte de studiu, noile forme de artă şi mijloace de comunicaţii, precum şi de inovaţiile tehnologice, impulsul accelerator aplică tensiuni inflaţioniste suplimentare asupra tuturor economiilor industriale.

Inflaţia se produce atunci când numărul de dolari dintr-o societate creşte mai repede decât cel al produselor sau serviciile disponibile la vânzare, astfel că mai mulţi dolari urmăresc fiecare produs ori serviciu şi împing preţurile în sus. (Acesta fiind motivul pentru care guvernele încearcă să controleze masa monetară.) Economiştii, însă, au descoperit de mult că ritmul în care banii trec dintr-o mână-n alta în societate este o variabilă-cheie, care afectează nivelul de preţuri. Cu cât circulă mai repede dolarii din buzunar în buzunar, cu atât e mai înalt nivelul de cheltuieli şi, din acest motiv, o creştere a vitezei de circulaţie a

banilor – pe care economiiştii o numesc „velocitatea" financiară – acţionează la fel ca o mărire a masei monetare.

Economistul conservator Wilhelm Roepke a explicat-o odată în felul următor: „O felie de pâine poate fi mâncată numai o dată, dar o bancnotă se poate folosi de mai multe ori. ...Cu cât trec banii mai repede din mână în mână, ceea ce se rezumă la acelaşi lucru, cu cât sunt mai scurte perioadele lor de odihnă în buzunarele noastre, cu atât pot cumpăra mai mult într-o perioadă de timp dată." Astfel, în afara cazului când masa monetară este redusă pentru a compensa efectul, sau producţia de bunuri şi servicii e mărită proporţional, creşterea velocităţii financiare ridică preţurile. Accelerarea circulaţiei banilor seamănă cu a administra economiei o amfetamină – o doză de „viteză".

Odată cu introducerea pe scară largă a computerelor de mare viteză, a sistemelor de telecomunicaţii avansate şi a sofisticării crescute din partea băncilor şi corporaţiilor multinaţionale, ultimii zece-douăzeci de ani au cunoscut o goană a banilor cu viteze realmente foarte mari. Dar mai există şi alte motive, esenţialmente sociale, pentru mărirea velocităţii financiare.

Când prin societate se rostogolesc profunde schimbări sociale cu viteze mari, acestea declanşează nenumărate adaptări din partea a milioane şi milioane de oameni. Indivizii îşi cumpără şi vând casele mai des, vând vechiturile şi remobilează, închiriază în loc de a cumpăra, se mută, sunt avansaţi, retrogradaţi, concediaţi, reangajaţi, divorţează, se recăsătoresc – totul, în ritmuri mereu mai accelerate. Acest lucru se transferă direct în amfetamina economică.

Dacă, de exemplu, examinăm registrul de cheltuieli al unei familii care sufere o schimbare importantă în viaţă, ca o mutare într-un alt cartier, un divorţ, o recăsătorire sau o schimbare de slujbă, avem toate şansele să descoperim că imediat înainte şi după schimbare s-au completat mai multe cecuri decât în perioadele de relativă stabilitate a vieţii personale. Acest nivel accelerat al activităţii economice personale reflectă nivelul în general accelerat al ratei schimbărilor în societate. Înmulţit de câteva milioane de ori, produce o mai rapidă circulaţie a dolarului: fiecare dolar îşi schimbă mai frecvent posesorii. Şi, dacă situaţia nu e compensată prin declinuri în masa monetară totală sau creşteri în totalitatea bunurilor şi serviciilor disponibile, se creează un puternic impact inflaţionist.

În plus, modul de viaţa accelerat a implicat introducerea produselor cu intervale de existenţă mult mai scurte – mai multe articole de unică folosinţă, mai multe servicii pe termen scurt, mai multe piese modulare şi înlocuibile, mai multe mode evanescente. Acest proces de efemerizare a mărfurilor şi serviciilor rezultă în revenirea consumatorului spre piaţă la intervale de timp mai frecvente decât e cazul în societăţile stabile, ceea ce de asemenea stimulează velocitatea financiară.

Dacă economiştilor, înarmaţi cu tehnicile şi echipamentele lor conceptuale convenţionale, le e greu să înţeleagă inflaţia fiindcă îi ignoră rădăcinile sociale, acelaşi lucru este valabil şi în alte privinţe: incapacitatea de a percepe aşa-numitele „externalităţi" (costurile sociale şi economice care nu apar în registre), rolul informaţiei şi al organizării în procesul economic, şi zeci de alte asemenea probleme. Nu numai politicienii, bancherii şi oamenii de afaceri sunt derutaţi; economiştii înşişi au ajuns într-o fundătură.

Dacă vrem ca economia să ne ajute la înţelegerea şi reglementarea noilor forţe care ne agresează societatea, ea va trebui să se extindă dincolo de îngustele ei frontiere tradiţionale. Va trebui să ţină mai mult seama de curentele transnaţionale – nu numai fluxurile de bani, ci şi cele de oameni, idei şi chiar stări de spirit psiho-culturale. Va trebui să-şi lărgească vast preocupările faţă de procesele energetice şi ecologice. Va trebui să introducă sisteme de contabilitate complet noi. Nu mai este de ajuns să se monitorizeze „calculele de venit naţional" sau produsul naţional brut, sau să se calculeze productivitatea în vechile moduri, nepunând la socoteală consecinţele economice ale proceselor sociale ca învăţământul, activitatea gospodărească sau creşterea copiilor. Mai presus de orice, dacă vrem să înţelegem unde ne aflăm şi să hotărâm în mod inteligent ce avem de făcut, economia va trebui să înceapă a da atenţie acelor două trăsături dominante ale revoluţiei supra-industriale – trecerea istorică spre diferenţierea socială şi continua accelerare a schimbărilor, adeseori dincolo de capacitatea noastră de percepţie. Rezultatul unor asemenea expansiuni şi reconceptualizări va consta într-un mod cu totul nou de a privi lumea – ceva absolut diferit de ceea ce în zilele noastre încă mai numim „economie".

Factorii de acest gen, întrucât pot fi greu de măsurat, întrucât sunt complicaţi, întrucât sunt relativ noi – şi fiindcă se situează în afara perimetrului bine păzit al economiei convenţionale – sunt actualmente în mod tipic ignoraţi sau desconsideraţi. Repetăm, există origini sociale distincte ale inflaţiei şi ale multor alte probleme economice. Însă microscoapele economiştilor, la fel ca turelele lor Maginot, încă mai stau, în genere, orientate în direcţii greşite.

4. SCENARIUL SUPER-INFLAŢIEI

În faţa unui sistem economic care nu mai seamănă cu cel din trecut, pe care economiilor le e greu să-l desluşească, şi care, în măsură considerabilă, a scăpat de sub control, ce şanse avem pentru viitorul apropiat? Ce crize ar putea pândi în imediata noastră apropiere? Un mod de a ne organiza gândirea în legătură cu acest gen de întrebări constă în a crea imaginea unui viitor posibil – a schiţa un „scenariu". Scenariile, şi mai cu seamă cele dramatice,

ajută la organizarea unei vaste cantităţi de material într-o formă coerentă, plauzibilă. Ele arată cum se poate transforma prezentul în viitor.

Dat fiind faptul că forţele economico-sociale puternice şi contradictorii dau actualmente rateuri, este, desigur, dificil să prevedem până şi oscilaţiile pe termen scurt. Să aruncăm însă o privire la ceea ce s-ar putea întâmpla dacă inflaţia o ia *într-adevăr* razna. Să aruncăm o privire asupra scenariului super-inflaţiei.

Să ne imaginăm, de exemplu, nu numai un em- bargou asupra petrolului, şi o dublare sau triplare a preţului la produse petrolifere şi zahăr, ci şi creşteri de preţuri în spirală, aparent nesfârşite, afectând o vastă gamă de materii prime – de la bauxită până la molibden, de la fier la cromită. Asemenea creşteri pot fi generate de penurii, de creşterile necontrolate, haotice, ale cererii, sau de formarea cartelurilor între producători. E clar că producătorilor nu le va fi uşor să se întrunească, însă lumea noastră, la urma urmei, e plină de surprize. Cu doar câţiva ani în urmă, minţile financiare pariau că arabii nu vor fi niciodată în stare să formeze un bloc economic atât de puternic. Minţile financiare s-au dovedit a fi naive, ceea ce se poate repeta. Dacă apar asemenea carteluri, actualele unde de şoc inflaţionist se pot accelera în proporţie exponenţială. Banii s-ar scurge dinspre naţiunile industriale în fluxuri şi mai mari decât acum, iar preţurile ar creşte în ritmuri ce-ar face ca actuala inflaţie cu două cifre să pară fracţionară.

Să ne imaginăm corporaţiile multinaţionale şi alte mari companii puternic presate de creşterea preţurilor la resurse şi silite să împrumute sume fabuloase, nu pentru expansiunea pe termen lung, ci pur şi simplu ca să rămână cu un pas înaintea scadenţei. Să ne închipuim marile puteri incapabile de a mai ajunge la înţelegeri colective asupra modului de a răspunde strâmtorărilor din partea cartelizării, incapabile să reglementeze noile extensii înmulţite precum ciupercile ale creditelor în eurodolari. Să presupunem uniuni sindicale pretutindeni; insistând asupra creşterilor salariale pentru ca membrii lor să ţină piept valurilor de scumpiri, în timp ce, simultan, productivitatea se prăbuşeşte datorită lipsurilor, întreruperilor de livrare a energiei electrice, falimentelor şi amânărilor, unele determinate de cauze economice, altele de crescânda neadministrabilitate a sistemelor pe scară largă. Acum, acţionând sub aceste presiuni sfâşietoare, guvernele renunţă la ultimele constrângeri împotriva emiterii de monedă fără acoperire, iar o Niagară de bancnote se revarsă din imprimeriile de la Washington. Trilioane, cvintilioane de verzişori inundă economia. Tokyo, Londra, Parisul şi Roma urmează exemplul.

Din ce în ce mai mult, oamenii de rând îşi pierd încrederea în hârtii. Dau năvală să cumpere de toate bulendre, diamante, cutii cu hrană pentru câini, maşini de tuns iarba uzate, snowmobile, articole de marochinărie, mâncare pentru sugari – cât pot de repede, înainte ca preţurile să sară din nou până la

cer, creînd prin urmare o cerere şi mai umflată şi silind preţurile să crească şi mai mult. Cumpără nu numai din Calais, ci şi din Cracovia, Kalamazoo, Kyoto. În economiile controlate, pieţele la negru înfloresc, în ciuda proceselor şi a plutoanelor de execuţie. Prin toate celelalte părţi, pământul e răscolit într-un ritm frenetic. Fermierii şi agro-corporaţiile constată că pământurile lor valorează mai mult decât produsele, că de fapt activează în afacerile funciare, nu în agricultură. Serviciile orăşeneşti mor de foame. Municipalităţilor le e greu să vândă obligaţiuni, nici chiar cu scutiri fiscale de 20-?20%. Şcolile şi forţele poliţieneşti sunt strâmtorate. Munţii de gunoi cresc. Proiectele de tranzit în masă, dezvoltările edilitare, construcţiile de drumuri şi poduri, programele de construcţii publice şi stadioane, toate se amână nedefinit datorită dementelor creşteri în spirală ale intereselor şi crahului de capital.

Companiile constată, spre surprinderea lor, că mărfurile dispar din rafturi mult prea repede. Vânzările se înmulţesc. Vânzătorii, anterior instruiţi să ofere o varietate de servicii pentru clienţi, sunt reduşi la preluarea comenzilor. Dar preţurile cresc atât de rapid, încât multe companii se pomenesc lipsite de fonduri pentru a achiziţiona materiile prime necesare producerii următoarei serii de mărfuri. Asociaţiile profesionale îşi măresc bugetele publicitare – dar nu pentru a încuraja consumatorii să cumpere; îşi elaborează campanii şi strategii pe scară largă pentru a atenua cererea. Angajează specialişti în „de marketing" şi „anti-reclamă".

Cutremurătoarea explozie a forţelor inflaţioniste, toate convergând simultan, accelerează şi mai mult ritmul schimbărilor din societate, adâncind nesiguranţa şi sentimentul de tranziţie. Toate relaţiile economice se deplasează spre intervale de viaţă din ce în ce mai scurte; durata împrumuturilor, a ipotecilor, a contractelor sindicale, se reduce, în timp ce oamenii, companiile şi organizaţiile se luptă să evite angajamentele pe termen lung. Cei cu bani refuză să-i investească în hârtia de treizeci de zile. În schimb, îi dau cu ziua, cu ora. Notele de tezaur ale guvernului sunt emise pentru perioade de câte douăsprezece ore. Preţurile cresc atât de rapid încât nimănui nu-i mai pasă care era preţul de cost iniţial al oricărui articol. Ceea ce contează este „înmulţitorul" – numărul care exprimă de câte ori se înmulţeşte preţul oficial. Astfel, un bilet de autobuz preţuit iniţial la treizeci şi cinci de cenţi poartă un înmulţitor egal cu o mie – ducând la un preţ efectiv de $350. Un galon de benzină costă $700, o ciocolată Hershey $100. Un ou poate costa şaptezeci de dolari, sau, peste o jumătate de oră, o sută de dolari, iar dacă procesul continuă, cifrele se înmulţesc atât de precar încât toată lumea ajunge să poare calculatoare de buzunar cu displayul de minimum douăsprezece cifre, şi încă şase sau douăsprezece în memorie. Devine dificil să se viziteze în secret un salon de masaj: clientul cară cu el o roabă plină cu bani. Între timp, răpitorii îşi măresc tarifele la fel ca toată lumea, iar fiul în vârstă de opt ani al preşedintelui

Agenţiei Costului de Trai e luat ostatic în schimbul unei răscumpărări de $13.600.000.000.

Este virtualmente imposibil să se scrie un asemenea scenariu fără a reveni cu gândul la Germania din jurul anului 1923, când hiper-inflaţia s-a dezlănţuit pe o scară până atunci fără precedent. Ba chiar, imaginea schiţată mai sus este moderată şi monocromă, în comparaţie cu ceea ce s-a întâmplat efectiv în urma Primului Război Mondial. Când Aliaţii victorioşi, şi în special Franţa, au cerut despăgubiri exorbitante din partea unei economii germane deja schilodite, valoarea mărcii a intrat în declin vis-à-vis de alte valute – şi într-un ritm care până şi astăzi rămâne de neînţeles. În ianuarie 1919, 9 mărci se puteau schimba pe un dolar american. În iulie, erau necesare 14 mărci, iar în ianuarie următor, 65 de mărci. Dar necazul nu făcea decât să înceapă. După câteva fluctuaţii, rata de schimb a ajuns la 190, în ianuarie 1922. Între timp, marca îşi pierduse deja 95% din valoare, în interval de trei ani. În următoarele şase luni, proporţia s-a prăbuşit din nou. Acum erau necesare 495 de mărci pentru a cumpăra un dolar, iar prin ianuarie 1923, peste numai şase luni, părea că se ajunsese într-adevăr la fundul sacului. Dolarul atinsese acum uluitoarea valoare de 18.000 de mărci – dacă era cineva dispus să le ia. Din acest moment, retragerea mărcii, scufundarea spre devalorizarea absolută, a devenit vertiginoasă. În iulie 1923, un singur dolar valora 350.000 de mărci. Până în august, numărul a sărit la 4.620.000. În septembrie, erau necesare aproape 100.000.000 de mărci pentru a cumpăra ceea ce cu câţiva ani în urmă s-ar fi putut primi pe 9 mărci. În octombrie, marca s-a prăbuşit şi mai mult, fundul sacului a coborât iarăşi, ajungând la valoarea de 25.000.000.000 mărci un dolar. Iar în noiembrie, s-a atins un număr pe care numai astronomii îl pot concepe: 4.200.000.000.000 (patru virgulă două trilioane) de mărci, pentru un singur dolar.

De acum, evident, Germania căzuse pradă unei panici incredibile. Ratele de interes din Reichsbank au sărit de la 5% în iulie 1922 la 30% în august 1923. În septembrie, au atins 90%. Un ziar care costa 6.000 de mărci dimineaţa, putea costa 130.000 de mărci când apărea ediţia de seară. Oamenii se încăierau pentru primele locuri la coadă în magazine, fiindcă preţul creştea cu câteva sute de procente până când ultimii de la coadă ajungeau la tejghea. Imprimeriile, literalmente, nu puteau ţine pasul cu nevoia de tot mai multe bancnote. În ultimele luni, peste treizeci de fabrici de hârtie funcţionau din plin, iar 150 de imprimerii cu 2.000 de maşini lucrau zi şi noapte numai pentru a produce hârtiile fără valoare.

Dacă asemenea presiuni s-ar acumula brusc în actualele naţiuni industriale sclerozate, am fi martorii prăbuşirii sistemului banilor integraţi. Într-o atare situaţie, să zicem, oraşele Chicago, Stockholm şi Torino ar începe să-şi emită propria monedă. O „liră" lyoneză poate fi schimbată pe o „fran-marcă"

alsaciană. Un „sutter" din San Francisco (bazat nu pe aurul lui Sutter, ci pe părţile din minele aud-africane de aur deţinute de municipalitate) înlocuieşte dolarul prin toată California. Alaska, cu vastele sale bogăţii de petrol şi gaze naturale, ameninţă să se secesioneze de Statele Unite, într-o tentativă de a se desprinde de insanitatea economică predominantă, iar barterul devine o componentă a vieţii cotidiene. Oamenii de rând trochează o cămaşă pe un pachet de ţigări, un scaun Chippendale pentru un impermeabil Burbeny. Ziarul „New *York Times"* publică o serie de „Vignette Barter": se vorbeşte despre pasagerul care-i dă unui taximetrist londonez un pui ca plată pentru drumul până la Hampstead. Şoferul îi dă „restul", sub forma a două ouă, la care pasagerul îi lasă un ou „bacşiş".

Subpopulaţii întregi se pomenesc eradicate peste noapte, pierzându-şi casele şi ocupaţiile. Pensionarii, slujbaşii civili, pedagogii şi alţii al căror venit e fix sau sunt prost organizaţi, îşi văd economiile strânse dureros, sângele vieţii lor economice, risipindu-se ca aerul dintr-un balon spart, dolarii, rublele, mărcile, yenii sau coroanele lor rămânând fără sens, fosta poziţie socială fiindu-le distrusă dintr-o lovitură.

Impactul inflaţiei are efecte profunde şi în psihicul individual. Inflaţia, conform psihiatrului William Flynn de la Universitatea Georgetown, duce la „exagerarea configuraţiilor de personalitate preexistente". Unii oameni adoptă o atitudine de puţin-îmi-pasă, o-viaţă-are-omul, alţii devin calculaţi şi strângători, iar alţii caută ţapi ispăşitori asupra căruia să-şi dezlănţuie agresivitatea. Inflaţia, conform acestor teorii, acţionează ca un fel de glutamat de monosodiu psihologic, accentuând orice aromă există întâmplător, spre bine sau spre rău. Însă, virtualmente toţi psihologii şi psihiatrii convin că inflaţia măreşte acut sarcina de stress. Dr. Alathena Smith, psiholog din Beverly Hills, afirmă: „dacă sunt instabili, îi va destabiliza mai curând. O bandă elastică nu poate fi întinsă decât până la o anume limită." Preţul patologiilor legate de costuri creşte vertiginos. În S.U.A., de pildă, costul anual al unei dependenţe de heroină a urcat deja de la $22.000 la $29.000 într-un singur an.

Desigur, acest scenariu s-ar putea extinde în voie, schiţând tot mai multe detalii, pe baza modelului german. Dar, dacă viitorul nu va relua Marea Depresiune, este la fel de improbabil, din multiple motive, să se reproducă experienţa germană. Spre deosebire de Aliaţi, care au cerut şi au primit despăgubirile din partea Germaniei sub formă de bunuri concrete – aur, vagoane de tren, locomotive, vapoare, cabluri submarine, maşini, cai, tauri, oi, camioane şi altele asemenea – arabii, până acum, n-au primit pentru petrolul lor decât hârtii. Ei trebuie să ajute la împiedicarea colapsului economiilor industriale, dacă vor ca aceste hârtii să mai valoreze ceva. Mai mult, hiperinflaţia din Germania nu s-a întâmplat accidental. Ea a fost pusă la cale deliberat de către un guvern mai interesat să zdrobească aripa stângă internă

decât să păstreze stabilitatea economică, iar industriaşul Hugo Stinnes, unul dintre seniorii capitalişti germani ai epocii, vorbea despre folosirea „armei inflaţiei" pentru a salva Germania de bolşevism.

Mai important, însă, hiper-inflaţia germană nu a fost decât atât: o inflaţie scăpată de sub control, restrânsă esenţialmente între graniţele unei singure ţări. Astăzi, întreaga lume industrială e prinsă într-o violentă spirală inflaţionistă care nu cruţă pe nimeni." Sistemul economic a devenit peste măsură de independent, aşa că nu mai există chibiţi nevinovaţi. Ceea ce înseamnă, totodată, că în eventualitatea colapsului, se vor găsi şi mai puţine surse externe de capital ca să ne scoată la liman.

Sistemul financiar se poate prăbuşi; banii pot, într-adevăr, să-şi piardă valoarea, după cum avertizează unii dintre cei mai apocaliptici profeţi. Vorbind din punct de vedere economic, în zilele noastre foarte puţine lucruri sunt *imposibile.* Dar, dacă se întâmplă, va fi un fenomen incomparabil diferit de experienţa germană a anului 1923. Prea mulţi factori fundamentali s-au schimbat ireversibil. Pe scurt, simbolul „1923" este la fel de nepotrivit ca şi simbolul „1929".

5. SCENARIUL DEPRESIUNII GENERALIZATE

Un jurist imobiliar din Manhattan, pe care I-am întrebat recent cum îi merg afacerile, mi-a replicat cu un zâmbet subţire: „O catastrofă în drum spre holocaust." Şi, desigur, semnele depresiunii sunt uşor de găsit în numeroase ţări. Creşterile rapide ale nivelului de şomaj în S.U.A, şi Australia, falimentele tot mai numeroase din Japonia, muncitorii străini trimişi acasă din Germania, eşecurile companiilor de voiaj din Anglia, închiderea fabricilor din Singapore – toate sugerează o acută prăbuşire a economiilor industriale. Ce se poate întâmpla dacă, efectiv, cade fundul butoiului? Încă odată, un scenariu ne-ar putea ajuta să ne imaginăm consecinţele.

A spune că anul 1929 nu se va mai repeta, aşa cum am argumentat mai sus, nu înseamnă că o depresiune e imposibilă. Înseamnă pur şi simplu că nu toate depresiunile sunt la fel. Într-adevăr, criza din 1929 ne-a afectat atât de profund modul de a privi problema, încât e firesc să ignorăm numeroasele alte forme posibile pe care le-ar putea lua un asemenea eveniment – cel puţin tot atâtea ca gripa asiatică. În deşert, la Colegiul Phoenix din Arizona, un futurist plin de imaginaţie numit Billy Rojas, împreună cu un grup de studenţi, au alcătuit o tipologie simplă a depresiunilor, care include următoarele tipuri:

1. *Depresiunea în Planul de Instalare* – în care felurite sectoare ale economiei se prăbuşesc în serie, nu simultan, fiecare intrând în declin şi revenind la viaţă la intervale variate.

Depresiunea Celui-care-doarme – în care un declin treptat, tot mai grav, afectează întreaga economie pe o perioadă prelungită, o aşa-numită depresiune lipsită de crah.

Depresiunea Formulei-Magice – o debandadă de tip 1929, care însă se sfârşeşte aproape imediat ce a început, fiindcă guvernul rezolvă problema aplicând exact remediile potrivite, exact în momentele potrivite. (Cunoscută şi ca depresiunea nu-conta-pe-ea.)

Super-crahul – în care totul- se prăbuşeşte deodată, iar şomajul sare cu 25-30%.

Depresiunea Armaghedonului – o scurtă depresiune urmată de război global. (Se explică de la sine.)

Pentru a nega posibilitatea uneia sau a alteia dintre aceste calamităţi, este necesară o intensitate a credinţei asociată numai cu sfinţii şi discipolii adolescenţi ale guru-ului Maharaj Ji. Nu e dificil, prin urmare, să ne imaginăm următoarele evenimente în cadrul viitoarei jumătăţi de deceniu, sau chiar mai curând. (Date fiind multiplele forme pe care le poate lua o depresiune, ar trebui, la propriu vorbind, să trasăm câte un scenariu alternativ pentru fiecare. Pentru a fi scurţi şi relativ simpli, însă, ne rezumăm la una singură.) Iată, deci, ceea ce s-ar putea numi „scenariul depresiunii generalizate".

Imaginaţi-vă, dacă vreţi, că o administraţie Republicană la Washington, nervoasă şi hărţuită, confruntându-se cu agricultori revoltaţi şi consumatori turbaţi, ia „contramăsuri ferme" de control al inflaţiei, „inamicul numărul unu al naţiunii". (Cu unele modificări, acelaşi scenariu se poate aplica în Franţa, Germania, Anglia, Australia, Japonia, sau oricare alte ţări.) Continuând să gândească în noţiuni convenţionale, guvernul încearcă să taie cheltuielile din partea consumatorilor impunând o creştere forţată a impozitelor. Şomajului, chiar dacă nu e tocmai binevenit, i se permite să crească, şi o şi face – dar mai repede decât se prevăzuse. Vânzările de maşini şi agregate majore se reduc şi mai mult, iar concedierile din aceste domenii industriale se agravează. Democraţii, ca parte în înţelegerea cu creşterea impozitelor, determină reduceri ale cheltuielilor militare, rezultând într-un val de concedieri de funcţionari şi ingineri din sudul Californiei, Seattle şi Long Island. Muncitorii din construcţii, strâns organizaţi, extrag o mărire de salariu cu 42% peste limită pentru a „ţine pasul cu inflaţia", dar închirierile şi vânzările de locuinţe se reduc drastic. Un număr de companii gigant care construiesc blocuri administrative şi de locuinţe, prinse la strâmtoare, cad în calitatea de primitor, lăsând în trei bănci mari datorii fără acoperire de circa $150.000.000. în timp ce ediţiile de

noapte anunţă evenimentul cu caractere de 48 de puncte, mii de oameni se aşează să stea la coadă în faţa filialelor băncilor afectate.

Guvernul, prin intermediul F.D.I.C., intervine să stopeze ceea ce seamănă ameninţător cu începutul unei lichidări a depozitelor. Dar echipele de televiziune au filmat deja mulţimile strânse în faţa băncilor afectate, iar peste noapte încep să se formele cozi şi la sute de alte bănci. Anticipând o grindină de revendicări, oficialităţile F.D.I.C. ştiu ceea ce majoritatea publicului nu ştie: că agenţia posedă doar atâţia bani cât să acopere cam 1% din depuneri. Nu are nici o posibilitate de a întâmpina o cerere necontrolată, sălbatică, din partea a sute de mii de clienţi îngroziţi ai băncilor. Strategii de la vârf convoacă în mare grabă o şedinţă matinală pentru a analiza anunţul că F.D.I.C. va plăti toate cererile înregistrate înainte de închiderea zilei bancare precedente, dar de acum încolo va asigura numai conturi până la $10,000, în locul celor $40.000 garantate anterior. Această politică e respinsă scurt, după o consultare grăbită cu Casa Albă. Telefoanele şi conferinţele intense transformă sediul atenţiei şi Banca de Rezerve Federale în două balamucuri gemene.

La orele amiezei, marile reţele de televiziune pri- mesc telefoane de la cabinetul preşedintelui, cerându-le să pună imediat la dispoziţie spaţiu de emisie pentru un mesaj de urgenţă. Pe la orele 13:10, Preşedintele apare în faţa camerelor. Pe străzile din Manhattan, în cârciumile din Battersea, în apartamentele din Neuilly şi prin toate zonele orare adecvate, milioane de oameni se adună în faţa televizoarelor pentru a urmări transmisia în direct prin satelit. Preşedintele pare calm, sigur de sine. Tonul său e grav, dar ferm. După ce descrie ultimele ştiri economice, ajunge la miezul problemei: „Nici un cetăţean nu va pierde un singur cent ca rezultat al acestei recente şi nefericite evoluţii. Băncile ţării noastre sunt sănătoase.

Guvernul e pregătit să răspundă cererii cu toate resursele. Naţiunea este bogată, puterea sa tehnologică şi umană e la fel de solidă ca oricând. Are nevoie doar de coordonare.

Pentru a rezolva problema imediată, Banca de Rezerve Federale e gata să-şi asume toate datoriile nesoluţionate ale băncilor ameninţate.

Totuşi, datorită circumstanţelor neobişnuite, toate băncile din ţară se vor închide pentru o săptămână, ca să le dea angajaţilor şi funcţionarilor federali suprasolicitaţi timpul necesar de a rezolva anormala cantitate de documente.

În timpul acestei săptămâni, se va aplica un moratoriu pe toate datoriile, astfel că nici un debitor, nici măcar cel mai sărac, nu va pierde. Nu avem nici un motiv de teamă, cu excepţia..."

În jurul orelor 15:00, e evident că remarcile preşedintelui au avut un succes parţial în a linişti panica.

Rândurile din faţa băncilor încep să se scurteze, deşi mai rămân unii oameni încăpăţânaţi şi plini de speranţă. În Wall Street, însă, reacţia promptă e

cu totul alta. Chiar în timp ce primele cuvinte ale preşedintelui încep să plutească prin spaţiul hertzian, se pornesc vânzările. În câteva minute, se declanşează o debandadă furtunoasă, tunătoare, supraîncărcând teleimprimatoarele, oamenii, minţile. Prin după-amiaza următoare, când rezultatele încep să se desluşească, vestea cade ca o lovitură de trăsnet: piaţa, care de săptămâni întregi cobora în zig-zag, s-a prăbuşit cu mult sub linia 250 Dow-Jones.

Pe măsură ce trece săptămâna, feţele trase şi sistemele nervoase amorţite urmează criza accelerată. Fondurile de pensie, unele dintre cele mai lăudate stabilizatoare, îşi văd portofoliile consumate de focul atot-devorator, şi deodată se pomenesc incapabile să-şi respecte angajamentele. Fondul de Administraţie a Muncii pentru industria siderurgică, unul dintre cele mai greu lovite, anunţă că va fi nevoit să reducă achitarea pensiilor cu 15% în următoarele trei luni cel puţin, iar alte fonduri, odată ce s-a spart gheaţa, îi urmează exemplul. Unele anunţă insolvabilitatea. Muncitorii care au lucrat patruzeci şi cinci de ani într-o oţelărie sau o centrală telefonică, sau care au cărat poveri grele în porturi, ies în stradă. Ziarele anunţă „Revolta Pensiilor", iar „revoluţionarii cenuşii" cer ca guvernul să-şi asume toate obligaţiile de plată.

Între timp, sistemul de securitate socială, cu obligaţiuni fără acoperire în valoare de $2.100.000.000.000, îşi vede veniturile tăiate în pas cu concedierile. Administraţia, conştientă că cea mai mică reducere a plăţilor de securitate socială va transforma revolta pensiilor într-un dezastru masiv şi iremediabil pentru ţară, anunţă în grabă planuri de flotabilitate a obligaţiunilor spre a scoate sistemul la liman. Rezerva

Federală asumându-şi achiziţionarea lor. Economiştii îl recunosc drept un nou şi disperat recurs la imprimerie. Simultan, odată ce concedierile ating noi culmi, ajutoarele de şomaj se epuizează şi puterea de cumpărare cade mult sub nivelul prevăzut iniţial de către economiştii şi planificatorii statului. Sute de mii, chiar milioane de familii, se pomenesc rapid şi dintr-o dată reduse la niveluri de trai neîndestulătoare, iar enormul balon de săpun al creditului consumatorilor – banii magici care au subscris achiziţiile de maşini, excursiile în Hawaii, St. Tropez sau Malta, locuinţele de vară, televizoarele în culori şi uscătoarele de păr electrice – încep deodată să se prăbuşească. Şi acum, în sfârşit, apare mult-aşteptata deflaţie. La fel ca depresurizarea prin hubloul spart al unui avion de linie, absorbind tăvi de mâncare, fotolii, valize şi pasageri, presiunile inflaţioniste năvălesc afară din economiile industriale strâns integrate. Sa ajuns la sfârşitul economiei de hârtie. Începe depresiunea generalizată...

În New Orleans, compania de transporturi locală, care ca răspuns la somaţiile federale a început să angajeze şoferiţe de autobuz la paritate cu

bărbaţii, anunţă că va da afară cincizeci de şoferi. Conform aranjamentelor sindicale standard, ultimii angajaţi sunt primii concediaţi. Aceasta înseamnă că dintre cele cincizeci de victime, treizeci şi opt sunt femei – iar ele refuză să plece. La orele 04:00 a.m., înainte de intrarea în schimbul de dimineaţă, treizeci de femei şi şase simpatizanţi bărbaţi încep să picheteze depoul principal. Pancartele lor cer „drepturi egale la muncă". Este o dimineaţă răcoroasă, azurie, iar când sosesc primii şoferi bărbaţi, aceştia încep să facă bancuri cu femeile. Pe la 05:30, când pe afară forfotesc vreo sută de oameni, râzând, strigând ironii şi mutându-se nervoşi de pe un picior pe altul odată cu apropierea orei de începere a muncii, femeile continuă să blocheze hotărâte poarta cu trupurile lor. Roagă, argumentează, glumesc şi insistă că au tot atâta nevoie de posturi ca şi bărbaţii. Peste jumătate din ele sunt divorţate, sau necăsătorite, majoritatea au acasă copii care depind se leafa mamei.

Pe măsură ce trece timpul, glumele se acresc. Răsună strigăte de „Ia-ţi un soţ!" şi „Du-te acasă la copii!" Nimeni nu ştie cine dă prima lovitură, dar în nici un minut, strada din faţa porţii principale se transformă într-o vâltoare turbată, şoferiţele furioase dând pumni, zgâriind şi urlându-şi disperarea. Bărbaţii, în ciuda stingherelii iniţiale, încep curând să înjure şi să dea şi ei. Braţe şi picioare zboară în toate părţile, se smulge părul din cap, feţele sângerează.

De-acum, fotografii de la *„Times-Picayune"* şi *„States-item"* iau instantanee, bucurându-se de spectacol. Carele de reportaj ale televiziunii sosesc în goană, deopotrivă cu maşinile poliţiei şi ambulanţele. Femeile, curând copleşite numeric, promit că se vor întoarce a doua zi, cu mii de „surori" care să le sprijine. Bărbaţii se hlizesc şi intră cu forţa în depou, iar autobuzele încep să iasă. Între timp, câteva femei sunt intervievate. Unele au feţele brăzdate de lacrimi, altele sunt împietrite şi sfidătoare.

A doua zi, la poartă apar o mie de femei. Este prima dintre confruntările sexuale care, în următoarele săptămâni, se vor răspândi prin toată ţara ca focul în savană. Titlurile ziarelor deplâng pierderea „cavalerismului". Feministele îşi ard legitimaţiile de sindicat în semn de protest împotriva regulilor tradiţionale de superioritate. Poliţistele refuză să acţioneze contra pichetelor. Prima Bancă a Femeilor din Denver pune deoparte un fond special pentru împrumuturi de urgenţă cu dobândă mică, acordate grevistelor.

Între timp, la Hotelul Diplomat din Manhattan, şi simultan la Jack Tar din San Francisco, se ţin două conferinţe, legate telefonic. În cadrul lor, profesori de frunte de la Berkeley şi Noua Şcoală de Cercetări Sociale, împreună cu studenţi şi un număr de lideri locali de sindicat, i se alătură lui Michael Harrington în lansarea unui apel către un nou Partid Socialist American. La Los Angeles, aproape în acelaşi timp, un binecunoscut consilier de investiţii se aruncă pe fereastră de la etajul doisprezece, după ce mai întâi a spart geamul

cu un extinctor. Cade pe Wilshire Boulevard şi deodată reînvie toate vechile glume despre depresiune, inclusiv clasicul banc al lui Eddie Cantor: un broker intră la hotel şi cere o cameră; recepţionerul întreabă: „Pentru dormit, domnule, său pentru sărit?"

În acest moment, scenariul 1929 standard poate fi băgat în priză, căci ilustrează foarte detaliat ceea ce se întâmplă când locurile de muncă dispar şi preţurile cad, când se cere achitarea împrumuturilor, ipotecile devin scadente, reposedările se înteţesc, iar banii – adevăraţii bani – revin la modă datorită penuriei. Scenariul ne arată, în detalii pitoreşti, ce se întâmplă cu copiii fără mâncare, cu doctorii docenţi nevoiţi să grebleze frunze, cu milioanele de oameni neliniştiţi care se plimbă încoace şi-n colo prin decor în căutarea unei slujbe ce fuge mereu de ei. Ne spune că averile se risipesc peste noapte, iar mizeria şi furia bântuie ţara.

6. ECO-SPASMUL

Ceea ce ne spun, însă, descrierile standard ale depresiunilor, poate să ne inducă în eroare. Căci, exact cum inflaţia de tip 1923 nu mai oferă un ghid util pentru prezent, şi ideea de depresiune singulară, generalizată, atot-cuprinzătoare, poate reieşi ca fiind mult prea simplă.

Recurgerea la experienţa din 1929 implică o eroare fundamentală – confuzia dintre depresiune şi deflaţie. Desigur, încă mai este posibil ca actuala situaţie jenantă să se prăbuşească într-o deflaţie generală. Dar ceea ce e mai probabil să vedem în viitorul imediat (ceea ce, de fapt, începem deja să vedem) nu este clasica prăbuşire şi deflaţie, atât cu locurile de muncă, precum şi cu preţurile, căzând în tandem. Ceea ce s-ar putea să avem de înfruntat va fi radical diferit – şi în principiu mult mai grav. Nu o inflaţie, o depresiune, un boom, un faliment sau o recesiune, nici măcar o „stagflaţie", ci s-ar putea numi un „eco- spasm".

Eco-spasmul, sau economia spasmodică, se referă la o economie clătinându-se în pragul dezastrului, aşteptând numai convergenţa arbitrară a anumitor evenimente critice care nu s-au produs simultan – până acum. Este o economie în cadrul căreia puternice forţe ascendente şi descendente se ciocnesc precum armatele în război, în care crizele economiilor naţionale transmit unde de şoc globale, în care fostele puteri coloniale şi colonii încep să-şi inverseze rolurile, în care colapsurile sistemice agravează dezordinea economică iar dezordinea economică intensifică şi accelerează colapsurile sistemice, în care erupţiile ecologice şi militare „întâmplătoare" bombardează economia din diferite direcţii, în care schimbările se îngrămădesc unele peste altele cu viteze tot mai mari, creînd tensiuni pe care societăţile de înaltă tehnicitate nu le-au mai întâlnit niciodată.

Harold Strudler, de la Institutul pentru Viitor, care foloseşte termenul „eco-spasm" în acest sens, o mai numeşte şi „economie hysteresis" – o economie în care toate sistemele se decalează în ritmuri diferite, generând o dezordine şi o incertitudine crescânde. Pentru a percepe înţelesul (sau lipsa de înţeles) a unei asemenea economii, să ne imaginăm un moment posibilitatea ca 1923 şi 1929 să se producă simultan, ca prin intermediul unei aberaţii din fluxul temporal. Să ne închipuim nu numai uşoara coliziune sugerată de eufemisme ca „stagflaţia", ci o combinaţie de forţe supra-inflamatorii şi super-depresive haotice lovind simultan. Această combinaţie produce două categorii adiţionale de depresiune în schema de catalogare a lui Rojas: depresiunile numărul şase şi şapte.

Depresiunea Selectivă – în care sectoarele A, B şi C se prăbuşesc pe o durată de timp, dar sectoarele D, E şi F rămân sănătoase sau chiar prosperă.

Depresiunea Mobilă – în care depresiunea migrează dintr-o regiune în alta, din oraş în oraş, cu viteză, în timp ce boom-urile incendiare se deplasează imediat în urma sau înaintea ei.

Dar dacă dorim să înţelegem un eco-spasm complet dezvoltat, trebuie să privim acest peisaj economic extraterestru într-un context de evenimente ecologice, militare, sociale şi culturale extrem de arbitrare. Devine posibilă crearea unei matrice pe baza acestor posibilităţi, să zicem, un panou electric pe care luminiţele roşii indică o depresiune, beculeţele verzi inflaţia, iar luminile multicolore suplimentare arată alte forţe, cu becurile aprinzându-se şi stingându-se atât de rapid şi aparent întâmplător încât nici o politică guvernamentală nu e capabilă să ţină pasul. Într-adevăr, tocmai o asemenea lume ia acum naştere cu mare viteză, nu numai în S.U.A., ci şi în majoritatea celorlalte naţiuni industriale. Muncitorii de la Fiat şi Philips, de la G.M. şi Nippon Kokan, lucrează cu program redus sau sunt trimiş acasă cu miile. În numeroase ţări, şomajul atinge coeficientul de un milion, privit în mod convenţional ca punct de pericol social. În S.U.A., nivelul sare peste 8% – cel mai mare din 1941 încoace. Extrema volatilitate a situaţiei este fals-atenuată de faptul că, atunci când am schiţat prima oară acest paragraf, rata abia depăşise 6%. La vremea când a văzut lumina tiparului în paginile revistei, peste câteva săptămâni, era deja depăşit. În acest moment, nimeni nu poate fi sigur dacă rata nu a trecut linia de 10%. Intervalul total de timp: nouăzeci de zile.

Toate acestea ar trebui să însemne lefuri mai mici şi reduceri ale posibilităţilor de angajare în străinătate. Totuşi, în Anglia, de exemplu, şomajul din multe domenii industriale contrastează accentuat cu un fel de hiper-prosperitate în altele. Raymond Fletcher, Parlamentarul Britanic care reprezintă districtul Ilkeston, imortalizat de D.H. Lawrence în „Amantul Doamnei Chatterly", prevede un „progres realmente impresionant ... în unele industrii, cot la cot cu stagnarea şi falimentul în altele." În propria sa circumscripţie,

spune el, „există o cumplită lipsă a mâinii de lucru, iar inginerii pricepuţi pot cere efectiv orice preţ, în Birmingham. Am vizitat o uzină unde se fabricau accesorii de plastic – de toate, de la porţi mari de garaje până la mici furculiţe pentru aperitive – şi nu pot găsi destui oameni care să satisfacă toate comenzile pe care le primesc din străinătate. În alte locuri, însă, posturile dispar. ..." Iar marile costuri ale forţei neangajate nici un coboară aşa cum ar trebui în cazul unei deflaţii clasice. Abia dacă-ţi poţi croi drum prin mulţimile de pe Oxford Street, în Londra, unde se înşiră Marks & Spencer, Selfridges şi alte magazine universale. Cluburile şic ca Annabel's şi White Elephant fac afaceri zgomotoase, în stil ultimele-zile-ale-oraşului-Pompeii. .

În Italia, guvernul este virtualmente falit. A cerşit aproape $17.000.000.000 din străinătate ca să se menţină pe linia de plutire, bani care, conform fostului minister de finanţe Emilio Colombo, au dispărut „ca o picătură de apă pe o plită încinsă." Totuşi, Via Veneto e doldora de turişti şi cumpărători, hotelurile sunt pline la limită, printre clasele superioare se văd bani peste tot, iar un economist – funcţionar superior într-o industrie naţionalizată – prezice cu seriozitate că Italia va deveni o mare şi bogată putere mondială în doi-trei ani, fiindcă stă călare pe Mediterana, între petrolul arab şi o Europă lihnită după energie. În S.U.A., muncitorii din construcţii sunt concediaţi; muncitorii din industria petroliferă trec prin perioade de boom; Detroit-ul a căzut în butoiul cu melancolie, iar statul Wyoming se pregăteşte pentru un boom al resurselor. Toată situaţia, declară Henry Boettinger, şeful planificării în cadrului Sistemului Telefonic Bell, „seamănă cu o ruletă enormă".

Această masivă ruletă produce deja efecte fantastic de variate, intensificând diversitatea nu numai între naţiuni, ci şi printre regiuni şi chiar indivizi. Chiar în momentul când oraşul Buffalo, New York, sufere de o rată a şomajului recunoscută oficial de 10,3% (şi o rată reală mai apropiată de 20%), Cedar Rapids, Iowa, raportează numai 3 procente de şomeri, cu vânzările en detail în creştere. în vreme ce Lewis Hawkins, betonist şomer în vârstă de douăzeci şi opt de ani, afirmă cu amărăciune: „Se va fura mult, multe tâlhării şi alte alea," oamenii ca el flămânzind, iar Rosie Washington, o asistentă administrativă fără slujbă, având de hrănit o fiică de şase ani, prevede: „Va trebui să facem o revoluţie..." Hotelurile şi motelurile cu circa 27.000 de camere din jurul Disneyworld-ului, Florida, se bucură de o zglobie rată a ocupaţiei de 93%, iar Departamentul Comerţului S.U.A, primeşte un studiu detaliat anunţând ascensiunea „oraşelor în boom" din statele montane.

Fabricanţii de obiecte gospodăreşti raportează mari câştiguri din vânzările de „filtre de cafea rapide" şi „uscătoare de păr cu pat de pistol", câtă vreme blocurile administrative din Manhattan stau cu milioane de metri pătraţi de spaţiu de birou neocupat. Richard R. Violette, din Agenţia de Asistenţă pentru Securitate şi Apărare a S.U.A., principalul negustor de arme al

guvernului american, face afaceri fabuloase vânzând piese de tanc Turciei, rachete balistice Israelului şi alte arme Omanului, Iranului şi Arabiei Saudite, în timp ce poliţia din Los Angeles antrenează „grupe de control al mulţimilor" speciale, aşteptându-se la proteste violente determinate de situaţia economică, iar staţiunile din Caraibe dau pe dinafară de turişti americani. Efectul net este acela al unei schizofrenice lumi de vis.

Imaginaţi-vă acum, dacă puteţi, un preşedinte american aşteptând realegerea, în timp ce eco-spasmul se apropie şi şomajul din centura industrială din jurul Marilor Lacuri continuă şă crească – în Buffalo, în Erie, în Cleveland, Toledo, Detroit, South Bend şi Chicago. Nivelul atinge 12, 15 şi chiar 20 la sută printre bărbaţii de rasă albă. În rândurile muncitorilor negri sub vârsta de douăzeci şi unu de ani, nivelul atinge 50 la sută. Convenţiile sindicale le garantează muncitorilor din industria de autoturisme concediaţi „ajutoare de şomaj suplimentare", urmând a fi plătite de patroni, dar Cele Patru Mari companii de construcţii de maşini, cu vânzările prăbuşindu-se în "noi abisuri, convoacă o întâlnire specială cu *United Auto Workers*[10] pentru a discuta reducerea acestor plăţi. Imediat, U.A.W. cere ca guvernul federal să asigure muncitorii contra neplăţii ajutoarelor de şomaj.

Preşedintele e de acord să aprobe o asemenea măsură, iar Camera, acţionând cu vioiciune, răspunde redactând un proiect de lege. Senatul, însă, o tărăgănează. Între timp, preşedintele promite ajutoare sporite oraşelor afectate, angajări mai numeroase la stat ca „patron de ultimă instanţă", programe speciale pentru a nu ţine pe stradă „tineretul minoritar", şi în tot acest timp, preţurile continuă să crească. Propune necesitatea unor noi impozite pentru a ajuta la finanţarea acestor programe, dacă deficitul federal nu urmează să depăşească $85.000.000.000, dar cu costurile la mâncare, preţurile automobilelor, cheltuielile de călătorie, serviciile medicale, costurile locative, toate zburând vertiginos în sus, orice încercare serioasă de a aplica o măsură fiscală trebuie să fie amânată până după alegeri.

Deodată, un val de falimente personale mătură naţiunea, ridicându-se la rata de 60.000 pe lună, odată ce dentiştilor şi docherilor, tinerilor căsătoriţi şi pensionarilor, le e imposibil să-şi achite notele de plată. Un senator din California propune înfiinţarea unei Corporaţii Federale de împrumuturi şi Asigurări, pentru a garanta cărţi de credit companiilor şi altor emitenţi de împrumuturi contra datoriilor grave, pentru a-şi putea continua extinderea creditelor spre a „ţine în mişcare roţile Americii". Compania de Seminţe Burpee, cu vânzările şi profiturile urcând abrupt pe măsură ce teama penuriei de mâncare se accentuează, anunţă achiziţia diviziei de sticlărie a Corporaţiei

---

[10] **Muncitorii Auto Uniţi (n.tr.).**

Ball şi consolidarea amândorura într-o nouă companie, urmând a fi numită Survival, Inc.

Între timp, minele de cărbuni din Utah, gata să sporească producţia, găsesc imposibilă recrutarea minerilor calificaţi, iar în Est, o grevă de şaizeci de zile la cărbune paralizează industria din Maine până în Maryland. Preşedintele acceptă să se întâlnească cu cei şase guvernatori din New England care vor un program de şoc pentru a transporta cărbune spre est din rezervele Sudului şi ale Midwestului. Însă Guvernatorul Harris din Colorado, el însuşi în prag de realegere, refuză să lase „o singură tonă de cărbune afară din statul meu, până când guvernul federal ne va asigura că cetăţenii *noştri* nu vor îngheţa de frig la iarnă". Canada aprobă eliberarea unor rezerve de combustibil lichid din propriile sale provizii, dar naţionaliştii de acolo insistă ca preţul să fie calculat la „costul O.P.E.C., plus un penny" – plus preţurile de procesare şi profiturile. În New York, filmul de mare succes *„The Pioneer Woman",* cu Robert Redford şi Liv Ulmmann, a creat cozi pe şase rânduri în jurul atâtor cinematografe, încât *„Variety"* scrie: PIONIERA BATE NAŞUL. Biletele se curnpără cu $6,50 bucata şi se revând la bişniţă cu $25. În centru, bursa de acţiuni, în pofida scandaloaselor superprofituri din anumite industrii, îşi continuă prăbuşirea vertiginoasă.

Numai cumpărările făcute de către arabi, indonezieni, iranieni, venezuelieni şi (prin intermediari) de ruşi, au menţinut până acum linia Dow-Jones deasupra valorii 300. În timp ce aceasta cade sub semnul 350, vânătorii de chilipiruri din naţiunile bogate în petrol, împreună cu unii specialişti sovietici, încep să culeagă roadele. Venezuela înşfacă o parte majoritară din *„Miami News".* Iranul capturează viclean revista, *„Harper's'',* ca represalii pentru un articol de Frances Fitzgerald. Arabii achiziţionează poziţii autoritare în unele companii de asigurări, cumpără un bloc substanţial din Time Inc., şi se infiltrează mai discret în producţia de mase plastice (inclusiv câţiva sub-contractori care fabrică piese de avioane cu reacţie) şi afacerile imobiliare. Ruşii, prin străvezii paravane elveţiene, cumpără părţi din Con Agra şi alte corporaţii agrare majore, ale căror lobbies-uri influenţează politica guvernamentală asupra exporturilor de alimente. Indonezienii, din partea lor, culeg acţiuni ale Northwest Orient Airlines mult sub preţul real, şi au hoteluri în Manhattan, Washington şi Beverly Hills. Acolo, în 10 octombrie, o bombă devastează holul hotelului Jakarta imperial, rănind trei turişti japonezi şi pe administratorul de noapte. Postul KNXT-TV primeşte o bandă având înregistrată vocea cu accent străin a unei femei care revendică explozia, identificându-se drept căpitan în Armata Indoneziană de Eliberare, şi încheind cu ,,Jos Suharto!"

La jumătatea lunii octombrie, cu chiriile din toată ţara crescând, 150.000 de demonstranţi se adună în Parcul Lafayette pentru a cere controlul naţional

asupra chiriilor. Un mesaj discret adresat Casei Albe de către puternicul lobby imobiliar arab, prin intermediul avocaţilor săi din Washington, Reilly, MacIntire şi Greenberg, sugerează că orice tentativă de control va fi întâmpinată cu represalii prompte sub forma reducerii livrărilor de petrol.

Peste câteva zile, administratorul Alimentelor şi Medicamentelor, Harold Whitwell, solicită o întâlnire cu preşedintele, într-o problemă de „cea mai presantă urgenţă". Whitwell începe prin a-i înmâna preşedintelui un raport de 382 de pagini, legat în coperţi albastre, cu ştampila „Top Secret", care dovedeşte indiscutabil că se coace un dezastru. S-a constatat că zeci de milioane de borcane şi cutii de hrană pentru sugari care circulă acum pe piaţă conţin Arceon Yellow, un colorant despre care testele demonstrează că determină grave înapoieri mintale la copii. Preşedintele, după o consultare cu strategii electorali şi specialiştii de televiziune, acţionează rapid.

În aceeaşi seară, în cadrul unei apariţii speciale la televiziune, preşedintele explică oamenilor că nu au nici un motiv să se alarmeze, el personal, ca măsură de prevedere, cerând tuturor fabricanţilor de mâncare pentru copii care folosesc Arceon Yellow să suspende producţia, şi tuturor magazinelor universale şi locale să scoată din rafturi produsele ambalate în borcane sau cutii, până când analizele le vor putea proba concludent puritatea. Le mai cere tuturor producătorilor de Zeronacephon, un înlocuitor sigur dar scump pentru Arceon Yellow, să oprească imediat toate expediţiile cu excepţia acelora destinate fabricanţilor de alimente pentru sugari, pentru a garanta reluarea aprovizionării consumatorilor cât mai rapid şi sigur posibil.

Fabricanţii de mase plastice, care au nevoie de Zeronacephon pentru numeroase articole, protestează imediat şi încep să-i asedieze pe producătorii de Zeronacephon spre a accelera livrările şi aprovizionările de urgenţă. Preţul Zeronacephon-ului vrac sare de la $12,20 barilul la $33,82, iar acţiunile Texsyn Corporation, principalul fabricant de Zeronacephon, zboară de la 4 la 12. Între timp, cabinetele pediatrilor sunt luate cu asalt de mame care se tem ca odraslele lor să nu fi fost deja afectate.

Texsyn Corporation nu e singura care are de câştigat. Fabricanţii de generatoare automate, tablete de halazon, unităţi de încălzire cu energie solară, echipamente de camping şi puşti, raportează cu toţii operaţiuni la întreaga capacitate şi creşteri ale profiturilor de la 41 la 380% faţă de anul trecut. În pofida acestei situaţii, starea de spirit e sumbră şi, în 20 octombrie, Consiliul de Consultanţă Economică, Departamentul Tezaurului, Rezerva Federală şi Agenţia Costului de Trai reconstituită, anunţă la un loc că, pe durata crizei, toate oficialităţile federale mai mari de gradul GS-18 – adică, toţi oamenii politici numiţi, spre deosebire de slujbaşii civili – vor lucra zece ore pe zi fără plata orelor suplimentare. Secretarul trezoreriei e fotografiat luându-şi rămas bun de la şoferul său şi limuzina Lincoln Continental şi urcând într-un

Chevrolet Vega pe care propune să-l conducă singur. (În aceeaşi după-amiază, primeşte o telegramă de protest de la Divizia Lincoln a Ford Motor Company, acuzându-1 de favoritism faţă de G.M., precum şi una de la Sindicatul Şoferilor.) Între timp, recent formatul Comitet de Uniune Naţională (condus în paralel de David Rockefeller de la Chase Manhattan şi George Meany de la A.F.L.-C.I.O.), îi îndeamnă pe toţi americanii să se „adune la un loc" în această criză naţională crescândă.

Răcoarea marijuanei

Cu toate acestea, în ziua de joi, 27 octombrie, au loc încăierări în faţa porţilor Companiei de Biciclete Cuyahoga din Cleveland, Ohio, unde biroul personal angajează 700 de muncitori în plus pentru a intensifica producţia. Cererea de biciclete depăşeşte capacitatea de producţie a industriei. S-au prezentat, însă, 400 de şomeri. Ciorovăielile s-au transformat într-o luptă urâtă între albi şi negri, răspândindu-se pe străzi. La căderea nopţii, o zonă de şase cvartaluri e cuprinsă de flăcări, iar trupele de stat şi Garda Naţională şi-au adus unităţile. Nu mai pot stăpâni rebeliunea.

În după-amiaza următoare, la orele 3:35 p.m. EST, când preşedintele analizează o solicitare a guvernatorului Scott de a se trimite armata în Cleveland, soseşte prima veste despre o tentativă de lovitură de stat în Arabia Saudită. Luând atât C.I.A. cât şi K.G.B.-ul pe nepregătite, un grup de colonei de stânga anunţă că au ocupat posturile de radio şi poziţiile militare cheie şi că palatul Regelui Faisal e asediat. Atacul e rapid ca fulgerul şi, până la miezul nopţii când capturarea regelui pare iminentă, crucişătoarele americane din estul Mării Mediterane interceptează un avertisment trimis de Faisal rebelilor. Refuzul de a se retrage va duce la distrugerea puţurilor de petrol – o potenţială catastrofă incalculabilă. În interval de o oră, cererea e respinsă şi o escadrilă de bombardiere loiale regelui săgetează pe cer. Ca simbol al hotărârii lui Faisal, acestea îşi lansează bombele asupra terminalului marin Aramco din Ras Tanura, unde zeci de rezervoare imense, unul după altul, explodează în noapte. Enormul cutremur se simte până la o distanţă de peste optzeci de kilometri. Dacă rebelii nu depun armele, anunţă Faisal, vor urma la rând puţurile propriu-zise, nelăsându-le coloneilor altceva de guvernat decât o întindere de dune pârjolite. Fotografiile luate din sateliţii de observaţie, aduse în câteva ore pe biroul preşedintelui, arată distrugeri masive, flăcări continuând să se înalţe pe cerul înnegrit. Forţele navale americane încep să conveargă la faţa locului, din Marea Mediterană şi Oceanul Indian, iar secretarul de stat, avertizând alte naţiuni nenominalizate „să nu profite de această criză nefericită din Orientul

Mijlociu," anunţă că toate forţele S.U.A, au fost plasate, din nou, în stare de alertă nucleară.

Acasă, Senatul amână din nou măsurile de ajutorare a muncitorilor şomeri din industria constructoare de maşini, dar Pentagonul cere un nou program super-MIRV şi câteva sisteme adiţionale de arme noi sunt votate aproape fără dezbateri. La Corporaţia Internaţională Rockwell din Columbus, Ohio, la McDonnell-Douglas din Huntington Beach, California, la uzinele R.C.A. şi G.E. din New Jersey şi Pennsylvania, recrutorii nu pot găsi destui ingineri şi tehnicieni calificaţi. Simultan, însă, oraşul San Francisco anunţă că, pentru prima oară, rata şomajului a atins 15 la sută. Cozile la cantina săracilor sunt pregătite să servească supă alături de marijuana (legalizată). Ziarul *„San Francisco Chronicle"* felicită primăria pentru clarviziunea sa şi „rolul social" al marijua- nei pentru a răcori spiritele în perioade dificile. *„Examiner",* însă, trânteşte un editorial intitulat: „Opriţi măscările şi mascarada cu droguri!"[11]

În Washington, Republicanii îi acuză pe Democraţi că sunt, „ca de obicei, partidul războiului şi al inflaţiei". Partidul Democrat contraatacă, cum că Republicanii vor să vadă reînfiinţate Hooverville-urile[12] pe tot întinsul Statelor Unite. Consumatorii ocupă supermarket-urile din Austin şi Atlanta, dând foc alimentelor pentru sugari şi cerând reduceri de preţuri. Între timp, au izbucnit lupte şi între fermierii din Iowa şi reprezentanţii marilor companii de ambalaj. Fermierii refuză să mai accepte dolari de hârtie în schimbul vierilor. Ameninţă că vor omorî zece mii de porci în semn de protest şi le vor azvârli cadavrele în Mississippi, dacă supermarket-urile şi ambalatorii-gigant nu fixează un preţ nou şi nu-i achită în aşa-numitele C-Opeici[13] – echivalente în ţiţei brut, certificate de valoarea unor cantităţi de ţiţei fixe.

În Manhattan, Cooperativa Excelsior de pe Strada 57 anunţă că direcţiunea sa tocmai a autorizat achiziţionarea unei ferme în nordul statului New York, care va oferi „provizii de hrană garantate, inclusiv produse lactate" pentru locatarii înaltului bloc de lux. Fiecare locatar a fost taxat de câte $2.000 în acest scop. În viitor, când un locatar îşi vinde apartamentul, părţile vor include cota de acţionar la fermă.

Un director de publicitate din San, Francisco lansează o reclamă pentru recrutarea de „survivalişti" care să se înscrie în „comuna de adăposturi pe

---

11 **(în orig.):** *„Stop the Hash and Hash Handout!";* **joc de cuvinte intraductibil:** *hash=* **1. măscări, prostii, aiureli; 2. haşiş, droguri;** *hash handout=* **oferire de droguri (n.tr.),**

12 **? Aluzie la măsurile Herbert Clark Hoover (1874-1963), Preşedintele S.U.A. între 1929 şi 1933, care a fost totuşi incapabil să frâneze Marea Criză (n.tr.).**

13 **(în orig.) *C-Opecs,* joc de cuvinte intraductibil: *copeck =* copeică; O.P.E.C. = Organizaţia Ţărilor Exportatoare de Petrol (n.tr.).**

termen lung" din sălbăticia Californiei de Nord. Candidaţii trebuie să vină dotaţi cu „provizii de tot felul pentru trei ani". Poştaşul se plânge că nu poate căra singur cantitatea scrisorilor de răspuns. Iar în Newark, New Jersey, pregătindu-se pentru penuria de alimente, cetăţenii desfundă câteva străzi asfaltate, le înconjoară cu sârmă ghimpată şi încep să sădească roşii, morcovi şi pătrunjel.

În noaptea de 30 octombrie, seismologii şi experţii în radiaţii nucleare de la Laboratorul Lawrence Livermore din California şi de la C.E.R.N, în Geneva, anunţă semnele unei explozii nucleare de „mare magnitudine" pe malurile Lacului Baikal din Rusia centrală, în vecinătatea unuia dintre reactoarele experimentale cu regenerare rapidă ale Uniunii Sovietice. Ştirea exploziei ajunge la Casa Albă aproape imediat, deşi fizicienii de la Agenţia de Energie Atomică spun că nu pot oferi decât foarte puţine detalii. Pare să fie un accident. Dacă socotelile lor sunt corecte, numărul de victime din rândurile civililor ar putea fi enorm. Încă nu sunt disponibile nici un fel de măsurări concludente ale scurgerilor de radioactivitate. Dar, după toate probabilităţile, vânturile poartă aerul contaminat spre graniţa chineză. La 01;00 a.m., un telefon pe linia fierbinte la Moscova confirmă natura accidentală a erupţiei. S.U.A, oferă ajutor de urgenţă; iar ruşii refuză oferta.

A doua zi dimineaţă, când pleacă de pe aleea casei sale din Falls Church, Virginia, preşedintele Comisiei de Muncă a Senatului nu observă Dodge-le verde care-l urmăreşte până pe Bulevardul Arlington. Nu e atent nici la Ford-ul alb rablagit din faţa lui. La semaforul intersecţiei Seven Corners, maşina din faţă se retrage câţiva metri, până îi atinge bara de şoc. Maşina din spate, în acelaşi timp, se apropie de asemenea. În câteva secunde, s-a terminat. Maşina albă demarează cu toată viteza. Pe bancheta din spate: doi oameni mascaţi. Senatorul e aşezat între ei.

Simultan, în biroul Comisiei de Muncă a Senatului sună telefonul. Un glas spune: „Ascultaţi cu atenţie. Nu vrem să facem nici un rău nimănui. Dar, dacă Senatul nu ia măsuri pentru a asigura ajutoare de şomaj suplimentare pentru muncitorii din construcţiile de maşini în următoarele douăsprezece ore, vom fi siliţi să-l executăm pe Senatorul Wilson. Vă urmărim. De îndată ce Senatul aprobă legea ajutoarelor de şomaj şi o trimite la Casa Albă, îl vom elibera pe Senatorul Wilson, nevătămat. Dacă, după execuţia Senatorului Wilson, Senatul continuă să amâne aprobarea legii, vom executa un alt senator, şi un altul, şi un altul, până când muncitorii vor primi fiecare cent care li se cuvine." Posturile de radio şi televiziune îşi ies din minţi. În câteva minute. Muncitorii Auto Uniţi din Casa Solidarităţii, în Detroit, lansează un denunţ la adresa „radicalilor necugetaţi şi periculoşi angajaţi în acest joc disperat. În toată istoria sindicatului nostru am luptat împotriva unor asemenea oameni. Suntem devotaţi procesului democratic. Prin urmare, U.A.W. oferă o recompensă de

$25.000 pentru orice informaţii care ar duce la arestarea şi închiderea teroriştilor care au întinat astăzi America."

În 1 noiembrie, odată ce criza din Orientul Mijlociu se escaladează, Iranul e în stare de mobilizare totală, trupele patrulează prin cartierul de est al Cleveland-ului, protestele fermierilor se răspândesc prin Nebraska, Kansas, Missouri şi Michigan, penuria de componente obligă la încetiniri (şi apoi, ore suplimentare) în industriile de apărare, minerii carboniferi din Kentucky închid minele în semn de protest contră unei comedii de la televizor pe care o consideră „porcoasă", Legiunea Americană cere „represalii imediate în Arabia Saudită, Billy Graham spune unui public de 100.000 de oameni din Nashville că „Dumnezeu ne ajunge din urmă," preşedintele, într-o emisiune specială din Aripa de Vest a Casei Albe, cu blazonul albastru centrat deasupra capului şi încadrat de membrii Cabinetului, anunţă:

- Astă seară, în vederea extremei urgenţe naţionale, a pericolelor care ameninţă ţara noastră simultan din interior şi din afară, am luat câteva măsuri grave, dar necesare. Am cerut Departamentului Apărării să pună tot personalul militar pe picior de mobilizare. Am dat ordinele necesare pentru a federaliza toate unităţile Gărzii Naţionale ca să ajute la menţinerea ordinii interne. Şi am făcut pasul neobişnuit de a cere Congresului Statelor Unite şi Curţii Supreme reunite să aprobe o amânare cu nouăzeci de zile a viitoarelor alegeri naţionale...

Eco-spasm. Câteva întorsături de şurubelniţă în plus, şi acesta ar putea produce exact ceea ce aşteaptă George Fredensohn, consultant monetar internaţional: „Cel mai grav dezastru financiar al tuturor timpurilor... distrugerea totală a banilor." Ar putea genera asediile băncilor prevăzute în scenariul super-depresiunii, sau introducerea pe scară largă a trocului preconizată în scenariul super-inflaţiei (poate accelerată, cum sugerează Billy Rojas, de către folosirea computerelor). Ar putea foarte bine să ducă la fracturarea multor naţiuni existente, fără ca Statele Unite să facă excepţie.

Ceea ce vedem aici este o lume scăpată se sub control, oscilând pe muchia arbitrarului. Economiile naţiunilor industriale se pot prăbuşi cu uşurinţă, indiferent ce scenariu se derulează. Lumea, este acum atât de strâns interconectată, numărul de comutări şi conexiuni economice e atât de vast, încât vulnerabilităţile s-au ridicat la niveluri fără precedent. Cu cât am căutat mai mult să construim o lume „interdependentă" de înaltă „dezvoltare", cu atât am mărit miza atât spre bine cât şi spre rău. În această situaţie de echilibru precar, al treilea scenariu, am senzaţia, este mai probabil decât primele două.

Şi totuşi, chiar şi acest scenariu abia dacă începe să acopere toate probabilităţile. Eco-spasmul poate duce la fracturi grave ale sistemului de schimb mondial, după cum naţiunile înalţă una după alta, cu disperare, ziduri tarifare pentru a-şi proteja industriile suferinde împotriva oscilaţiilor

necontrolate ale economiei mondiale. Ar putea duce la mutaţii politice masive, în zeci de ţări simultan – de la ascensiunea rapidă a grupărilor populiste de dreapta în Scandinavia cvasi-socialistă, până la marxismul recrudescent din ţările mediteraneene, la revolte naţionaliste în Uniunea Sovietică şi războaie între arabi înşişi. Ne putem imagina uşor atacurile brutale ale poliţiei asupra muncitorilor străini din toată Europa şi S.U.A. – repatrieri forţate ale milioanelor de „lucrători rezidenţi" care de un deceniu şi mai bine efectuează munca de jos în ţările bogate – şi, în consecinţă, slăbirea libertăţilor civile interne în toate ţările afectate. Putem, fără prea mare efort, să ne închipuim un guvern britanic Laburist naţionalizând fabricile americane de maşini din Marea Britanie pentru a le împiedica închiderea, pe când naţionaliştii scoţieni dinamitează platformele petrolifere din Marea Nordului, iar unităţile paramilitare sparg grevele în Australia şi Noua Zeelandă.

Dincolo de toate acestea, desigur, se află varianta cea mai de neconceput: un război mondial. Oare Kissinger şi Ford vor ataca plăjile Arabiei Saudite ca doi infanterişti din Al Doilea Război Mondial, mitraliind arabii – aşa cum sugera recent o caricatură de pe coperta revistei *„New York”?* Desenul manifestă o bună intuiţie a psihicului nostru. Zvonuri naive şi sinistre umplu atmosfera. Că Infanteria Marină a S.U.A, îi va pune la punct pe producătorii de petrol recalcitranţi. Că Japonia şi Australia, ambele greu lovite, vor oferi Israelului sprijinul necesar pentru a acapara zăcămintele de petrol. Un război de gherilă de treizeci de ani în deşert, cu terorişti arabi aducând serviete cu arme nucleare în Chicago, Osaka sau Marsilia... Imaginaţia o ia razna de atâtea posibilităţi.

7. ÎNFRUNTÂND CRIZA

Desigur, scenariile, oricât de plauzibile, rămân ficţiuni. Imaginaţia poate să se joace cu posibilităţile – şi, pentru a ţine seama de variantele pe care le avem, este necesar s-o facă; absenţa acestei activităţi e răspunzătoare de multe dintre dificultăţile noastre. Dar, în timp ce scenariile ne pot ajuta să ne organizăm ideile, ele nu sunt „preziceri" în sensul literal al cuvântului.

Pe de o parte, nu există nici un motiv de a presupune că tinerii muncitori furioşi din industria constructoare de maşini vor răpi un senator al S.U.A.; pot fi la fel de bine fermieri, sau Chicanos[14] – sau, de ce nu, algerieni nemulţumiţi din Paris sau eschimoşi din Ottawa. Nu există nici o inevitabilitate istorică privitoare la o lovitură de stat în Arabia Saudită, ceea ce, fără îndoială, îi permite Regelui Faisal să doarmă noaptea; s-ar putea la fel de uşor întâmpla în oricare altă ţară din Orientul Mijlociu, la fel cum primul reactor cu regenerare

14 Americani de origine mexicană (n.tr.).

rapidă din lume ar putea declanşa o tragedie masivă în S.U.A., nu în Uniunea Sovietică.

Mai mult, astăzi este la modă să fii pesimist. Intelectualii preconizează dezastrul malthusian, filmele portretizează cutremure şi inferne în zgârie-nori, arta science fiction înfăţişează distopii, iar industria nostalgiei ne asaltează cu dubiosul mesaj subliminal că ieri era mai bine. Categoric, scenariul eco-spasmului nu zugrăveşte un tablou plăcut. Dar serveşte, cred, unui scop util, căci dramatizează în mod sistematic complexităţile crizei cu care ne confruntăm, faptul că nu e doar un boom sau faliment tradiţional, o reluare a anilor 1923 sau 1929. Conceptul de eco-spasm ne lărgeşte vederile convenţionale asupra problemelor, pentru a include şi toţi aceşti factori ecologici, tehnologici, sociali şi militari care fac comparaţiile cu 1923 sau 1929 atât de eronate.

După ce şi-a servit acest scop, însă, n-ar trebui să ne ducă la supoziţia că viitorul e îngheţat – că nu ne aşteaptă altceva decât un coşmar. Într-adevăr, s-ar putea scrie scenarii care să ţină seama de variante mult mai optimiste. Asemenea scenarii ar putea include, de exemplu, descoperirea unei surse complet noi de energie curată, sau o neaşteptată realizare în cercetările asupra energiei solare ori de fuziune; brusca ascensiune a unei mişcări religioase în Vest care restrânge consumul cărnii de vită (şi, prin urmare, salvează miliarde de tone de grâne şi oferă o dietă mai nutritivă pentru lume în ansamblu); invenţia unor noi aranjamente transnaţionale care să deza-morseze cursa înarmărilor nucleare; sau apariţia unei conduceri politice de stil nou în Vest, care să recunoască slăbiciunile şi ineficienţele înaltei centralizări şi să înainteze spre regionalizarea şi descentralizarea prin mijloace paşnice.

Am putea, cu tot atâta temei, să proiectăm în aceste istorii viitoare răspândirea alternativelor umane faţă de lanţul de montaj; împărţirea puterii economice cu muncitorii şi consumatorii; difuzarea valorilor care să ofere femeilor variante socialmente acceptabile faţă de rolul reproducător (şi, de aici, să înceapă reducerea demografică şi folosirea resurselor în naţiunile pe care încă le mai considerăm, în mod anacronic, „industriale").

Am putea specula referitor la dezvoltarea unui tratament contra cancerului, de exemplu, sau la surse alternative de proteine ieftine. Unele chimicale din alimentaţia sugarilor pot reieşi ca stimulând, nu întârziind, dezvoltarea mintală. Nu e imposibil ca izbânzile din piscicultura şi cultivarea algelor să înceapă o ameliorare a imaginii foametei mondiale; ca poluarea termică să fie deturnată pe scară largă spre încălzirea locuinţelor; ca sondele spaţiale să ne aducă indicii despre resurse complet neaşteptate; ca sloganul economistului E.F. Schumacher „ce e mic e frumos" să prindă, iar folosirea imaginativă a tehnologiei intermediare să creeze economii stabile, de folos vieţii, în multe părţi ale aşa-numitei lumi a treia; ca gerontologii să descopere

căi de a prelungi sănătatea în timpul ultimelor decenii de viaţă; ca noi sfinţi şi profeţi să apară pentru a articula valorile transformate ale viitoarei civilizaţii supra-industriale.

Adevărul este că nu suntem neputincioşi. Viitorul emergent nu e predestinat; el reprezintă deznodământul hotărârilor pe care le luăm în prezent. Încă de pe acum, putem face paşi inteligenţi spre a ne recâştiga controlul asupra destinului nostru scăpat din mână – iar scenariul eco-spasmului, tocmai fiindcă este atât de pesimist, ne ajută să indicăm schimbările care trebuie operate şi strategiile de tranziţie care ne-ar putea uşura trecerea spre viitor.

Din investigaţiile care au condus la acest raport reies cu acuitate două principii, sau „lecţii". Sunt simple şi de o auto-evidenţă orbitoare. Şi totuşi, călătoriile şi interview-urile mele mă conving că ambele sunt violate zilnic de către politicieni, oficialităţi guvernamentale, economişti şi alţii, care, confruntaţi cu perspectiva, cu realitatea chiar, a eco-spasmului, încearcă frenetic să construiască o nouă Linie Maginot.

Primul principiu poate fi enunţat succint: economia nu poate rezolva singură criza.

Multe dintre problemele noastre imediate decurg din încercarea de a atinge scopuri economice, ca de pildă un ritm crescător fix al încadrării totale în muncă, fără a ne preocupa de celelalte părţi ale ecosistemului. Dacă am fi ţinut seama din timp de posibilitatea unei strâmtorări energetice, dacă am fi încercat să prevedem impactul anumitor tehnologii asupra mediului ambiant, dacă ne-am fi gândit cum subminează economia bunăstării viaţa familială şi organizarea comunitară, poate că nu am fi ajuns în capcana de acum.

Ştim, după un deceniu de dezvăluiri dureroase, că trăim într-un eco-sistem extrem de fragil şi infinit de interconectat, care poate fi distrus, dacă nu suntem atenţi. „Noua economie" necesară pentru vindecarea stării de eco-spasm nu se poate detaşa de acest adevăr dominant şi inevitabil.

Aceasta înseamnă că orice tentativă de a slăbi controlul ambiental în schimbul locurilor de muncă imediate sau al profiturilor poate adânci criza, în loc s-o rezolve. Este o încercare de a ipoteca – poate chiar de a falimenta – viitorul, de hatârul momentului. Nepăsătorul program de şoc orientat spre proliferarea reactoarelor nucleare cu regenerare rapidă, de exemplu, ca remediu al penuriei de energie, ridică probabilitatea unui dezastru pe o scară atât de hidoasă încât ar putea descumpăni alte dezvoltări tehnologice şi stabilitatea economică a unei întregi generaţii.

A permite folosirea reînnoită a cărbunelui cu înalt conţinut de sulf, a înlătura printr-o ridicare din umeri pericolul mareelor negre (în cursa dezvoltării forajelor submarine), a permite deodorantelor şi fixativelor cu aerosoli să perforeze pătura de ozon a Pământului, a continua orbeşte pomparea aditivilor,

coloranţilor şi aromatizanţilor chimici în alimente pentru ca să se vândă mai bine, pe scurt, a crede că trebuie să sacrificăm sănătatea şi siguranţa pentru a ne , păstra slujbele (în loc de a ne păstra slujbele pentru a ne asigura sănătatea şi siguranţa), e absurd de contraproductiv.

Nu numai ecologia fizică trebuie să fie luată în calcul înainte de a aborda orice program economic de rezolvare a crizei. Există, în plus, o „ecologie socială" de care trebuie să se ţină seamă. De exemplu, încercările de a menţine înalta eficienţă în industrie prin rotirea repetată a muncitorilor poate aduce cu sine dislocări sociale iremediabile, tensiuni familiale, moartea comunităţilor şi alte efecte negative.

Ideea unui „leac economic" rapid este întru totul la fel de primejdioasă. ca ideea comparabilă, populară printre anumiţi oameni de ştiinţă înguşti la minte, că pentru fiecare dintre dificultăţile noastre există un „leac tehnologic" rapid şi curat.

Acest lucru sugerează că orice program economic înaintat de către un guvern, partid politic, corporaţie, sindicat sau grupare cetăţenească, ar trebui să fie scos imediat din discuţie dacă nu poartă cu el, efectiv, o „declaraţie de impact" care să spună ce consecinţe e probabil să aibă asupra aerului, apei şi altor resurse naturale de care depinde supravieţuirea, precum şi în cel fel ar fi de aşteptat să ne afecteze structurile – familiale, sociale şi comunitare. Fără îndoială, uneori trebuie să negociem între avantajele economice imediate şi sănătatea socială şi ecologică pe termen lung. Dar, dacă o facem, ar trebui să ştim dinainte ce urmări pot avea aceste compromisuri. Numai în acest fel putem evita pericolele „econo-gândirii" – tradiţionala noastră incapacitate de a vedea cum se interrelaţionează economia cu celelalte sisteme – sociale, – culturale şi ecologice. Asemenea „declaraţii de impact" ataşate tuturor legislaţiilor economice şi tuturor politicilor economice importante propuse, ne pot scuti de periculoasele efecte „de bumerang".

Întrucât eco-spasmul e mai mult decât doar o problemă economică, orice tentativă de a-l trata ca atare, aplicând remedii exclusiv economice care ignoră efectele colaterale, nu va face decât să-l agraveze. Ceea ce ne va trebui, prin urmare, va fi o întreagă baterie de strategii compatibile care să trateze nu numai cu masa monetară, salariile, preţurile şi balanţa de plăţi, ci şi cu toate celelalte, de la mediul ambiant şi folosirea resurselor până la învăţământ şi viaţa culturală, de la transporturi şi comunicaţii până la relaţiile în schimbare dintre bărbaţi şi femei.

Al doilea principiu este la fel de scurt: *trecutul nu poate (şi nu trebuie) să fie reiterat.* Dacă analiza eco-spasmului este fie şi doar aproximativ corectă, iar actuala stare de urgenţă face parte dintr-un proces în cadrul căruia societăţile răzbat spre un stadiu nou, mai avansat, de dezvoltare, atunci politicile noastre nu trebuie doar să încerce o reinstituire a vechii ordini industriale.

Strategiile orientate spre punerea lucrurilor acolo unde erau înainte – „restaurarea" locurilor de muncă, scoaterea mai multor maşini în circulaţie, continuarea dezvoltării suburbane, încurajarea standardizării sociale, cimentarea nucleului familial înapoi spre forma tradiţională – sunt reacţionare, indiferent că le expune stânga, dreapta sau centrul toate la fel de desuete.

Sigur că avem nevoie de slujbe, transporturi, locuinţe, integrare socială şi familii. Dar nu aceleaşi slujbe, nu acelaşi gen de transporturi, acelaşi sistem de cazare, aceeaşi politică socială sau structură familială pe care le-am avut până acum.

Pe măsură ce criza se adânceşte, vom auzi chemări tot mai panicate la o întoarcere spre ziua cea de ieri. Pe de o parte, asociaţia patronilor francezi, Patronatul, insistă pentru un nou avânt spre dezvoltarea economică fără restricţii (o dezvoltare, cum o numesc ei, *à la Japonaise)*[15] Această mentalitate, care are omologi în toate ţările, caută să rezolve criza imediată aplicând iarăşi, şi cu mai multă forţă, înseşi strategiile care ne-au adus din capul locului la ea.

Asemenea grupări n-au învăţat din ultimul deceniu nimic despre delicata balanţă a ecologiei lumii, despre puterea crescândă a naţiunilor în curs de dezvoltare şi despre valorile schimbate din cadrul muribundei societăţi industriale. Imaginea lor asupra unei lumi dezirabile constă în lumea trecutului. Sunt „reversionişti".

Pentru un reversionist francez, „vremurile bune" pot fi reprezentate de lumea anului 1967 – când De Gaulle era încă în plină glorie, când studenţii încă nu ridicaseră baricade pe străzi, când singura problemă părea să fie aceea de a-i ajunge din urmă pe americani în jocul dezvoltării tehnologice. Pentru reversionistul american, anul poate fi 1960, când un preşedinte tânăr putea vorbi despre o Nouă Frontieră (referindu-se la extensia vechiului New Deal[16]), când belşugul părea să ne facă la nesfârşit cu ochiul – o lume promiţătoare, care curând avea să fie spulberată de asasinate, marşuri, revolte şi un război cangrenos adus acasă. Pentru japonezi, anul poate fi 1970, când guvernul Sato şi consultanţii externi puteau prognoza dezvoltarea economică în linie dreaptă până când, prin jurul anului 2000, Japonia avea să devină un „super-stat".

Fiecare ţară şi fiecare grup social are propriile sale „fantezii de întoarcere". Şi nu toate se bazează pe dezvoltarea tehnologică. Anumiţi

---

[15] **Respectiva lipsă de ironie a Patronatului este categoric non- galică. Dacă există un lucru pe care îl ştiu acum** *les Japonais,* **este acela că dezvoltarea economică neînfrânată din anii '60 a contribuit la drasticele lor dereglări actuale, (n.a.).**

[16] **„Noua Tranzacţie", sau „Noua înţelegere", politica economică lansată de Franklin Delano Roosevelt (1882-1945), Preşedinte al S.U.A. între anii 1933 şi 1945, constând într-o grupare de măsuri dirijiste care au lichidat Marea Criză din 1929-1933 (n.tr.).**

ecologişti marginali sunt întru totul la fel de reversionişti în gândire şi ajung mult mai departe în trecut cu imaginea lor despre o viaţă bună. Unii cred că societatea ar trebui să renunţe la aproape toată tehnologia şi să se întoarcă nu la industrialismul încununat de succes, ci tocmai la o stare pastorală pre-industrială. Pentru alţii, o restaurare a anilor 1920 sau 1940 ar prinde de minune – o lume în care, s-ar zice, aerul încă era acceptabil de curat, iar pietonii puteau circula în siguranţă pe stradă. Printre aceşti reversionişti domneşte o componentă puternică de ascetism protestant, un sentiment că belşugul în sine e corupt. Unii nu doresc doar simpla restaurare a unui mediu ambiant mai curat, ci însăşi societatea sătească puritană, imobilă şi stagnantă de pe vremuri. Dezgustaţi pe bună dreptate de reziduurile, excesele şi consumato- rismul ostentativ pe care-l văd în jur, privesc sărăcia ca oarecum înnobilantă – o optică pe care săracii, însă, n-o împărtăşesc deloc cu entuziasm.

Ambele opţiuni – tehnomania şi dezvoltarea economică neînfrânată pe de o parte, şi ruralismul romantic pe de altă parte – caută să readucă ziua cea de ieri. Calea de scăpare din eco-spasm, însă, nu constă într-o scurmare înapoi spre trecut. Ea implică recunoaşterea faptului că orice mare criză reprezintă şi o mare ocazie. Ar trebui să folosim această ocazie pentru a ne propulsa spre un viitor dezirabil, supra-industrial.

8. STRATEGII DE TRANZIŢIE

Aşadar, încotro ne îndreptăm? Sau, mai la obiect, cum? Într-un raport relativ scurt ca acesta, este evident imposibil să prezentăm un set complet dezvoltat, rotunjit, de asemenea „strategii de tranziţie". Se poate însă schiţa un început. Cele care urmează sunt câteva astfel de strategii. Gama lor variază cu deliberare, de la cele pe termen lung până la cele imediate, precum şi de la problemele globale la cele locale. Sunt prezentate nu atât cu speranţa că vor fi aplicate imediat, cât că vor ilustra o strategie de abordare – un mod coerent de a gândi problemele. Nu toate sunt originale. Nici una nu e un panaceu universal. Dar toate decurg logic din analiza eco-spasmului. Toate sunt compatibile între ele. Şi toate ne-ar putea ajuta să reuşim o tranziţie mai paşnică spre viitor.

STRATEGIA UNU: Re-stabilizarea economiei globale prin controlul asupra acelor forţe economice cruciale care în prezent sunt scăpate de sub control.

Naţiunea-stat nu mai poate face faţă problemelor fundamentale ridicate de mutaţia spre supra-industrialism. În termeni economici, naţiunea-stat e un produs al revoluţiei industriale şi, ca atare, şi-a jucat rolul. În ţările avansate din punct de vedere tehnic (dacă nu şi în zonele în curs de dezvoltare), este de acum fundamental depăşită. Nu va dispărea, dar i se va reduce puterea. Ba

chiar, a şi început. Dacă analiza eco-spasmului a reuşit ceva, ea relevă jalnica incapacitate poticnită a guvernelor naţionale şi a politicienilor lor de a trata cu forţele economice care transcend graniţele naţionale.

Printre aceste forţe, cea absolut crucială este corporaţia multinaţională. Categoric, dacă eurodolarii sunt într-adevăr meniţi să funcţioneze ca o monedă transnaţională, statutul lor ca atare trebuie să fie recunoscut explicit şi trebuie supuşi controlului transnaţional. În mod egal, dacă băncile cu răspândire mondială urmează a fi lăsate să opereze, şi ele trebuie aduse sub o formă de reglementare transnaţională. Însă corporaţia multinaţională este acea „verigă care trage lanţul". Fără ea, după toate probabilităţile, n-ar mai exista nici o mare bancă transnaţională sau problemă a eurodolarului.

Prin urmare, multinaţionalele sunt cheia restabilizării economiei globale. Ele reprezintă potenţialuri fantastice de ridicare a nivelului de trai sau de distrugere a acestuia, de sporire a conştiinţei globale sau de impunere a propriei lor ordini totalitare. (Îmi amintesc de o conversaţie pe care am purtat-o la Tokyo, cu preşedintele uneia dintre casele financiare japoneze gigant. „Am putea rezolva atâtea probleme," a oftat el, „numai de am avea o singură mare corporaţie multinaţională!")

S-a argumentat că, în sine, corporaţia multinaţională este un produs al angajamentului industrial muribund faţă de dezvoltarea liniară bazată pe o tot mai mare descentralizare, unităţi de producţie mai mici şi tehnologii cu consum energetic scăzut. Acest argument n-ar trebui să fie înlăturat în grabă, ca utopic sau romantic. Dar fie că reiese, fie că nu, ca fiind valabil pe termen lung, este clar că în cadrul temporal *imediat* – următoarea jumătate de deceniu, sau puţin mai mult – enorma putere a corporaţiei multinaţionale nu poate fi lăsată să acţioneze necontrolat. Mai mult, nici n-o va face.

Naţiunile-stat individuale, doar ca să se mai agaţe puţin de putere, vor fi silite să-şi creeze noi mecanisme de control asupra transnaţionalelor. Politicienii din fiecare ţară în parte vor nega încontinuu faţă de public că „renunţă la suveranitate". Dar vor fi siliţi să facă exact acest lucru, de către forţa noii economii.

Într-adevăr, marile corporaţii mondiale vor constata curând că e în propriile lor interese să susţină crearea unui soi de ordine transnaţională regulatoare. La fel ca toate marile organizaţii, dispreţuiesc imprevizibilul şi se tem de el. Prin urmare, vor ajunge să sprijine o formă de aparat stabilizator. O luptă politică fundamentală a anilor ce vin se va referi la *natura* exactă a acestui aparat şi la gradul în care el va răspunde în faţa publicului, distinct de interesele pur private.

Căci, luată în ansamblu, ascensiunea întreprinderii de afaceri globale reprezintă o semnificativă pierdere de democraţie în sânul principalelor puteri industriale. Pe măsură ce tot mai multe decizii scapă controlului naţiunii,

acestea scapă şi de responsabilitatea democratică. Însăşi noţiunea de democraţie presupune ca poporul unei ţări să-şi poată controla propria viaţă economică. Când această afirmaţie încetează să mai fie adevărată, indiferent din ce motive, ţara devine o colonie.

În acest sens, cele mai bogate ţări ale lumii lunecă spre starea de colonii. Nu se pune numai problema şeicilor petrolului care cumpără proprietăţi imobiliare în diverse ţări industriale sau inversează fluxul investiţiilor străine. În măsura în care se întâmplă acest lucru, riscul colonialismului inversat poate exista – dar rămâne un colonialism tradiţional: o ţară care subordonează viaţa economică a alteia în scopuri proprii. Ceea ce este tot mai posibil în ziua de azi e un soi de colonialism nou, mult mai alunecos, un super-colonialism în cadrul căruia economiile naţionale se subordonează nu altor naţiuni, ci activităţilor reţelei sau sistemului economic transnaţional asupra căruia nu au nici un control.

Ceea ce e necesar acum este acţiunea de a decoloniza naţiunile cele mai bogate şi, în mod ostentativ, mai puternice, precum şi pe cele mai sărace.

Concret vorbind, e timpul ca toate corporaţiile naţionale şi locale să se lămurească asupra propriilor lor interese. Până şi cele mai mari companii sufere când economia e în mod repetat clătinată sub loviturile din afară. Liderii de afaceri din ţările industriale ar trebui să se alăture sindicatelor, organizaţiilor de consumatori şi ecologişti şi altor grupări populare, ca să insiste pentru ceva ce e în interesul tuturor: reglementarea multinaţionalelor.

Aşa ceva poate însemna foarte bine impunerea de reguli regionale sau supra-naţionale pentru protecţia mediului; standarde de salarizare şi protecţia muncii; investiţii şi activităţi bancare transnaţionale; şi chiar impozite. Poate fi necesară crearea unor comisii de control transnaţional finanţate din impozitele bazate pe economiile pe care le fac multinaţionalele, putând eschiva sau minimaliza obligaţiile fiscale naţionale. (Taxarea corespunzătoare a multinaţionalelor ar ajuta şi alte companii să concureze mai cinstit cu ele.) Poate însemna obligarea corporaţiilor globale să contribuie la fondurile transnaţionale pentru progres social în ţările unde operează, şi mai ales ţările în curs de dezvoltare.

Indiferent ce formă iau în ultimă instanţă aceste reglementări, lupta de a controla corporaţiile, băncile şi alte instituţii financiare care le servesc nu se poate purta în nici o ţară aparte. A sosit timpul să se formeze o mişcare transnaţională cu adevărat politică – întrunind laolaltă muncitori, consumatori, mici firme, directori de corporaţii, ecologişti, lideri politici şi alţii *din cât mai multe ţări,* pentru un nou soi de acţiune politică globală, o Asociaţie Mondială pentru Controlul Sistemelor Transnaţionale. Orice asemenea mişcare s-ar putea aştepta la sprijinul imediat şi substanţial din partea naţiunilor sărace, care de

asemenea ar avea nevoie, chiar mai urgent, să-i aducă pe noii giganţi într-un cadru de lucru regulator mai raţional.

Directorii executivi ai corporaţiilor multinaţionale, bancherii şi financiarii, nu sunt nişte personaje sinistre scoase din cine ştie ce caricatură a ziarului *„Pravda".* Nu sunt cu toţii spioni şi sabotori contrarevoluţionari cum sugerează rolul jucat de I.T.&T. în Chile. Sunt pur şi simplu investitori, manageri şi planificatori, care profită de cel mai mare vid legal din lume – şi, cu acest prilej, dereglează economia lumii. Numeroase multinaţionale au contribuit net pentru a îmbunătăţi standardele de viaţă în ţările unde operează; unele au introdus sisteme de muncă umane supra-industriale; altele, într-o oarecare măsură, chiar au început să democratizeze locul de muncă. Dar dacă e vorba să alcătuim o nouă ordine economică, mai stabilă, care să nu fie încontinuu zguduită de giganticele forţe galvanice asupra cărora înseşi corporaţiile globale deţin un foarte redus control sistematic, atunci multinaţionalele trebuie să fie reglementate. Naţiunile în curs de dezvoltare o ştiu. E vremea ca noi, cei din naţiunile industriale, să recunoaştem la rându-ne cât de mult depinde soarta noastră de ele, şi să luăm măsurile corespunzătoare.

STRATEGIA DOI: Construirea stabilizatorilor supra-industriali care să-i înlocuiască sau să-i suplimenteze pe cei actualmente căzuţi în desuetudine.

Nu numai oscilaţiile din sistemul financiar generate de către ascensiunea multinaţionalelor sunt acelea care trebuie să fie controlate. Au trecut vremurile când energia şi materiile prime ieftine curgeau într-un flux lin şi sigur din ţările sărace spre cele bogate. Oricare ar fi deznodământul actualelor lupte economice pentru petrol, în următoarea jumătate de deceniu, cel puţin, trebuie să ne aşteptăm la disrupţii crescânde, valuri şi oscilaţii ale preţurilor. Cu cuvintele unui raport recent al Academiei Naţionale de Ştiinţe (S.U.A.), ne confruntăm cu „o serie de şocuri cu gravitate variabilă, după cum intervin penuriile de materiale unele după altele..." Vechea învoială resurse/energie s-a închis. Şi nici nu e de aşteptat, când Rusia, China, India, Franţa şi cine ştie câte alte puteri sunt deţinătoare de arme nucleare, să se redeschidă diplomaţia canonierei. Până şi ţările mici, non-nucleare, sunt tot mai capabile de autoapărare, după cum indică invazia Cubei şi Războiul din Vietnam.

Ceea ce înseamnă că, odată ce ţările industriale avansează spre supra-industrialism, ele trebuie să-şi bazeze afluenţa continuă pe altceva decât belşugul de materii prime: o capacitate tot mai crescută de a face, după cum afirmă Buckminster Fuller, „mai mult, cu mai puţin".

Câtă vreme acest lucru nu înseamnă sfârşitul progresului tehnologic, el reprezintă totuşi o politică radical-conservatoare. Înseamnă un mai înalt ordin al imaginaţiei. Şi înseamnă că impozitele şi alte stimulente trebuie să fie devotate dezvoltării rapide a produselor ce economisesc resursele şi energia. În loc de a răsplăti cu credite fiscale lipsite de discernământ investiţiile

corporatiste, de ce să nu le orientăm pe acestea tocmai spre investiţiile în noile tehnologii sănătoase ecologic şi valoroase socialmente?

Dar analiza eco-spasmului mai sugerează şi o urgentă nevoie a unor noi genuri de stabilizatori. Întrucât trebuie să ne aşteptăm la oscilaţii tot mai nestăpânite în rezervele mondiale de hrană şi resurse, este vremea să începem constituirea unor stabilizatori de resurse şi alimente sub forma stocurilor de rezervă, la un nivel global, precum şi regional şi local.

Stocurile pot nu numai să ajute la depăşirea periculoaselor perioade de lipsuri, ci se pot folosi inteligent pentru a nivela oscilaţiile de preţuri când acestea scapă din mână. (Când preţul unei resurse e prea scăzut, agenţia de stocare, publică sau privată, cumpără, susţinând nivelul preţului; când preţurile o iau în sus datorită sub-aprovizionării, agenţia vinde, coborând nivelul preţului.)

Un asemenea sistem oferă o marjă de siguranţă şi stabilitate. Protejează consumatorii şi vânzătorii împotriva pierderilor dezastruoase şi, pe acelaşi principiu, elimină posibilitatea profiturilor forţate.

La Conferinţa Mondială pentru Hrană din Roma, 1974, s-a ajuns la un acord de principiu asupra necesităţii unui sistem coordonat internaţional al rezervelor naţionale de mâncare. Un asemenea sistem, implicând un stoc-tampon de aproximativ 60.000.000 tone de orez, grâu, porumb, sorg, mei şi alte cereale, ar putea să joace un vast rol pozitiv în nivelarea oscilaţiilor economice, ajutând totodată la rezolvarea crizelor alimentare tot mai grave ale lumii.

Crearea acestei reţele mondiale – şi a corespondentelor ei regionale – ar trebui să beneficieze de înalte priorităţi în toate ţările industriale pe care le interesează stabilizarea economiei proprii.[17] Problema stocurilor şi a rezervelor, însă, se extinde mult dincolo de domeniul hranei. În anii '50, după Războiul din Coreea, Statele Unite au menţinut un stoc de materiale strategice ca tungstenul, bauxita, cauciucul natural, fierul, minereul de crom şi feromanganaţii. Principiul de la baza acestei acţiuni nu era economic, ci militar.

---

[17] **Pentru a acumula rezerve interne, însă, fără a agrava inflaţia, trebuie în acelaşi timp să stimulăm producţia agricolă a naţiunilor în curs de dezvoltare. Aceasta sugerează ca ţările industriale să-şi mărească, nu să-şi reducă, ajutorul de dezvoltare agricolă faţă de ţările mai sărace, şi să ridicăm toate restricţiile rămase asupra vânzărilor de îngrăşăminte către ţările în curs de dezvoltare.**

Mai multe naţiuni industriale, inclusiv S.U.A., au restrâns exporturile de îngrăşăminte, într-un efort zadarnic de a controla preţurile la alimente, în creştere, de pe pieţele interne. Nu a fost numai o atitudine mioapă, ci şi egoistă. Statele Unite folosesc în prezent atât de multe îngrăşăminte, încât se confruntă cu un beneficiu în scădere per tonă folosită. Folosirea aceluiaşi tonaj pe plantaţiile ţărilor mai puţin avansate tehnologic ar putea, în perspectivă, să genereze un procentaj superior al beneficiilor. De asemenea, o semnificativă fracţiune de îngrăşăminte din societăţile industriale se consumă în scopuri non-agricole. În timp ce milioane de oameni mor de foame, îngrăşămintele contribuie la întreţinerea cimitirelor, terenurilor de golf şi a peluzelor casnice. (n.a.)

Avea scopul de a asigura S.U.A, o provizie suficientă de materiale strategice pentru a purta un război timp de cinci ani. La sfârşitul anilor '50, a fost redusă la o rezervă pe trei ani, în baza faptului că orice război major avea toate şansele să fie nuclear şi, deci, scurt.

La începutul anilor 70, administraţia Nixon a redus şi mai mult stocul, până la o provizie pe un an. E de presupus că a acţionat ca reacţie la presiunile economice: problema balanţei de plăţi a S.U.A, agravându-se, extragerea din stoc în locul achiziţiilor din străinătate a redus sumele de dolari ieşite. Mai mult, dobânzile mai mari însemnau creşterea costurilor de menţinere a rezervelor.

De la valul de penurii din 1973, ideea unui stoc cu destinaţie economică, nu doar militară, a atras tot mai mult atenţia în Congres şi Casa Albă. Ideea este cercetată de asemenea şi în alte ţări, mai ales pe baza embargoului asupra petrolului arab în timpul Războiului de Yom Kippur.

Conceptul de stoc ridică întrebări dificile, ideologice precum şi strict practice, mai ales în economiile capitaliste. Dar, indiferent că vorbim despre alimente sau despre materiale, există căi de ocolire a acestor dificultăţi. În S.U.A., eventual, corporaţiile individuale ar putea fi încurajate să menţină inventare mai mari, permiţându-le să excludă din calcule, în scopuri fiscale, o parte din costurile cheltuielilor pe resurse în momentul achiziţiei, nu în momentul folosirii materialelor în producţie. Acest sistem fiscal este actualmente folosit în Suedia. Ţinând inventare oarecum mai mari, companiile pot cumpăra mai mult atunci când preţurile scad şi reţine mai mult timp când preţurile cresc, astfel atenuând întrucâtva efectele oscilaţiilor rapide şi accentuate.

Asemenea acumulări în sectorul privat ar putea fi suplimentate din partea rezervelor guvernamentale directe. Mai mult, am putea crea instalaţii de stat sau mixte, de rezervă, pentru producţia de urgenţă a materialelor esenţiale. Ne putem imagina asemenea facilităţi înfiinţate şi pe plan transnaţional – în proprietatea consorţiilor de guverne şi oferind o rezervă esenţială în caz de urgenţă economică sau de altă natură.

Un asemenea sistem ar necesita, din start, participarea naţiunilor sărace alături de cele bogate, a producătorilor precum şi a consumatorilor. Oferă un mod de a uşura unele dintre cele mai grave instabilităţi care afectează lumea de joasă tehnicitate. Mai oferă şi o contracarare de lungă durată a puterii cartelurilor exploatatoare. În acelaşi timp, ne putem imagina chiar şi aplicarea principiului stocării pentru a proteja zonele urbane majore împotriva anumitor genuri de prăbuşiri sau penurii care le pot primejdui existenţa.

Ce anume îi este necesar unui oraş pentru a menţine cea ce economistul singaporez Augustine Tan numeşte o economie „ireductibil minimă"? Pentru Singapore, puternic presat de forţe economice din afară şi lipsit de resurse proprii, cu excepţia unui port magnific, problema nu rămâne, în timpul unui

eco-spasm global, pur teoretică. Şi nici pentru alte centre urbane nu este neînsemnată. Dacă regiunile urbane şi alte zone economice ar începe să-şi estimeze sistematic nevoile de strictă necesitate, ar deveni posibil să începem construirea unor programe de „asigurare urbană" care se pot dovedi nepreţuite în caz de eşec al sistemelor pe scară largă, lipsuri de alimente şi alte crize problematice pentru viaţă.

Oraşele de demult trăiau, după cum a subliniat Kenneth Boulding, la câteva săptămâni distanţă de pieirea prin inaniţie. Oraşele contemporane sunt de asemenea extrem de vulnerabile, deşi în moduri mult mai subtile: depind atât de total de sursele externe de hrană şi energie, de transporturile rutiere, de iluminare, ascensoare, aer condiţionat, sisteme de încălzire sau rezerve de oxigen la îndemâna spitalelor, apă pentru locuinţe şi industrii, telefoane şi servicii poştale, încât şi ele trăiesc mai aproape de marginea prăpastiei decât ne-ar conveni oricăruia dintre noi să ne gândim. Recenta epidemie de holeră din Neapole, de pildă, reflectă, la fel ca toate epidemiile de holeră istorice, colapsul serviciilor de sănătate publică în perioade de tumult social şi economic.

Intrând într-o lungă perioadă de instabilitate socială, avem mare nevoie să reexaminăm factorii esenţiali ai supravieţuirii urbane şi să începem proiectarea sistemelor de asigurare urbană.

Astăzi, vedem milioane de indivizi speriaţi din clasa mijlocie urmărind strategii de „adăpostire antiradioactivă" pentru a-şi asigura propria supravieţuire în caz de catastrofă sau prăbuşire. Îşi cumpără arme de foc, acumulează provizii de alimente deshidratate, cumpără suprafeţe de pământ izolate la ţară.

Indiferent că temerile lor sunt justificate sau nu, aceste acţiuni relevă o profundă neîncredere în capacitatea autorităţilor existente de a garanta până şi o şansă minimă de supravieţuire.

În loc de a încuraja aceste reacţii foarte indivi- dualiste şi adeseori antisociale – acumulări private, de exemplu, ale produselor pe toată gama de la zahăr până la conserve şi hârtie igienică – trebuie să creăm o nouă încredere publică. Aşa ceva nu se poate face prin simpla etichetare a pesimismului ca anti-patriotic. Se poate realiza numai prin strategii de tranziţie sociale, nu individuale – oferind asigurări de rezervă şi dispozitive garantate pentru sistemele noastre sociale şi economice periclitate.

STRATEGIA TREI: „Supra-industrializarea" politicii de angajări.

Atât naţiunile industriale capitaliste cât şi cele socialiste sunt în principiu devotate ideii că oricine are nevoie sau doreşte o slujbă ar trebui să şi-o poată găsi. Astăzi, în timp ce şomajul se întinde, guvernele plănuiesc să cheltuiască miliarde, la nevoie, pentru a sprijini angajările. Totuşi, în politica de angajări,

precum şi în politicile monetară şi financiară, domneşte regula Maginot: continuăm să ne luptăm cu ultima depresiune.

Toate naţiunile industriale împărtăşesc anumite ipoteze în comun. Astfel, ele îşi bazează politica pe convingerea că cea mai mare parte a muncii se efectuează pentru a crea mărfuri. Când ne gândim la şomaj, automat ne vin în minte muncitori din fabrici, lucrători de la lanţurile-de-montaj ale automobilelor, mineri de cărbune şi fabrici cu lacăte la poartă. Totuşi, nu mai este obligatoriu adevărat că majoritatea oamenilor din naţiunile industriale avansate sunt ocupaţi în fabricaţia de bunuri. Fiecare dintre aceste ţări a asistat la mutaţii pronunţate către angajarea în sectorul serviciilor, inclusiv cele care au ajuns să fie cunoscute ca „servicii umane" – sănătate, învăţământ, şi bunăstare în miriadele lor de forme. Odată cu progresul automatizărilor, ne-am depopulat, relativ vorbind, fabricile, comutând locurile de muncă în domeniul gulerelor-albe şi al serviciilor. Într-adevăr, în S.U.A, au trecut deja douăzeci de ani de când funcţionarii cu gulere-albe şi din sfera serviciilor au început să depăşească numeric muncitorii cu salopete-albastre.

Acest transfer din fabrică face parte din tranziţia spre o economie supra-industrială şi, în anumite limite, ar trebui să fie puternic încurajat. În loc de a concepe strategii de angajare orientate spre punerea oamenilor la loc exact în aceleaşi posturi pe care le-au lăsat în urmă, ar fi mult mai inteligent să concepem politici de reangajare selectivă care să ne continue conversia spre o societate orientată către servicii.

Există cel puţin două motive importante pentru a proceda astfel. Mai întâi, o societate a serviciilor ne poate ajuta să rezolvăm multe dintre problemele sociale, comunitare şi ecologice acumulate, pe care ni le-a lăsat moştenire politica de dezvoltare economică neîngrădită din urmă cu două decenii. În al doilea rând, o societate orientată pe servicii e mai puţin dependentă de marile intrări de energie şi resurse decât o societate industrială tradiţională.

Cu cuvintele lui Frank Riessman şi Alan Gartner, a căror carte, „Societatea serviciilor şi avangarda consumatorilor", este pe departe cea mai bună pe acest subiect, „continua dezvoltare industrială duce la şomaj şi sub-utilizarea oamenilor; prin contrast, dezvolt tarea serviciilor umane va duce la o deplină asemenea utilizare. O societate echilibrată ecologic nu presupune lipsa dezvoltării, ci doar trecerea către serviciile umane..."

În pofida tendinţelor recente, o amplă gamă de servicii decente la niveluri de preţ acceptabile rămân indisponibile în S.U.A., şi chiar în naţiunile industriale mai orientate spre bunăstarea populaţiei. Tratamentul celor suferinzi psihic şi al bătrânilor rămâne scandalos. Învăţământul inovator moare de foame. Milioane de alcoolici rămân netrataţi. Închisorile sunt o crimă. Există milioane de potenţiale slujbe noi disponibile în programele de sănătate

comunitară, clinicile de boli mintale, centrele de îngrijire a copiilor şi bătrânilor şi în serviciile de nutriţie, ca să nu mai menţionăm învăţământul de toate categoriile.

În afara serviciilor umane, este valabil acelaşi lucru. Ne lipsesc rudimentele unei existenţe raţionale într-o societate industrială. Oricine care a încercat să repare un cuptor, să regleze corect o maşină sau să depaneze o instalaţie de apă, e conştient că asemenea servicii sunt, din toate motivele practice, fie indisponibile, fie scandalos de scumpe.

Aceasta înseamnă că în loc să imaginăm angajări complete în termenii unor Detroit-uri şi mai mari, pentru a scoate pe piaţă produse şi mai ireparabile, ar trebui să se acorde stimulente dezvoltării unei întregi game noi de servicii, atât în întreprinderile private cât şi cele publice. Dacă cineva vrea să înfiinţeze o mică firmă sau o companie concesionând asemenea servicii elementare de reparaţii, haideţi, pentru numele lui Dumnezeu, să oferim împrumuturi speciale, credite şi alte ajutoare, pentru a-i face să pornească. Serviciile sunt intensive la nivelul muncii – ceea ce, se presupune, caută programele de angajări totale.

La o adică, de ce n-ar putea să apară şcoli noi, care să instruiască oamenii pentru asemenea ocupaţii din sfera serviciilor şi în acelaşi timp să le finanţeze studiile prestând efectiv servicii? Corelată adecvat cu sistemul de învăţământ, industria serviciilor ar putea oferi ocupaţii demne milioanelor de bărbaţi şi femei care altminteri se confruntă cu perspective sumbre.

Se pot inventa noi instituţii, de diverse feluri, pentru a furniza servicii de urgentă necesitate. Acestea pot fi private (făcând parte dintr-un sector cu profit regulat) sau de stat, ori non-profit – sau fuziuni imaginative ale acestora.[18] Problemele importante nu sunt de natură ideologică, sectorul public vis-à-vis de cel privat; important este modul de a se face treaba şi a oferi cu acest prilej locuri de muncă.

Noile servicii mai pot fi legate şi de întreţinerea ambientală – reîmpăduririle (unde avem de învăţat o lecţie de la Corpul Civil de Conservare înfiinţat în S.U.A, pe vremea ultimei depresiuni), reclamările de pământuri din zonele minelor abandonate sau „orfane", curăţirea râurilor, controlul şobolanilor, descreşterea zgomotului, reciclarea reziduurilor şi zeci şi zeci de alte asemenea activităţi socialmente necesare.

Respectând opţiunile imediate ale acelora care, încă prinşi în vechiul sistem industrial, sunt şomeri, ale căror ajutoare de şomaj se epuizează, ale

---

[18] **O mare companie de asigurări s-a gândit să elaboreze, ca parte din pachetul său de asigurări pe viaţă, un program de servicii speciale pentru văduve şi văduvi. Necesităţile de servicii umane într-un asemenea decor ar putea fi contractate de către companie pentru efectuarea din partea agenţiilor non-profit – un revers al sistemului mai comun în care organizaţiile non-profit cumpără servicii de la corporaţii. (n.a.)**

căror pensii sunt neîndestulătoare şi a căror personalitate psihologică e distrusă atunci când nu depun activităţi productive, este imperativ să creăm rapid programe de angajare publică. Acestea, însă, n-ar trebui să fie modelate după lucrările publice de stil vechi, din vremea depresiunii, care căutau să creeze slujbe uniforme pentru milioane de oameni.

Asemenea programe de muncă publică, potrivite în epoca lor, sunt acum depăşite. Majoritatea se bazau pe ipotezele tipice ale erei industriale. Erau centralizate. Cereau muncă standardizată. Distrugeau iniţiativa. Nu-i ofereau individului nici demnitate, nici posibilitatea de a alege. Nu trezeau nici un entuziasm, imaginaţie sau spirit întreprinzător din partea individului.

Există un mod total diferit de a ataca problema, legând-o direct de nevoia noastră clară a anumitor servicii sociale, culturale, ambientale şi pur şi simplu gospodăreşti. În loc de a încerca să angajăm armate de şomeri la nivel naţional, aşa cum procedau multe programe din perioada depresiunii, sau a-i adăuga pe ştatele de plată ale birocraţiilor existente la nivel orăşenesc, statal sau regional, cum se propune acum, am putea, dimpotrivă, să înfiinţăm o reţea descentralizată de „Centre pentru Servicii".

Cu excepţia unui personal sumar, asemenea centre nu ar angaja pe nimeni. În schimb, ar solicita idei din partea şomerilor înşişi, despre modul cum s-ar putea pune în aplicare energiile şi talentele pentru a umple golul de servicii. Centrele ar finanţa apoi acele proiecte propuse care par să aibă cele mai mari şanse de a oferi maximum de locuri de muncă şi maximum de servicii, pentru minimum de bani.

Unii dintre şomeri ar putea alege să conducă centre de îngrijire cu ziua sau să ofere mijloace de transport pentru handicapaţi şi bătrâni. Alţii pot organiza o companie non-profit mică pentru reparaţii la domiciliu. Inginerii neangajaţi, oamenii de ştiinţă şi tehnicienii, pot crea noi tehnologii de control al poluării sau sisteme experimentale de încălzire cu energie solară. Profesorii pot să înfiinţeze şcoli alternative pentru a preda specialităţi indisponibile pe scară largă, sau să lucreze cu sub-grupe specializate ale populaţiei infantile: copiii deosebit de înzestraţi, cei înapoiaţi, cei handicapaţi. Iar alţii ar putea oferi servicii de sănătate para-profesionale, îngrijiri medicale practice, asistenţă pre- şi post-natală. Unele dintre aceste noi activităţi pot necesita doar o subvenţionare minimă pentru a se pune pe roate, iar altele pot reieşi chiar ca fiind auto-suficiente din punct de vedere economic. Programul Centrelor de Servicii ar putea, prin urmare, să deturneze enorme cantităţi de energie umană creatoare spre domeniile serviciilor critice; ar putea oferi locuri de muncă aproape imediat; ar putea-o face cu costuri mult mai scăzute decât programele tradiţionale; şi ar rezolva problema fără a institui noi birocraţii uniforme, care sufocă iniţiativa.

Există, într-adevăr, un model de succes al unei asemenea politici novatoare. În Canada, aşa-numitul *Local Initiatives Program*[19] (L.I.P.), deşi nu se limitează strict la prestarea de servicii, acţionează în mare măsură astfel. Invită şomerii să vină cu propuneri de proiecte care vor oferi locuri de muncă şi vor servi unor necesităţi utile. Apoi, programul finanţează cele mai reuşite asemenea proiecte. În acest fel, proiectele diferă din loc în loc; satisfac nevoi locale distincte; investesc talentele şi energiile şomerilor înşişi. Pe scurt, problema e atacată de jos în sus, nu de sus în jos.

În cadrul programului canadian, la fel ca în orice mare întreprindere, au existat atât succese, cât şi dezamăgiri. Nu toate proiectele au reuşit. La aşa ceva trebuie să ne aşteptăm în cazul oricărui asemenea efort. Comparativ, însă, cu alternativele, este un progres major. Căci derivă din principii supra-industriale sănătoase. Un program tip „Centru de Servicii" bazat pe modelul L.I.P., dar conceput anume pentru a transfera angajările în sfera serviciilor, ar reprezenta un enorm pas înainte de la vechile programe de angajare, stil depresiune, aflate acum în discuţie.

Căci dacă urmează să extindem angajările în domeniul serviciilor publice – cum fără îndoială trebuie şi o vom face – cel puţin o parte a acestei expansiuni ar trebui să se opereze într-un mod ascendent spre varietatea supra-industrială, nu către standardizarea de tip industrial, spre multicultură, nu înapoi la monocultură.

Cu excepţia transferului pe termen lung către angajările în domeniu serviciilor, trebuie să se ia în calcul şi alte schimbări sociale majore. Una dintre acestea se referă la sistemul familial. În epoca industrială, nucleul familial (respectiv, tată, mamă, copii, fără povara bunicilor, unchilor, mătuşilor sau a altor rude) reprezenta forma de familie standard, aprobată socialmente. Divorţurile erau relativ rare. Familiile erau în esenţă patriarhale şi durabile. Pe acest model continuă să se bazeze virtualmente toate planificările noastre sociale şi economice.

Pentru a efectua o tranziţie mai lină spre următorul stadiu de dezvoltare, însă, trebuie să recunoaştem că nucleul familial în forma sa clasică se frânge actualmente cu viteză, nu datorită „imoralităţii" sau „libertinajului", ci fiindcă nu mai serveşte în mod adecvai necesităţile unei mari proporţii a populaţiei. Nu înseamnă că nucleul familial va dispărea, sau că n-ar trebui să-l preţuim, ci că apar rapid noi aranjamente alternative, care trebuie incluse atât în politica socială, cât şi în cea economică.

Tot mai mulţi tineri, de exemplu, exprimă o dorinţă conştientă de a rămâne fără copii, iar în S.U.A, există deja o „Organizaţie Naţională a Non-Părinţilor" care promovează această atitudine pe temeiuri ecologice,

19 **Programul de Iniţiative Locale (n.tr.)**

demografice şi de alte naturi sociale. Datorită înaltei frecvenţe a divorţurilor, recăsătoriile au devenit extrem de comune, creînd „agregate familiale" complet noi, care întrunesc copiii şi rudele fiecărui partener divorţat. Mai puţin răspândite, dar la fel de semnificative, sunt noile aranjamente comunale şi de alte categorii ale vieţii în grup.

Chiar şi în cadrul nucleului familial propriu-zis, în ultimul deceniu au început să se producă schimbări fundamentale. Expansiunea rapidă a mişcării feministe, de la publicarea „Misticii feminine" de Betty Friedan, la jumătatea anilor şaizeci, a adus cu sine începuturile unei redefiniri a rolului sexelor în casă, în fabrică şi în birouri, precum şi în viaţa publică.

Această vastă reamestecare a rolurilor sexuale şi îndepărtarea de nucleul familial reprezintă o schimbe cel puţin la fel de profundă şi deţine cel puţin tot atât de multe implicaţii economice pe termen lung, ca şi marile valuri de organizare sindicală care au stabilit contractul colectiv de muncă drept trăsătură importantă a industrialismului. Este o componentă fundamentală a Revoluţiei. Supra-Industriale şi a înaintat mult mai mult decât bănuiesc majoritatea economiştilor şi a politicienilor. Astfel, în S.U.A, zilelor noastre, în pofida stăruinţei miturilor contrare, un sector substanţial al populaţiei nu mai trăieşte în cadrul nucleului familial. În zonele urbane, nu mai puţin de 25% din copii sunt actualmente crescuţi de către un singur părinte – aproape întotdeauna, o mamă divorţată sau necăsătorită. Acest fapt are implicaţii cutremurătoare asupra economiei, a marketingului, a designului produselor, a locuinţelor şi învăţământului – ca să nu mai menţionăm viaţa socială în general. Atât de răspândit a devenit acest sistem, încât au răsărit organizaţii ca „Momma"[20] pentru a oferi tinerelor mame ajutoare, sfaturi şi începuturile unei conştiinţe de grup politic. În Marea Britanie, a apărut o organizaţie omologă numită *„Gingrrbread"*[21].

În pofida unor asemenea evoluţii rapide, mulţi patroni şi lideri de sindicat continuă să susţină opinia convenţională conform căreia femeile pot sau trebuie să fie concediate primele, fiindcă nu sunt principalele întreţinătoare de familie. Revenind cu gândul la boom-urile şi recesiunile anterioare, mulţi economişti încă mai privesc femeile ca pe o mână de lucru în rezervă, care se poate deplasa încoace şi-ncolo prin câmpul muncii, după plac. Îşi amintesc de sfârşitul celui de-Al Doilea Război Mondial, când „Rosie Nituitoarea", recrutată în oţelăriile şi şantierele navale din timpul războiului, se întoarcea umilă acasă la bărbat şi copii, când bărbaţii reveneau de pe front.

---

20 „Mămuca" (n.tr.)

21 **„Turtă dulce", „Pâine de ghimbir" (n.tr.)**

Actuala problemă este aceea că, în milioane de locuinţe, nu mai există un soţ şi, deci un alt salariu. Orice ipoteză că milioanele de muncitoare vor renunţa docile la posturi, aşadar, într-o perioadă de reducere a angajărilor, trebuie să fie revăzută radical. Acest lucru sugerează că politicile noastre de angajare pentru a rezolva eco-spasmul trebuie să difere de toate strategiile de angajare din trecut.

Pe măsură ce structura familiala îşi continuă rapida schimbare, vor fi necesare aranjamente de muncă noi şi mult mai flexibile. În viitorul apropiat, trebuie găsite căi de a modifica regulile ierarhice încetăţenite care rezultă în concedierea cu întâietate a celor angajaţi ultimii. Aceste reguli garantează că nu numai femeile, ci şi minorităţile rasiale, tineretul şi alte grupări mai puţin protejate vor suferi de cele mai dureroase efecte ale şomajului.

Regula vechimii în muncă reprezintă o tentativă amarnic câştigată de a introduce egalitate în fabrici. Se numără printre puţinele protecţii care apără muncitorul de vicisitudinile vieţii economice. Nici un sindicat nu poate abdica uşor de la acest principiu. Nici n-ar fi cazul, decât dacă are alternative adecvate pentru a-l înlocui. Prin urmare, cel puţin în perioadele de tranziţie, guvernele trebuie să creeze stimulente speciale pentru muncitorii care renunţă de bună voie la statutul vechimii în muncă. Aceste incentive ar putea lua forma unor beneficii de securitate socială devansate, credite de studii gratuite, reduceri fiscale sau ajutoare pentru programe de instructaj specializat. Asemenea măsuri ar recunoaşte anii de muncă în meserie ai lucrătorului ca revendicare valabilă asupra societăţii; în acelaşi timp, ar da posibilitatea ca munca să fie împărtăşită, nu rezervată protecţionist. „Alternativele de vechime" ar face posibil ca sistemul de angajări să ajungă la o înţelegere cu structura familială radical modificată.

Asemenea stimulente trebuie să fie însoţite şi de o introducere generală a unor aranjamente de muncă mai flexibile decât permitea fabrica de stil vechi. Acestea fac parte din sarcina actualizării sistemelor de producţie. Îndepărtarea de fabrica tradiţională deschide posibilităţile – încă nefructificate pe scară largă – de a crea sisteme de muncă mai fluide, variate şi deschise. Ceea ce înseamnă că politica angajărilor ar trebui să încurajeze ,,flex-timpul" (care permite salariaţilor, în anumite limite, să-şi stabilească singuri programul de lucru). Înseamnă configuraţii de zile alternative, sau ore suplimentare. Înseamnă că acelaşi post se împarte sau se scindează între soţ şi soţie. Înseamnă că taţii şi mamele au permisiunea de a-şi aduce copiii la locul de muncă, unde li se oferă centre de îngrijire a acestora. În sfârşit, înseamnă transferul a mai multă muncă direct acasă, consolele de computer şi celelalte elemente de tehnologie electronică făcând posibil acest lucru.

Pe scurt, în loc de a întâmpina actuala criză cu strategii de angajare reglate conform industrialismului de ieri, ar trebui să conturăm altele noi, care să ne ducă spre supra-industrialismul zilei de mâine.

STRATEGIA PATRU: „Supra-industrializarea" factorilor de decizie în economia naţională.

Dacă, după cum am văzut, naţiunea e tot mai depăşită în tratarea problemelor globale sau pe scară largă, ea mai este şi din ce în ce mai incapabilă să rezolve problemele locale sau pe scară restrânsă.

Rolul tot mai redus al naţiunii-stat este rezultatul presiunilor din interior şi din afară. Astfel, există, aşa cum s-a sugerat anterior, cereri tot mai intense în multe dintre marile naţiuni industriale, pentru o mai amplă regionailzare şi o „delegare" a puterii din capitala ţării în regiuni. Acum câţiva ani, politicienii britanici din Westminster se arătau amuzaţi de ideea că naţionalismul scoţian sau galez ar duce vreodată la ceva. Astăzi, nu se mai amuză. În schimb, sunt schiţate planuri pentru o adunare Parlamentară Galeză. Scoţienii cer control scoţian asupra petrolului din Marea Nordului. Pretenţii similare de putere regională se manifestă în Franţa, în Ţările de Jos şi de către presiunile semi-secesioniste din Canada, Australia, etc. Chiar şi în Statele Unite, criza petrolului a început să provoace discordii sectare, după cum stau mărturie abţibildurile lipite în iarna trecută pe maşinile din Dixie, protestând faţă de ezitarea Nord-Estului de a permite foraje petrolifere marine: „Lăsaţi-i pe ticăloşii de yankei să îngheţe în beznă!"

Societăţile supra-industriale sunt prea complexe pentru a fi administrate de la centru în vechiul stil industrial. Pe măsură ce monocultura industrială face loc multiculturii supra-industriale, falimentul politicilor naţionale uniforme se va dezvălui tot mai vizibil. Eco-spasmul întăreşte enorm argumentele pentru o politică economică descentralizată.

Preşedintele Ford a fost ridiculizat pentru răzgândirea sa asupra politicii economice în răstimp de câteva săptămâni. Cu un prilej, el a remarcat că oricine se aşteaptă din partea lui la „o întorsătură de 180 de grade" dinspre măsurile deflaţioniste către cele inflaţioniste va fi dezamăgit. O lună mai târziu, a efectuat exact această întoarcere de 180 de grade, Bietul Ford nu a fost singurul. La Tokyo, oamenii politici sunt prinşi în aceeaşi dilemă. Cu inflaţia galopând într-o rată anuală estimată la 25% şi şomajul depăşind limita de un milion, guvernul vânează politici naţionale uniforme care să rezolve calamităţile contradictorii. Aceeaşi condiţie eco-spastică există în Paris, Londra şi capitalele tuturor celorlalte naţiuni industriale. Edward Short, Lider al Camerei Comunelor, avertizează că dacă nu se accelerează planurile de transferare în jos a puterii, Regatul Unit ar putea fi distrus în răstimp de un deceniu. „Cei care se opun evoluţiei în jos," afirma el, „se întreabă cât timp mai poate şedea Londra pe butoiul Regatului Unit..."

Alergarea înainte şi-napoi, mai întâi cu programe „anti-inflaţioniste", apoi cu programe „anti-recesioniste", este desuetă. Economia nu mai funcţionează astfel. Dacă scenariul eco-spasmului este fie şi doar aproximativ corect, acesta ne spune să ne aşteptăm la probleme radical diferite în diverse părţi ale fiecărei ţări, în diferite industrii, comunităţi şi clase sociale. În timpul tradiţionalei epoci industriale, politicile de anvergură naţională puteau da roade fiindcă situaţia era în mare măsură uniformă pe tot întinsul societăţii, iar întregul public, cu mic cu mare, suferea în acelaşi timp fie de „boom", fie de „faliment", dar nu de amândouă simultan. Astăzi, ideea că guvernele naţionale pot rezolva criza economică răsucind un singur şalter în banca centrală pentru a azvârli fără discernământ credite în economie sau ridicând ori coborând brusc impozitele la nivelul naţiunii ca întreg e depăşită.

Rabatul fiscal acordat tuturor poate oferi locuri de muncă – dar unde, şi pentru cine? Nu garantează sprijinul pentru industriile deosebit de presate, şi probabil că are efectul simultan de înrăutăţire a inflaţiei în noile oraşe carbonifere din Munţii Stâncoşi, aflate în plin avânt, sau în staţiunile de agrement ca acelea de pe lângă Disneyworld. Dimpotrivă, reducerea creditelor prin mărirea primei rate de împrumut poate răcori o economie inflaţionistă „supraîncălzită", dar mai poate şi să arunce industrii dependente de credite într-o spirală despresionistă. Mai mult, nici una dintre aceste măsuri neortodoxe nu ţine seama de necesităţile speciale, ecologice, sociale sau culturale, ale regiunilor, statelor şi oraşelor tot mai diversificate. Programele economice uniforme pe scară naţională sunt echivalentul aplicării aceleiaşi diete la toţi pacienţii dintr-un spital.

Raportul asupra eco-spasmului indică, aşadar, că a sosit timpul ca guvernele naţionale din Washington, Paris, Toyko, Moscova şi Londra să înceteze cu tentativele de a administra central ceea ce e esenţialmente neadministrabil prin vechile mijloace.

În loc să încerce remedierea politicilor naţionale, guvernele ar trebui să încurajeze planificarea economică şi socială regională, statală şi locală, pe o scară mult mai largă. Trebuie să promovăm dezvoltarea politicilor industrie-cu-industrie, pe care să le traseze companiile cu participarea sindicatelor, consumatorilor şi a agenţiilor publicului. Aceasta reprezintă o masivă delegare a puterii, imperios necesară, şi va cere redistribuirea veniturilor fiscale în jos, de la nivelul naţional la cel local.

Statele Unite n-au fost niciodată atât de supra- centralizate ca majoritatea celorlalte naţiuni industriale, şi, ca rezultat, au ocazia de a efectua o tranziţie mai uşoară şi mai paşnică la politica economică descentralizată, regionalizată. Ar trebui să profite de acest avantaj.

Diversificarea societăţii, comutarea ei de la omogenitatea industrială la eterogenitatea supra-industrială, este unul dintre procesele fundamentale ale

epocii noastre. Ea pune punct capacităţii guvernelor de a controla sau regulariza de la centru viaţa economică naţională. O multitudine de necesităţi tranzitorii, în schimbare, nu pot fi întâmpinate de către „acordul fin" al experţilor şi politicienilor amplasaţi la sute de mile geografice şi milioane de „mile sociale" de realitate. Nu poate fi manevrată decât prin intervenţia economică descentralizată, determinată pe plan local, regional şi sectorial prin mijloace democratice, şi cu guvernul naţional servind doar la rezolvarea contradicţiilor flagrante şi alocarea anumitor resurse.

STRATEGIA CINCI: Accelerarea mişcării spre democraţia anticipativă.

Întocmai cum fracturarea uniformităţii sociale economice presupune „croirea-pe-măsură" tot mai accentuată a politicii economice, procesul de accelerare cere o „conştiinţă-a-viitorului" crescută şi gândire pe termen lung. Cu cât evoluează mai rapid evenimentele, cu atât devine mai necesar să se anticipeze noile ocazii şi crize, în loc de a se reacţiona doar faţă de ele.

Astăzi, ca o consecinţă a eco-spasmului, guvernele de pretutindeni gonesc să-şi îmbunătăţească procesele de planificare. Nu se mai pune problema planificării vis-à-vis de non-planificare. Este vorba de a sta cu un pas înainte faţă de crizele în avalanşă. În

Franţa, în mai puţin de un an, s-a înfiinţat un Consiliu Central al Planificării pentru a ocoli intermediarii birocratici şi a se întruni frecvent în Cabinetul Preşedintelui. Între timp, o reformă regională a divizat ţara în douăzeci şi una de zone, creînd în fiecare câte un consiliu ales al planificării. Pe măsură ce ţara începe să-şi pregătească Al Şaptelea Plan, acoperind anii 1975-1980, aceste consilii regionale ar trebui să intre în acţiune, integrându-şi activitatea cu aceea a Consiliului Central al Planificării. Pe un alt front, s-a format un comitet inter ministerial pentru a rezolva sarcinile de restructurare a industriei franceze.

În Marea Britanie (simultan), se dezbat măsuri şi mai dramatice. Parlamentul are în faţa lui un Proiect de Lege a Industriei care propune una dintre cele mai atotcuprinzătoare reforme, de la sfârşitul celui de-Al Doilea Război Mondial încoace. Avându-1 ca vârf de lance pe Anthony Wedgood Benn, Secretar de Stat pentru Industrie, noua politică ar crea un Comitet Antreprenorial Naţional cu puternice funcţii de planificare economică. Cele mai mari 100-150 de corporaţii ale ţării vor fi încurajate să intre în „înţelegeri de planificare"' tripartite, împreună cu guvernul şi sindicatele relevante. Prin asemenea planuri de asociere, s-ar încerca să se extindă investiţiile corporatiste (care funcţionează cam cu jumătate din rata de investiţii din Japonia, Franţa sau S.U.A.) şi să fie călăuzite pe canalele de înaltă prioritate. Măsura mai este destinată şi să le ofere muncitorilor, prin intermediul sindicatelor, o anume participare la luarea deciziilor corporaţiei.

În Statele Unite, cursa de recâştigare a controlului asupra evenimentelor ia o altă formă. În mod tradiţional, afacerile americane s-au opus intervenţiei guvernului în economie, iar planificarea guvernamentală a purtat asupra ei stigmatul „socialismului". Pe de altă parte, aproape toate corporaţiile foarte mari şi-au creat prompt propriile unităţi de planificare pentru a-şi spori controlul asupra producţiei şi marketingului. Împărţind sectorul corporatist în două părţi, Galbraith vorbeşte despre „sistemul de planning" compus din întreprinderi de largă anvergură, adeseori multinaţionale, care are o putere considerabilă de a „administra" preţurile, şi un „sistem de piaţă" vestigial, compus din întreprinderi mai mici şi mai competitive.

Printre companiile din sistemul de planning, rezistenţa faţă de planificarea guvernamentală a scăzut, odată ce au devenit mai încrezătoare şi cosmopolitane. După ce au văzut că ţări ca Japonia, Franţa şi Suedia se pot angaja în planificări guvernamentale fără a cădea în braţele comunismului, printre managerii la vârf a apărut efectiv un curent subteran în favoarea eforturilor guvernamentale mărite pe această linie. Preocupările lor se îndreaptă acum spre integrarea adecvată cu planurile sectorului privat.

Noua acceptare a planificării pe termen lung nu este, însă, un monopol al corporaţiilor. În timp ce ziarele, revistele, colocviile televizate şi cetăţenii de rând îşi exprimă deziluzionarea faţă de guvern pentru a nu fi reuşit să prevadă eco-spasmul, „cercetările în viitor" şi alte forme de analize şi speculaţii pe termen lung câştigă tot mai mult respectul publicului, în mod deloc surprinzător, această bruscă schimbare de opinie se reflectă la Washington."

În ramura executivă, vicepreşedintele Nelson Rockefeller şi-a anunţat intenţia de a reface Consiliul Intern al Casei Albe, sub forma unui rezervor de gândire pentru analiza alternativelor naţionale de perspectivă, în locul unei agenţii dedicate exclusiv acţiunii de pe-o zi pe alta. Propria „Comisie de Hotărâri Critice pentru Americani" a lui Rockefeller, finanţată privat şi înfiinţată înainte ca el să fi fost numit vicepreşedinte, organiza baterii de profesori şi specialişti pentru a pregăti documente despre feluritele probleme viitoare cu care se va confrunta naţiunea. Comisia a fost considerată, probabil pe bună dreptate, un vehicul pentru ambiţiile prezidenţiale ale lui Rockefeller, mergându-se până la a se sugera că adevărata hotărâre critică a comisiei le dă de ales americanilor între Nelson preşedinte în 1976 şi Nelson preşedinte în 1980. Dar comisia, indiferent de neajunsurile şi virtuţile ei, reflectă clar preocuparea vicepreşedintelui de a fi considerat la nivel public ca „orientat spre viitor".

Rockefeller nu e singurul care a simţit o nouă stare de spirit în ţară, reacţionând faţă de ea. Un fost vicepreşedinte, acum revenit în Senat, a adunat sprijin pentru o lege majoră care să aibă şi implicaţii importante asupra planificării naţionale. Proiectul de lege al Senatorului Hubert Humphrey, cerând

crearea unei agenţii pentru „dezvoltarea şi evoluţia naţională" la Casa Albă, ar trebui să coordoneze munca unor grupări deja existente cum ar fi Consiliul Consultanţilor Economici, Oficiul de Management şi Buget şi Consiliul Calităţii Ambientale.

Câtă vreme expediază anumite chestiuni, cum ar fi calitatea muncii şi a familiei sau natura participării politice care ar trebui să facă parte din orice politică eficientă pentru canalizarea şi controlarea dezvoltării, proiectul implică totuşi o reţea de comisii planificative regionale prin toată ţara, pentru a facilita coordonarea planningului naţional cu cel de stat şi local, deopotrivă cu diversele grupuri cetăţeneşti de consultanţă. Intenţia sa de ansamblu este aceea de „a oferi posibilitatea unei analize detaliate şi continue a priorităţilor noastre naţionale şi unui sistem coordonat de planificare a dezvoltării naţionale..."

În conformitate cu Humphrey, „administrarea crizei a devenit piatra de hotar a actualului nostru guvern, federal – care, fireşte, abia dacă îi reflectă eşecurile trecute de a anticipa. ... Trebuie să începem a privi şi plănui în avans, pentru a putea minimaliza, dacă nu şi evita, cât mai multe asemenea crize în viitor."

Această acumulare de susţineri ale atenţiei guvernamentale crescute pentru viitor are loc şi în ramura legislativă propriu-zisă, ca parte din mişcările de întărire a Congresului în relaţiile sale cu Casa Albă. Toamna trecută, în procesul de reorganizare a comisiilor, Camera Reprezentanţilor a emis o regulă aproape neobservată, dar cu potenţiale semnificaţii, care cere comisiilor celor mai impozante, pentru prima oară, să-şi asume o funcţie de „previziune". Iniţiat de John Culver, democrat din Iowa cu interes de durată în cercetările futurologice, acest „amendament de previziune" însărcinează comisiile cu întreprinderea unui „studiu sistematic, integrat şi de perspectivă, asupra principalelor noastre probleme naţionale din viitor." Noua Comisie a Bugetului este de asemenea însărcinată cu examinarea bugetelor propuse de Casa Albă în termenii priorităţilor naţionale pe interval de cinci ani. Cu câţiva ani în urmă, asemenea propuneri ar fi fost luate în derâdere.

În schimb, această întărire a preocupării parlamentare faţă de viitor a fost recent lăudată de un grup de cetăţeni incluzând planificatori pe termen lung şi alte personalităţi proeminente ca Margaret Mead, antropoloaga, Jonas Salk, cel care a descoprit vaccinul anti-polio, Scott Carpenter, astronautul, Betty Friedan, lidera feministă, Arthur Okun, fost preşedinte al Consiliului Consultanţilor Economici, William Ruckelshaus, fost şef al Agenţiei de Protecţie a Mediului, şi alţii, inclusiv autorul. Amendamentul previziunii poate reprezenta un pas important către introducerea consideraţiilor pe termen lung în corpurile legislative, atât la nivel statal cât şi local.

În acelaşi timp, însă, la Washington a apărut un nou lobby, numit Comitetul de Iniţiativă pentru Planificarea Economică Naţională. *Acest* grup e condus de economistul de la Harvard Wassily Leontief, Leonard Woodcock, şeful *United Auto Workers,* şi – în mod semnificativ – de un număr de reprezentanţi ai marilor firme şi bănci de investiţii. În mijlocul unui noian de publicitate, comitetul a început să insiste pentru o agenţie de planificare economică foarte centralizată, care ar pregăti un plan de ansamblu pentru economia S.U.A., trecându-1 prin Casa Albă şi Congres şi sugerând ţinte de producţie industrie cu industrie. În Senat a fost introdus un proiect de lege exprimând această propunere.

Proiectul conţine câteva referiri rituale la „participare" şi „descentralizare", dar cea pe care o caută susţinătorii său este *centralizarea* înverşunată, iar accentul se pune pe intrările tehnice, nu pe implicarea publicului în procesul de planificare. În forma sa actuală, propunerea oferă cel mult doar câteva canale pentru idei sau feedback negativ „de jos în sus". Mai mult, convergenţa ajutoarelor din partea „marilor firme", a „marii munci" şi a „marelui guvern" în sprijinul acestei măsuri este neliniştitoare pentru câţiva dintre cei care întrezăresc în ea posibilitatea unui soi de opresiune de catifea de la vârf – „fascism prietenos".

O parte din noile eforturi de a introduce orizonturi temporale mai extinse în politică sunt atitudini binevenite şi de mult aşteptate. Ritmul accelerat în care se ivesc problemele, perioadele tot mai lungi pentru care trebuie să fie fondate şi monitorizate proiectele de largă anvergură, complexitatea în formare a variantelor cu care ne confruntăm, toate cer o mult mai mare investiţie de clarviziune, speculaţie, analiză şi fixare a priorităţilor decât s-a presupus vreodată. Mai mult, crescânda diversitate în cadrul societăţilor ce înaintează spre statutul supra-industrial înseamnă că această gândire cu bătaie lungă nu se mai poate limita la nivelul naţional, ci trebuie să penetreze atât în afacerile şi guvernul de stat, cât şi la nivelele comunitare.

Dincolo de toate acestea, nu mai este decât o simplă problemă de timp înainte ca aceste eforturi de planificare să treacă în stadiul următor – etapa transnaţională. E imposibil, după cum a subliniat în repetate rânduri prezentul raport, ca societăţile industriale să-şi rezolve problemele pe bază naţională. Nu numai energia, eurodolarii sau corporaţiile multinaţionale prezintă probleme mai presus de capacitatea de rezolvare a oricărei naţiuni. Inflaţia, configuraţiile de migrare a forţelor de muncă, poluarea şi zeci de alte chestiuni au dobândit dimensiuni transnaţionale. Rata inflaţiei de 23% în Iugoslavia nu se datorează particularităţilor sistemului său de producţie administrată muncitoreşte, nu mai mult decât s-ar datora cea din Anglia strict crizelor interne. Otrăvurile deversate în Rin de către companiile chimice din Elveţia poluează râul în

Germania şi Olanda. Programele de televiziune transmise în Statele Unite creează tensiuni culturale în Canada.

Toate aceste strânse interdependenţe sugerează că, pe măsură ce se fac eforturi intensificate de a îmbunătăţi planificarea, planificatorii vor fi în curând siliţi să treacă la nivelul supra sau transnaţional. Noul Consiliu Central al Planificării din Franţa nu poate funcţiona fără a ţine seamă de planurile Germaniei. Statele Unite nu-şi pot echilibra plăţile fără cunoştinţe prealabile despre planurile japonezilor pentru producţia de maşini sau electronice.

Totuşi, toate acestea ridică un spectru înspăimântător. În „Şocul viitorului", atrăgeam atenţia asupra celor trei trăsături fundamentale ale planificării în naţiunile industriale – obsesia faţă de economie în detrimentul altor preocupări; concepţia temporală care consideră planurile pe cinci ani ca fiind „de perspectivă"; şi un caracter elitist care îndepărtează deciziile de cetăţenii obişnuiţi, predându-le experţilor şi birocraţilor izolaţi. Necesitatea unei mai accentuate planificări şi prevederi este inevitabilă. Dar mulţi dintre paşii care se fac acum în speranţa de a ne ameliora controlul asupra viitorului se bazează pe vechea mentalitate industrială. Intensificaţi şi ridicaţi la nivelul puterii transnaţionale, aceştia întregesc imaginea unor societăţi tehnocratice şi mai centralizate, cu decizii luate la un nivel şi mai îndepărtat de individ – şi, tocmai din acest motiv, cu *şi mai puţină* eficacitate decât în prezent.

Căci cu cât devine, mai centralizat, mai izolat şi mai dominat de experţi procesul de planificare, cu cât se îndepărtează mai mult de nivelul local, cu cât i se reduce participarea publică, ei bine, cu atât mai puţin eficient devine. Mentalitatea industrială consideră că eficienţa provine din centralizarea puterii, ignorând mereu crescânda nevoie de informaţie în sistem şi, mai ales, necesitatea de feedback negativ astfel ca planurile defectuoase să poată fi încontinuu corijate înainte ca erorile să explodeze în catastrofe. Acest vital feedback negativ nu poate proveni decât de la un public educat, informat şi implicat.

Dacă dorim să ne mărim capacitatea de a contura viitorul, aşadar, trebuie să începem chiar acum să ne îndepărtăm de planificarea în stil industrial – care încă mai este singurul stil familiar majorităţii planificatorilor şi oamenilor politici. Pe scurt, avem nevoie de un transfer de la planificarea în stil industrial la futurismul supra-industrial. Futurismul diferă de planificare, dacă doriţi să facem această distincţie, prin faptul că răzbate dincolo de economie, îmbrăţişând cultura, dincolo de transporturi, incluzându-şi printre preocupări viaţa familială şi rolul sexelor, dincolo de grijile ambientale şi fizice spre a cuprinde sănătatea mintală şi multe alte dimensiuni ale realităţii. Ajunge dincolo de cadrul de timp convenţional al planificatorului de tip industrial, spre orizonturi speculative mai lungi, de câte 20-30 de ani, fără de care planurile pe termen scurt au foarte puţin sens. Mai mult, caută noi căi radicale de a

democratiza procesul – nu numai fiindcă aşa e bine, just şi altruist, ci pentru că este necesar; fără implicarea pe scară largă a cetăţenilor, până şi cele mai conştiincioase şi expert trasate planuri au toate şansele să ne explodeze în faţă.

Cum să punem pe picioare această „supra-industrializare" a planificării, cum s-o convertim din planning, aşa cum e acum, în futurism, nu e în nici un caz o sarcină simplă. Nici nu ne putem culca pe-o ureche în privinţa şanselor. Nimeni nu are o schiţă clară, simplă şi eficientă de a proceda, fiindcă până acum nu s-a mai făcut niciodată. Cu toate acestea, va trebui să se găsească noi modalităţi de a deschide întregul proces, chiar şi la cele mai înalte niveluri, în calea contribuţiei populare, a feedback-ului de jos în sus. Vechea marotă a „audierilor publice" în cadrul cărora feluriţi experţi şi grupări oficiale depun mărturie nu mai este de ajuns. Vechea reprezentare simbolică a negrilor, femeilor şi muncitorilor în consiliile de administraţie nu mai ajunge. Ne vor trebui noi căi de a include în proces sindicatele, de a ne asigura că grupărilor feministe, etnice, ecologice şi altele li se permite să contribuie la toate nivelurile. Ceea ce va fi necesar sunt organizaţiile de electori, cu masiva participare a publicului, al căror mandat este acela de a-i ajuta (şi urmări) pe planificatori. Sondajele electronice, referendumurile, „jocurile" de televiziune, sondajele aleatorii, supervizările de tip Delphi şi desemnarea unor „jurii de planificare" – cetăţeni aleşi de majoritate pentru a sta să lucreze cot la cot cu planificatorii, pe perioade de timp precizate – s-ar putea să fie puse la încercare.

Toate acestea constituie în esenţă un teritoriu virgin. Dar există semne cum că începem să-l explorăm. Astfel, în August, 1970, statul Hawaii, sub sponsorizarea guvernatorului său Democrat, a convocat o conferinţă numită Hawaii 2000.

La această întrunire, şapte sute de profesori, directori, funcţionari guvernamentali, şoferi de camion, studenţi, gospodine şi alţii, şi-au asumat sarcina de a analiza modul cum ar trebui să se prezinte balanţa urban-rural în Hawaii – în anul 2000. Au dezbătut întrepătrunderea adecvată a turismului cu agricultura şi industria în cadrul economiei – în anul 2000. Cu emoţie crescândă şi mari doze de imaginaţie, au examinat învăţământul, transporturile, ecologia şi multe alte probleme de interes imediat – le-au examinat nu numai în termenii unor presiuni momentane, ci în cei ai implicaţiilor de perspectivă. Acest exerciţiu de democraţie anticipativă a deschis discuţiei publice atât de multe alternative până atunci neabordate pentru viitorul statului, încât a dus curând la convocarea unor întruniri similare la nivel de comitat şi municipiu, precum şi la formarea unor grupuri specializate care să analizeze viitorul sistemului juridic său penal, precum şi viitorul de ansamblu al economiei hawaiiene.

De atunci, în circa zece state, precum şi diverse oraşe şi regiuni, s-au ţinut sau planificat acţiuni similare de democraţie anticipativă. La Seattle, Washington, un consiliu municipal republican şi un primar democrat au organizat împreună o serie de convenţii la nivel orăşenesc pentru a obţine recomandări de politică pe termen lung a comunităţii. Orice cetăţean care era prezent la cel puţin 75% din aceste întruniri avea dreptul să voteze recomandările finale. Liderii politici din oraş nu erau din capul locului de acord să accepte recomandările cetăţeneşti, dar îşi asumau sarcina de a le analiza şi a le răspunde.

În Iowa, din nou la propunerea Senatorului Cul- ver, formula hawaiiana a fost adoptată şi inversată. Sub auspiciile Guvernatorului Ray, republican, pe tot cuprinsul statului s-au ţinut circa 1.500-1.800 întruniri locale, implicând aproximativ 35.000-50.000 de cetăţeni. Aceste şedinţe au emis propuneri adunărilor regionale şi, apoi, celor statale. Din nou, soarta statului pentru următorul sfert de secol a beneficiat de o atenţie responsabilă şi cumpănită. S-au propus noi strategii, dintre care unele au început să-şi găsească drumul în pachetele legislative. În alte părţi, experimentele de democraţie anticipativă au folosit în mod imaginativ televiziunea, pentru a prezenta comunităţii variantele cu bătaie lungă, şi ziarele, pentru a prilejui voturi prin care cetăţenii să se poată, pronunţa asupra respectivelor opţiuni.

În Statul Washington, s-a încercat un model mai avansat de futurism democratic. Acolo, procesul a fost integrat direct în sistemul oficial de planificare al statului. Planificatorii, recunoscând faptul că nu puteau face treabă bună fără larga implicare şi sprijinul publicului, au adoptat sloganul: „Nu trebuie să fii expert ca să ştii ce vrei!"

Din mostre arbitrare de nume propuse de diversele organizaţii de voluntari de pe teritoriul statului – grupări de femei, sindicate, societăţi profesionale şi altele asemenea – au creat 11 echipe cetăţeneşti însărcinate cu definirea ţelurilor pentru următorii 15 ani ai dezvoltării statului. Aceste echipe au formulat propuneri în domenii ca sănătatea, locuinţele, ecologia, transporturile, locurile de muncă, etc.; au studiat „impacturile încrucişate", adică modul cum fiecare dintre aceste scopuri, dacă e realizat, le-ar afecta pe celelalte; au încercat să prognozeze noile probleme care se vor ivi dacă, efectiv, ţelurile vor fi atinse; au scris scenarii descriind măsurile care pot fi luate pentru împlinirea scopurilor. Apoi, şi-au reunit propunerile în 11 pachete strategice distincte, sau alternative – 11 viziuni diferite asupra statului Washington din viitor.

De exemplu, o variantă cere ca Washington-ul să rămână un stat eminamente agricol; o a doua, ar cere un transfer accentuat spre industrializare; a treia sugerează clădirea economiei pe baze turistice şi de agrement; a patra vede Statul devenind principalul port de intrare în S.U.A,

pentru comerţul şi cultura din Extremul Orient. Cele 11 imagini net diferite ale viitorului palpabil au fost apoi prezentate la televiziune pe tot cuprinsul statului şi descrise amănunţit într-un ziar tabloid, din care s-au distribuit publicului aproape 1.500.000 de exemplare. Ziarul conţinea un buletin de vot, permiţând cititorului să voteze, punct cu punct, viitorul preferat.

Planificatorii au făcut apoi încă un pas în căutarea feedback-ului din partea cetăţenilor de rând. Recunoscând că mulţi oameni săraci, inculţi, bătrâni sau din grupuri minoritare, adeseori nu participă, nici chiar atunci când sunt invitaţi, au efectuat un număr de sondaje aleatorii, atât prin poştă cât şi, mai important, telefonic. Astfel, au avut efectiv posibilitatea de a vorbi direct cu exact acel gen de oameni care în mod normal rămân tăcuţi, nereprezentaţi şi neconsultaţi.

Rezultatele finale ale acestor proceduri de feed- back au fost folosite apoi pentru a conduce statul spre pregătirea unei serii de propuneri legislative, dintre care multe erau susţinute explicit de către guvernator. Multe dintre aceste legi sunt acum supuse legislaturii de stat. Într-adevăr, s-a pregătit o matrice enumerând diversele scopuri dorite şi procese preferate de public, şi *fiecare* proiect de lege introdus în Legislatură este acum confruntat explicit cu aceste ţeluri, pentru a vedea dacă în general le avansează sau nu.

Alternativele programului din Washington urmează actualmente să devină un proces regulat, efectuat anual, pentru a obţine o imagine dinamică, în continuă schimbare, a ceea ce doresc cetăţenii statului pentru viitorul lor.

Desigur, şi acest model are punctele lui slabe; nu e un panaceu. Dar reprezintă un experiment neobişnuit, o inovaţie socială care va fi mult studiată. Conceput cu ajutorul Instituţiei Brookings, foloseşte procesele de feedback la un nivel mult mai sofisticat decât abordarea de tipul planificării economice. În anii care urmează, va trebui să elaborăm multe alte modele de planning participativ.

În diverse state, propunerile ajung la legislaturi pentru comisii, consilii sau comitete pentru viitorul pe termen lung. Exprimarea de către un om politic a interesului pentru anul 2000 nu mai e considerată o dovadă de lipsă a spiritului practic sau a realismului; este un plus politic. Astfel, cel puţin în Statele Unite, asistăm la o schimbare incipientă în conştiinţa publicului, care ar putea avea efecte politice pozitive cu bătaie lungă. Încă nu este în nici un caz clar cât de importante sunt aceste evoluţii – dacă pot obţine o contribuţie reală a cetăţeanului de rând în procesul politic de planificare, dacă ne pot ajuta să împiedicăm supra-centralizarea şi capturarea sa de către tehnocraţi îmbibaţi de vechea mentalitate industrială. Ceea ce este clar, e că această analiză prealabilă a alternativelor viitoare de perspectivă, este o parte necesară a oricărei tranziţii spre societatea supra-industrială.

Căci, dacă eco-spasmul ne spune ceva, este faptul că nu putem scăpa de viitor întorcându-i spatele. Prevederea este strict umană şi e esenţială, pentru supravieţuire. Fără această capacitate de a ne imagina viitoruri alternative şi a selecta dintre ele, n-ar putea exista nici cultură, nici civilizaţie. În prezent, evoluţia cere o mare accentuare a acestei facultăţi, nu numai printre câţiva specialişti, ci prin tot cuprinsul societăţii. Fiindcă, dacă prevederea politică nu e adusă sub control popular, ea ne poate distruge.

În condiţii de schimbare accelerată, o democraţie inaptă să anticipeze se condamnă la moarte. Însă un guvern anticipativ fără participarea efectivă a cetăţenilor şi, într-adevăr, controlul din partea lor, poate fi nu mai puţin ucigător. Viitorul nu trebuie să fie nici ignorat, nici capturat de către o elită. Numai democraţia anticipativă poate oferi o cale de ieşire din contradicţia în care ne aflăm.

Asemenea idei, într-un moment de profundă criză, pot părea utopice şi nepractice. Fără îndoială, aceste strategii de tranziţie au multe defecte. Sunt incomplete, iar evenimentele ne pot sili să le eliminăm şi să căutăm în cu totul alte direcţii. Cu toate acestea, pare logic să recunoaştem că n-am ajuns în impasul nostru prezent datorită unor idealişti utopici sau nepractici. Eco-spasmul este rezultatul inexorabil al proceselor controlate şi puse în mişcare de către unii dintre cei mai căpoşi „realişti" ai noştri. Ceea ce lor li se părea realist, pare, în această economie schizofrenică, să fi fost poate nepractic, miop, de-a dreptul prostesc.

Totul depinde de perspectivă. Căci ceea ce se întâmplă nu e doar o extensie normală, liniară, a societăţii industriale; ceea ce se întâmplă este începutul transformării ei. Putem privi agoniile morţii economice ale civilizaţiei industriale ca fiind rele fără echivoc. Mulţi dintre noi, cei ce citim aceste lucruri, suntem produse ai respectivei civilizaţii şi am investit mize mari în supravieţuirea ei: funcţii, cariere, putere, orgolii. Citind că îşi trăieşte asfinţitul, putem fi cuprinşi de o posomorală gen *Gätterdämmerung.*

Totuşi, am putea considera anii traumatizanţi ce vin şi ca pe o ocazie de mult aşteptată pentru a rezolva unele vechi probleme – a arunca peste bord anumite instituţii politice scârţâitoare şi nedemocratice; a umaniza tehnologia; a ne găsi drum printr-un set proaspăt de priorităţi atât personale, cât şi politice. A reexamina credinţa oarbă pe care ne-am pus-o în procesele de integrare economică. A ne gândi nu numai la standardele minime de viaţă, ci poate şi la cele maxime; a porni, pe scurt, spre un concept de îndestulare, astfel ca energiile, imaginaţia şi pasiunea să poată începe să se scurgă în dimensiuni ale dezvoltării pe care prea mult timp nu le-am luat în seamă. A reevalua noţiunile de individualism şi colectivism, văzându-le nu ca pe opuşi aristotelici reciproc incompatibili, ci ca fiind necesare una alteia. A inventa noi instituţii, stiluri familiale, fuziuni ale muncii şi înţelesului. Pe scurt, a ne asuma

o sarcină covârşitoare dar şi entuziastă, cu care puţine generaţii din istoria omenirii s-au confruntat vreodată: proiectul unei noi civilizaţii.

Anii imediat următori vor fi, neîndoielnic, dure- roşi. Dar dacă noţiunea de „progres" automat e naivă, la fel este şi ideea de „retrogresiune" inevitabilă. Dacă putem privi dincolo de momentul imediat, întrezărim trecerea la ceva nu numai nou ci, în multe privinţe, chiar mai bun şi mai just. Pentru a-i cita din nou pe Raymond Fletcher: „Toate aceste simptome alarmante care ne sperie atât de tare – pot fi nu simptome ale morţii, ci ale naşterii."

BIBLIOGRAFIE

Aron, Raymond, *The Industrial Society* (New York: Simon and Schuster, 1967).

Attali, Jacques and Guillaume, Marc, *L'Anti-conomique* (Paris: Presses Universitaires de France, 1974).

Barnet, Richard J., and MIer, Roland E., *Global Reach, the Power of the Multinaţional Corporations* (New York: Simon and Schuster, 1974).

Bendiner, Robert, Just Around the Corner, a Highly Selective History of the Thirties (New York: Harper & Row, 1967).

Bird, Caroline, The Invisible Scar, the Great Depression, and What It Dit to American Life, from Then Until Now (New York: David McKay, 1966).

, Everything a Woman Needs to Know to Get Paid

She's Worth (New York: David McKay, 1973).

Boulding, Kenneth E., *Principles of Economic Policy* (Englewood Cliffs, N. J.:Prentice-Hali, 1958).

, The Meaning of the Twentieth Century (New York:

Harper & Row, 1964).

Brenner, M. Harvey, *Mental illness and the Economy* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1973).

Brown, Lester R., *World Without Borders* (New York: Eandom House, 1972).

_, In the Human Interest, a Strategy to Stabilize World Population *(New York: W. W. Norton, 1974).*

Browne, Harry, How You Can Profit from the Corning Devaluation (New York: Avon, 1971).

_, You Can Profit from a Monetary Crisis (New York: Bantam, *1975).*

Burton, Theodore E., Financial Crises and Periods of Industrial and Commercial Depression (Wells, A.: Fraser, 1966; orig. pub., 1902).

Clark, Wiison, *Energy for Survival* (Garden City, N.Y.: Doubleday Anchor, 1974).

Clough, Shepard B., Moodie, Thomas, and Moodie, Carol,

eds.. Economic History of Europe: Twentieth Century (New York: Harper &Row, 1968).

Daly, Herman E., *Toward a Steady-State Economy* (San Francisco: W. H. Freeman, 1973).

Freedman, Alfred M., M.D., and Kaplan, Harold I., M.D., eds., *Comprehensive Textbook of Psychiatry* (Baltimore: Williams & Wilkins, 1967).

Freeedman, Alfred M., M.D., Kaplan, Harold I., M.D., and Sadock, Benjamin J,, M.D., *Modern Synopsis of Psychiatry* (Baltimore: Williams & Wilkins, 1972).

Fritsch, Albert J., The Contrasumers, a Citizen's Guide to Resource Conservation (New York: Praeger, 1974).

Gaibraith, John Kenneth, *Economics and the Public Purpose* (Boston: Houghton Mifflin, 1973).

Gartner, Alan and Riessman, Frank, *The Service Society and the Consumer Vanguard* (New York: Harper & Row, 1974).

Goldston, Robert, *The Great Depression* (Greenwich, Conn.: Fawcett, 1968).

Hutchison, Robert A., *Vesco* (New York: Praeger, 1974).

Klein, Donald F., and Davis, John M., M.D., *Diagnosis and Drug Treatment of Psychiatric Disorders* (Baltimore: WilliamsS Wilkins, 1969).

Leinsdorf, David, and Etra, Donald, *CitibankNew York,* Grossman, 1973).

Littie, Jane Sneddon, *Euro-dollars* (New York: Harper & Row, 1974).

Mandel, Ernest, Decline of the Dollar, a Marxist View of the Monetary Crisis (New York: Monad, 1972).

Mayer, Martin, *The Bankers* (New York: Weybright and Talley, 1974).

McHale, John, *The Ecological Context* (New York: George Brazilier, 1970).

Meadows, Donella H., Meadows, Dennis L, Randers, Jorgen and Behrens, Wiliiam W., III, *The Limits to Growth* (New York: Universe, 1972).

Mesarovic, Mihajlo, and Pestei, Eduard, *Mankind at the Turning Point, the Second Report to the Club of Rome* (E. P Dutton\ Reader's Digest Press, 1974).

Moonman, Eric, *Reluctant Partnerschip* (London: Victor Gollancz, 1971).

Moonman, Erie,.ed.. *Science and Technology in Europe* (Harmondsworth, England: Penguin, 1968).

Odum, Howard T., *Environment, Power, and Society* (New York: Wiley-Interscience, 1971).

Passell, Peter, and Ross Leonard, *The Retreat from Riches, Affluence and Its Enemies* (New York: Vilking, 1971).

Poor, Riva, ed., *4 Days, 40 Hours* (New York; New American Library, 1973).

Raw, Clnarles, Page, Bruce, and Hodfrey, *"Do You Sincerely Want to Be Rich?"* (New York: Bantam, 1972).

Reinmann, Guenter, *The Future of the Dollar* (New York: International Reports, 1971).

Ringer, Fritz K., *The German Inflation of 1923* (New York: Oxford University Press, 1969).

Robbins, Lord, and others, *Inflation: Economy and Society* (London: Institute of Economic Affairs, 1972).

Roepke, Wiiheim, *Economics of the Free Society* (Chicago: Henry Regnery, 1963).

Samuelson, Paul A., *Economics,* 8th ed. (New York: McGraw- Hill, 1970).

Schmalz, Anton B., ed., *Energy: Today's Choices, Tomorrow's Opportunities* (Washington, D.C.: World Future Society, 1974).

Schumacher, E. F., *Small Is Beautiful a Study of Economics as If People* Mattered (London: Blond & Briggs, 1973).

Segal, Ronald, The Decline and Fall of the American Dollar (New York: Bantam, 1974).

Servan-Schreiber, J.-J., *The American Challenge* (New York: Avon. 1969).

Staff, Robert-J., and Tannian, Francis X., *Externalities: Theoretical Dimensions of Political Economy* (New York: Dunellen, 1972). •

Stephenson, Hugh, The Coming Clash, the Impact of Multinational Corporations on National States (New York: Saturday Review Press, 1973).

Teweles, Richard J., Harlow, Charles V., and Stone, Herbert L., *The Commodity Futures Trading Guide* (New York: McGraw-Hill, 1969).

Theobald, Robert, *The Guaranteed Income* (Garden City, N.Y.: Doubleday, Anchor, 1967).

Turner, Louis, *Multinational Companies and the Third World* (New York: Hill and Wang, 1973).

Vacca, Roberto, *The Coming Dark Age* (New York: Doubleday, 1973).

Ward, Benjamin, *What's Wrong with Economics?* (London: Macmillan, 1972).

CUPRINS